

CEĻI

RAKSTU KRĀJUMS

V

RIGĀ, 1935.

Latvijas universitātes filoloģijas un filozofijas studentu Ramaves izdevniecība.

PÄRBAU: 1914 G.

45342, I. r. n.

CEĻI
RAKSTU KRĀJUMS
V

RĪGĀ, 1935.

Latvijas universitātes filoloģijas un filozofijas studentu Ramaves izdevniecība.

Grāmatu spiestuves kooperatīvs
„GRĀMATRŪPNIĒKS“
Rīgā, Pils ielā Nr. 14.

h-169.380

009 (47.43)

KATALOGS

Yuv. A 2338

I

L. Bērziņš.

Aforismi.

1. Laiks ir kā līgaviņas pūrs:
To pielocīt ir pūliņš sūrs;
Bet kāda laime kāzu rītā
Tik ņemt un dot no pielocītā!
2. Ej, apkārt neskatīdamies,
Vai šis un tas tev līdzī ies!
Ja sava darba esi cienīgs,
Gan izdosies, kaut ej viens vienīgs.
3. Vājam sāpju gultā vaidot,
Nakts top gaŗa, gaismu gaidot;
Kam ir dzīvu spēku krājums,
Īss tam gaŗu gadu gājums.
4. Fausts, kā to viegli varam prast,
Ir gars, kas nevar mieru rast;
Kas krogus ballē krēslus lauztu,
To nemiergaru nesauc Faustu.
5. Ja vīrs, kurp griežas, bauda laimi,
Tam seko bars un bara glaimi;
Bet tu, kur īsto vīru rasi?
— Tas negrozās ap laimes asi.
6. Starp akliem, ja tev viena acs,
Liels vīrs tu esi, ķēniņš pats;
Ir gara valstī gluži akli
Der pusaklam par goda stakli.
7. Jauns spēks ir avots: smel, cik tīk,
Viņš atjaunojies neizsīk;
Vecs spēks ir jūdēns, traukā krāts:
Viņš plok, pirms labi smelt vēl sāc.

Koklētājam.

Ak koklētāj ar daiļjūtīgu sirdi,
Tu tautas dvēslī saklausi un dzirdi
un, kvēlē degdams pats nu radīšanas liesmās,
mums atpakaļ to atdod daiļskanīgās dziesmās.
Lai laiku vētras brāž, vai klusums san —
Tev kokle vienmēr brīnišķīgi skan.
Tu mudini un sauc, mums likdams aizmirst rētas,
Tu jaunas ilgas krūtīs dedz un domas svētas.
Tu spārnos cel mūs debess dzidrē skriet,
kurp Tavas harmonijas trauc un dzied.
Tev pateicīga būs šī dziedātāju tauta,
ar dziesmu Tavu jaunās pārvērtībās rauta.
Un atpestīdama lai cauri laikiem grūšiem
mums Tava kokle skan uz dziļiem mūžu mūžiem!

Jānis Kalns

Bagāts laiks.

Lēni iet vasara projām pa rudājo zāli
Birtalām cauri, kas dzeltenas aizvijas tāli.
Pīlādžos sartos, zarus kas debesup plēš,
Nopūšas vējš ...

Dienas šīs vadītas steidzīgos darbos un pūlēs.
Tālu aiz sētām kā milzīga bite dūc kūlējs.
Apcirkņos saplūst laukos un tīrumos smelts
Vasaras zelts.

Un tad pa lejām un kalniem, kur rijas stāv drūmi,
Viļņot sāk pamazām kodīgas dvingas un dūmi.
Rijkuris lokās ap krāsniem gluži kā velns
Nokvēpis melns.

Tvaiko no lūkām tāds reibinošs skurbums vāri,
Šķiet, ka vēl vasara šūpojas zeltaina pāri,
Sili un meži, un gāršas kad vālodzēm līdz
Gavilēs trīc.

Asteres vēlās liec gurdeni robotās galvas ...
Saņemsim priecīgi rudenā guvas un balvas,
Pāri kad zemei nu ceļas kā skurbinošs tvaiks
Bagāts šis laiks!

Dārzs.

Kur senus gadus vēries saulains ārs,
Pie sevis bites mudriem spārniem saukdams,
Tur koši saulē zarodams un plaukdams
Ap mājām sirmām ligo bagāts dārzs.
Ik koks laiž smiltīs sakņu ūklu kārs
Un sulas dzer, un augstāk tālēs augdams,
Ar savu lapu zaļojošo jumu
Met smaržas maigs pret debess milzīgumu.

Zel ābeles un ķirši zarus dzen,
Kā reibuši kur vizmo saules klāji.
Un zustrenes un sīkie ogulāji
Jau saldu ražu atnes gadiem sen.
Šņāc ozoli. Un stūrī paslepen
Tvīkst jasmīnkrūms pār mauru ēkas klājis.
Bet kļavi sirmie simtu gadus notur
Par visiem augstāk savu zaļo rotu.

Un aprīlis kad upēs ledu triec,
Un baltos bērzos pirmos strazdus mana,
Skan palsos stumbros klusa dunēšana —
Dārzs sulu pilns uz augšu zarus liec.
Pār zemi pirmais rasas valgums liets,
Dzen augšup asnus, pilnus zemes tvana.
Un maijs kad nāk un aizzūd ziemaš grīnumš,
Mirdz ziedos dārzs pret sauli balts kā brīnumš.

Ai, zaļošs dārzs, kāds bitēm dūkt te prieks,
Kur puķes atver ziedu kausus vaļā,
Zem tava juma robotā un zaļā,
Pēc dienām ilgām kļūstu dziesminieks!
Drīz rudenī te smagi zarus lieks
Pār augsto sētu pāri citā daļā —
Kā vējā čīkstot liecas akas svirnis —
Ar saldiem augļiem bumbieris un birnis.

Zel klajumi un auglīgs lietus lās.
Skrien vasara pa laukiem noreibusi
Tām dienām līdz, kas sāk pret rudens pusi
Jau kokos ievīt krāsas dzeltenas.
Mazs pazarēs jau auglis aizmetas
Un lapu segā tvīkst un nobriest klusi.
Un ķiršu zaros, vējš kur smaržīgs zogas,
Mirdz sarkanās un tumši brūnās ogas.

Nāk augusts silts. Pār sētām augļi spīd.
Un saulē deg un noliec ķirši zarus.
Ar auglību, kad augus novakarus
Pa kūtim govis nopūšas un īd.
Liels brieda spēks pa visām druvām slīd.
Dzied sienāži pa smilgām dienas gaŗas.
Svieŗ tūkstoŗ smarŗas gaisā tvanot dābols,
Un krītot dun uz jumta sulīgs ābols.

Ai, klūst tad dārzs kā tirgus troksnis skaļŗ.
Kāpj puīŗi ābelēs un zarus krata,
Bet meitas kurvjus pielasa un skata,
Kur vēl starp lapām slēpies auglis zaļŗ.
Kamēr ŗīm dienām līdz nāk brīdis vaļŗ,
Un debess zilī mirdz kā upe plata,
Kad vēlās astras rudens saulē nozīb, —
Iet tumŗās klētīs augļu pilni grozi.

Un janvārī, kad aurēs putens ass,
Un krāŗnī uguns sausās ŗķīlās lēkās,
Trieks lauskis cirvi pajumos un ēkās,
Salds garŗos ŗīpolīņŗ un vēŗās serinkas.
Bet grimis dziļi sniegu kupenās,
Dārzs sapņos bāŗŗ ŗais dienās iepelēkās
Līdz ziedoniŗ, kas zelt līks purvu dumbriem
Un dzīvībai pa saknēm ŗalkt un stumbriem.

M. Bitīte

Pirmā gaitā.

Vai vēl atceries, kad soļiem nedroŗiem
Melno zemi iesāki tu mīt?
Bija tas, kad tālā baznīciņā
Zvani dziedāja, un vagu arājs smagi
Mitrā tīrumā pats pirmais sāka dzīt.

Tad zem tavām mazām, vieglām kājām
Nelīka pat vārās asnu galvas;
Tev tās pretim sniedzās, pieglaudās
Un kā mīļās zemes siltās rokas
Pasniedza tev pirmās gaitas balvas.

Un tu sajuti, kā tavās dzīslās
Zemes kvēlās ilgas, nemiers rit.
Pirmo reizi gaiŗā prieka trauksmē
Dzirdēji, ka dziļi kaut kur krūtīs
Sīka atbalss lielai dzīvei sit.

Novēlējums.

Lai nevienam neziņā un skumjās
Nesāpētu sirds, kad zari ziedos likst —
Ziedu puteklišiem piebirušie ceļi,
Kad pēc soļiem viegliem, liksmiem tvikst.

*

Lai nevienam rokas nepagurtu
Sākto darbu veikt un nobeigt skaisti;
Kad pār Dieva zemi dzidro, plašo,
Savu prieku zeltu, ziedoni, tu laisti!

Eduārdss Adamsons

Svešinieks pie jūras.

Pus' mūža dobji dunējusi
Zem soļiem naskiem cietā zeme man
Un krūts ir asi izjutusi,
Kā viss te irst un trūd
Un reizē smagi tvan.

Bet zilās tāles atvērusi,
Nu priekšā nemierīgā jūra san;
Tā, cauri mūžiem nerimusi,
Gan vaidos, nopūtās,
Gan jautrā troksnī skan.

Lūk, dzelmju dvēslē iznirusi
Ar putu roku katrai sirdij māj
Un teic, ka tumsa sastingusi
Pār neminamo šeit
Ar melnas drānas klāj.

Un jūrai pāri pārgulusi
Ir debess telpa naktī zvaigžņotā
Kur vežas sapņos iztvīkusi,
Nu dvēsele un sirds
Šī steigā satrauktā.

Kārlis Klūga

Devītais vilnis.

Un mērs kad piepildīts ir pilns —
šalc krastā devītais, klau, viln's,
pret zemi sizdamies un irdams,
ir reizē dragādams, ir mirdams.
Brūk drupās pēkšņi sapņu valsts,
no pamatiem kad izgrauzts balsts
vairs netur še uz vecās vietas
pret zvaigznēm torņu smailes slietas.
Ak prieks un lāsts un gaviles,
ko vilnis devītais mums nes!
Caur izmisumu un caur mokām
tad savu sāpju sirdi lokām
pa ceļiem atkal tiem, kas ved
mūs atziņām kā saulēm pret —
rauj dvēslī augšup mīlas kaisma,
mirdz jaunas patiesības gaisma.

Kārlis Klūga

Sveču dienā.

(Vēstule.)

Lai cik šodien pakarā
sveču gaiši degtu,
visu tomēr vakarā
bēdu tumsa segtu.

Laimīgs princis pasakā
nebūtu — pilns moku,
sirds vēl vairāk prasa kā:
pasniedz kāds lai roku.

Ak, un vārds viens mīļumā
dvēslē saldas viesmas
mestu, debess zvīļumā
lai tā kvēl kā liesmas.

Jūlijā.

Rudzi top jau itin sirmi...
Atnes vēji smaržu vilni.
Liepas zied un meža rozes
apreibina Pāna sirdi.
Mākons atšalc krāšņiem vējiem. —
Lietus līst un mazgā zemi.
Mirdzēdama upespuķe
vilnī spoguļojas — sevī.
Saulspaisums dienasvidū
paņem, aizšūpo tas mani;
mākonkvēlā pļavā dzirdu,
kā tu, mīlā zeme, sani.

J. Sēlis.

Aizgājusi vasara.

Aizgājusi vasara
ziedos, saulē, darbos.
Nolijusi asara
rudens vējos skarbos.

Ai, liju liju,
ai, liju lī.
Dziesmu es vijū
zeltrudenī.

Saules dziesma sirdī skan.
vēl tik tuvu, tuvu, —
bet tik tālu viss jau man,
ko es reiz sev guvu.

Ai, liju liju,
ai, liju lī.
Laimīgs es biju
reiz ziedonī.

Aizgājusi vasara
ziedos, saulē darbos.
Nolijusi asara
rudens vējos skarbos.

*

Man dzīve atplaukst mirkļa varā
kā sapnis gaišā pasakā,
kā ziedu elpa ābeļzarā.

Man dzīve atplaukst mirkļa varā
un zied kā brīnums ļaužu barā,
kad Tu man smaidi, vienīgā.

Man dzīve atplaukst mirkļa varā
un zied kā brīnums pasakā.

*

Vējš lapu atraisa no zara
un, rokās sviežot, vārdus čukst
no dziesmu pilnā pavasara.

Vējš lapu atraisa no zara:
man rokās gaišā saules skara,
un sirds tad tālā laimē pukst.

Vējš lapu atraisa no zara
un, rokās sviežot, dziesmu čukst.

Frida Šmite

Dienas.

Dienas, jūs pelēkās, bezgala lēnās,
Krūtis man plosāt kā notrulis šķēps.
Dzirkstošo prieku jūs pārvērtāt ēnās,
Sirds mana sāpes nu sevī tik slēps.

Saulainus solījāt jūs manim mirklus,
Maigumu dvēselē vienumēr just,
Rokās līdz ielikāt ciešanu irklus,
Laimei un cerībām visām bij zust.

Vārdi, ko ausis man čukstējāt saldi,
Vārdi, kas laimībā lika man tvīkt,
Izgaisa, pazuda, bija tik maldi.
Atmiņas dvēselei skumjās liek slīkt.

Bērzam.

To dzīvīgumu spirgto,
Ko tu no zemes sūc,
Es sajūtu, kad klusi
Tev piespiežos pie krūts.

To, skaidrību, ko tevīm
Ir devis gaismas Dievs,
Es nojaužu, bērzs baltais,
Kad šalci tu, paties'.

Un maigumu un dziesmas
No tevis mācos es,
Kad zaros lokanajos
Tev daiņo vālodzes.

Bet izturību tavu
Es ieelpoju sev,
Kad mizu grumbuļaino
Ar lūpām skaŗu tev.

Man, svešus ceļus minot,
Tu garā līdzī nāc;
Un tevi klāt sev zinot,
Top rūgtums klusināts.

Agrā pavasarī.

Pavasara vēji pirmie
Drebina man loga rūti.
Koki kanālmalā sirmie
Pūš vēl grūti.

Nedzied putnu jautrās balsis.
Zaļums lien un klausās, —
It kā rudens valsis
Skan vēl lapās sausās...

Tinies biezā mēteli,
Klīstu es bez ziņas.
Neskan saldās atbalsis
Man no viņas...

Tumsā iznirst ķiršu dārzi balti, —
Tālā vizma, liegums šķīsts un kaīrs,
— Atnākušās nakts sniegbaltie spārni;
Nezin nakts, ka ir tai celties ļauts.

Un tad, saplaukst zvaigžņu bari,
Dīnu maldi gurdi, ceļos trauc,
Iršana kā fleītes skaņa salda,
— Ziedoņnaktij ausmas spārni, draugs.

Leonija Ozolkalne

Mūžīgais.

No senaizmirstiem saules mūžiem,
Sirds viena nākusi virs zemes ciest.
No jauna pāri kapu trūdiem
Tai krustu būs pie savām krūtīm spīest...

Tik iet un iet, bez atpūtas, bez stājas,
Kā saule apkārt zemei gaismas loku vij.
Jo Mūžība ir tavas lielās mājas;
Šai dzīvē neprasi: kas ir, kas būs un bij.

Jānis Kalns

Siena vezums brauc cauri Rīgai.

1.

Pa ielām palss, kur bruģis trīc kā drudzī
Un stūros griežot aizdūc garām trams,
No Vidzemes, sen nokulti kur rudzi,
Brauc cauri Rīgai vezums smaržodams.
Tas sevī slēpj vēl ļāvu mitro smaržu,
Ko asi kalmes novakaros tvan,
Kad krēslā dzied pa dīķi koris varžu,
Un klusās sētās vēli trokšņi skan.
Brauc vezums smags ar tālu ļāvu sienu,
Ko siltos vējos izauklējis luksts,
Kur darbos' ļaudis grūši noliek dienu,
Un pilna reibas zeme kaist un pukst.

Un pēkšņi šķiet, ka vēla atvasara
Ar siltām vēdām cauri ielām slīd
Kā sveikas tiem, kas kādreiz laukus ara,
Ko nebij pilsēts spējis sasaistīt.
Zūd aroms viegls un lēnām izplēn telpā,
Nāk prātā stāsts kāds zināms, tuvs un jauks,
Kad zāļu smaržu jūtu atkal elpā,
Ko šūpo gāršas, pļava, mežs un lauks.

2.

Ai, kāda krāšņa tā atnāca vasara!
Skarenēs šūpojās dimanta asaras.
Silos un pļavārēs dzeguzes kūkoja,
Zāle uz pirkstgaliem pacelties lūkoja.
Bet tad pār novadiem, ugunīs žvīgojot,
Aizgāja Jāņi ar vainagiem līgojot.
Un kādu rītu pa lukstu jau staigājam
Dzirdēja izkapti priecīgi klaigājam.
Smilgas un skaras un lēdziekstes pakrita
Asmenim pāri un apmāļos sakrita.
Āmoliņš baltais un vijgriezne vijīga
Nolika galvu pār izkapti bijīga.
Versmē kā tuksnešus karsējot klajumu,
Izlija saule no debesu pajuma,
Puiši un meitas kad grābekļiem strādājot
Sienu pa ķirpām un nojumēm gādāja,
Lai tad pa naktīm kā atvaros dzelmainos
Mocītos murgos un kaislībās svelmainās.
Apklusā pļava drīz, klajāka vērdamās,
Līgoja ores pa pļavmaļiem svērdamās
Projām uz šķūņiem un vietām, kur sameta
Smaržīgas kaudzes nu vientuļi pameta.
Lauki nu vērās tik tukši un gludeni,
Bērzs meta lapas un gaidīja rudeni,
Kamēr salts stingums drīz pārklāja ūdeņus —
Purvu un dunglāju staignajos plūdeņus.
Kūtīs, kur saimniecēm nesieni skanēja.
Redelēs sienklēpis gurdeni tvanēja.
Bet visu ziemu balts, kaisdams un mirdzēdams,
Slaucenēs piens skrēja, smaržīgi irdzēdams.

Un tagad redzu tevi ielās es,
 Mans pļavu siens, no Vidzemes kas nācis.
 Tās smaržas paņemt gribētos, ko nes,
 Un sev uz pieres klāt kā zīda tāsīs.
 Un gāršās iet un zaļos bērzos zust,
 Un redzēt priekšā gaiši ziedam lukstus,
 Un sev uz lūpām atkal vienreiz just
 Kā siltus skūpstus tavu zāļu čukstus.
 Man gribētos no trotuāra kāpt
 Pār rensteli un iet tev atkal līdzās
 Tā kā reiz dienās, kuŗu velti slāpt,
 Kad bij man jāiet lauku laudīm līdzēt.
 Cik reizes tā, ai siena vezums mans,
 Mēs nebraucām no pļavāres uz mājām,
 Kad sen bij dzisis vasarīgais tvans,
 Un pāri pirmie pārsļu pulki klājās.
 Nu tikai skrien kā putns pār namiem vēl
 Tā zemes elpa, ko tu sevī glabā,
 Kad leduspuķes rūtis zied un kvēl,
 Un stingums liels guļ debesīs un dabā.
 Tu tālāk brauc caur ielu asiem dārdiem.
 Tup galā saimnieks tev kā zvirbul's palss.
 Un pilsēts sveic ar izkārtņēm un skārdiem
 Un kāda auto noreibusi balss.
 Bet ielu krustos kārtībnieks ceļ roku,
 Un pēkšņi stājas lēni īdot trams:
 No Vidzemes, kur tāli ceļi lokās,
 Brauc cauri Rīgai vezums smaržodams.

Kārlis Plukšs

Latviešu dzejnieki angļiski.

To the Ships of England.

(E. Virzas „Anglijas kuģiem“.)

Hither to further our intentions
 Through barriers which in ruins fall,
 You came across the angry oceans
 Reaching our harbours helpmates all.

You put an end to hostile power
 Of tyrannies which us so pressed.
 With help of friends we could recover
 Our independence and be blessed.

You wanderers on spacious oceans
Our fellow-combatans in fight,
You brought us precious acquisitions
And fame to you, us freedom, right.

And when you left our native country
With fluttering flags and shining guns,
Our longings followed on your journey
With thousand inexpressible thanks.

Be Faithful.

(J. Sudrabkalna „Esi uzticīgs“.)

Be faithful to thy God, although the soul alone sorrows.
Be faithful to thy time: observe whereto the ways do lead.
Be faithful to thy dream: the measure for to-day
must be to-morrow.

To Silence

(A. Baltpurvīna „Klusumam“.)

Be quiet, my friend, keep silence,
In stillness speaks thy God:
All the abysses are opened,
Brighter glows the sun's smile.

Love, my friend, love and keep silent.
Don't try to bind as by oath.
Spoken words are like foliage
That the wind tears from the bough.

Ruffled shall be the clearest surface,
Bare shall be once the greenest branch.
Be quiet, my friend, keep silence.
In stillness speaks thy God.

I Know.

(J. Poruka „Es zinu kā roze plaukst“.)

I know how the roseflower blooms:
Softly, softly!
She blushes and flushes red:
Softly, softly!
I know how the rose also withers:
Softly, softly!

And the breath of autumn whispers:
Rest there softly!
I know how a heart can love:
Softly, softly!
It dreams and yearns for love:
Softly, softly!
I know how a heart can break:
Softly, softly!
And the church bell — how it rings:
Rest there softly!

L. Latkovsks.

Latviešu tautas dziesmas latiniski.

I.

Unus pastor obiit
reliqui fleverunt.
Sus fodit bustum
summo in colle;
parus tulit nuntium
patri matrique;
picus fecit crucem
arida in pinū;
capra scandit coelum
ad Deum questura;
multae parvae aves
collacrymarunt.

II.

Cum gallo in Rigam vehi
pisum ponens vehiculo.
Dum in taberna remoratus —
Vehiculum comedit equus.

III.

Cum lupo in silvam vehi
magnum ponens vehiculum:
nunc trahe, lupe, lacrymans,
quod caballum comedisti.

Druzilla.

Heroda Agripas karaļpils pagalmā aiz mirdzoši baltā marmora pilāra stāv paslēpusies Druzilla, slaidi vijīgs tēls austrumnieciski kairinošās formās. Maigais sejas ovāls vērsts uz vārtu pusi. Pilnās purpurkrāsas lūpas brīžam smaida dziļā laimes izjūtā, brīžam bailīgi savelkas sāpēs; mandeļu formas brūnās acis ir fosforescējošs zaigums. Jaunava gaida sava tēva, kēniņa Agripas atgriešanos no pavakara izbraukuma.

Sai brīdī visizdevīgāki viņam runāt par notikušo, jo tautas suminājumi Jeruzalemes ielās viņam glaimoja un radija labu gara stāvokli. Bet vai Druzilla pareizi rīkojusies, nostādot viņu notikuša fakta priekšā? Šis jautājums viņai nupat tiešām smagi gūlās uz sirds. Gan kēniņš Agripa nekad nebūtu atļāvis savai meitai kļūt par Kristus mācekli, nepavisam nerunājot par laulībām ar Barnabu. Tagad viņš vismaz nevarēs viņu izprecināt citam vīram. Bet tomēr...

Viņš nāk! satrūkās Druzilla, jo izdzirda skaļās tautas gaviļes, un tikko paspēja iesteigties kādā no tuvākajām telpām, kad aiz bruņās tērptās miesas sardzes kēniņš iebrauca pils-pagalmā ēģiptiešu stalto zirgu vilktā zeltītā divriteņu vāgī. Uz sirmām cirtām vakara saulē zaigoja zelta diadema, lepno stāvu sedza mirdzoša kēniņa mantija, roka balstījās uz valdnieka zižļa.

Piesteidzās vergi nocelt kēniņu no ratiem un galma ļaudis, zemu klanīdamies un glaimus runādami, vēra namdurvis, lai smaidošais Agripa varētu ieiet pilī.

Nodevis dārgās augstā amata zīmes savam mantzinim, Agripa tiksmā labsajūtā atlaidās tuvējā zālē uz tepīkiem klātā sola un lika sev atnest kausu laba vīna.

Tai brīdī viegliem, mazliet bailīgiem soļiem ienāca Druzilla, ar kuņas skaistumu kēniņš Agripa tā lepojās, ka bija licis savas 18 gadu meitas statuju uzstādīt Cezarejā atklātā laukumā. Viņa zemu noliecās tēva priekšā, kā lūdzēja skāra grīdu saviem slaidiem baltiem pirkstiem un gaŗo, melno skropstu pusaizplīvurotu skatu apstājās viņa uzrunas gaidās.

„Saki man, Druzilla, mana Libanona ciedra, vai gribi ar jauku valodiņu man laiku pakavēt?“ laipni jautāja tēvs, ar skatu glāstot viņas daiļumu. „Kā roze ērkšķu starpā esi tu starp savām draudzenēm.“

Jūtīgai Druzillai saskrēja asaras tumši mirdzošās acīs domās par to, kas viņai jāsaka. Tad viņa sajēmusi visus spēkus, klusi teica: „Uzklausi mani, tēv, žēlīgi. Lai slavēts ir

Dievs, kas tev dod laimi un labklājību, bet piedod man, ka esmu tev nepaklausīga bijusi.“

„Tā, tā,“ savu bārdū glaudīdams Agripa omulīgi noteica, „vai paslepus satīkies ar Epifanu? Labprāt piedodu, mīlais bērns, sarīkošu tev drīz vien greznas kāzas.“

„Nē, tēv,“ nopūtās Druzilla, „Antiochijas ķēniņa dēls nav manu sirdī ieguvis, nedz viņa dēļ esmu savus matus pinusi un rotājusies zelta sprādzēm un auskariem. Cits ir mans draugs, kas mani skūpstīja.“ Un jūtu ugunīs kaistošo skatu pacēlusi uz tēvu, viņa jūsmīgi, bet klusi piebilda: „Es... šodien apprecēju Barnabu.“

„Ko? to... to dedzīgo Kristus mācekli, kas visu savu mantu atdevis kristiešiem?“ kā iedzelts iekliedzās Herods Agripa.

„Jā,“ tikko dzirdami izdvēsa satrūkusies Druzilla, un maigi viņa piebilda: „es arī esmu Kristus mācekle.“ Tas skanēja tik aizkustinoši, it kā viņa gribētu sacīt: „Tagad es esmu šīs mājas sargeņģelis.“

Bet ķēniņš bij par daudz nodarbināts ar sevi, lai to sadzirdētu, viņš redzēja tikai savu mīļāko laimes sapni sabirstam putekļos un tādēļ viņš kļiedza nevaldamās dusmās: „Tu, hā! --- tik tiešām, kā tavs Dievs dzīvo, Dan! --- tu taču zini, Druzilla, ka es stāvu varizēju pusē. Vai tu domā ķēniņu Agripu mulkot? Tu esi pelnījusi, ka tevi ar Barnabu dzīvu sadedzina.“ Druzilla nodrebēja.

Lieliem soljiem telpu mērīdams, viņš atgrūda jaunavu, kas pie viņa kājām, lielās sāpēs dvēsa: „Tēv, apžēlojies!“ Pēc brīža viņš, nestādami skrējienā caur istabu, strupī noteica: „Rīt es sūtīšu ziņu Epifanam, ka pēc nedēļas tev ir kāzas ar viņu. Saproti! Ka kāds kristīgais tevi ir salaulājis, tas neder mūsu Dieva priekšā.“ Vēlreiz viņa mēģināja viņam tuvojoties lūdzot paceltām rokām: „Prom!“ vairījās viņš kaistošās dusmās un, satriektai jaunavai tuvojoties durvīm, viņš ļaunā izsmieklā viņai sauca nopakaļis: „Redzēsīm gan, kas īsti valda, tavs Kristus vai ķēniņš Agripa!“

Tai pašā vakarā, kad necaurredzama tumsa klāja zemi, Druzilla melnos plīvušos tīta izslidēja ārā no karalpils līdzīgāka ēnai nekā cilvēkam. Viņu pavadīja vienīgi attālāk sekojoša uzticama verdzene.

Steidzoties prom gar plato mūri, svētku ugunīs liesmojošā pils ēdamzāle apgaismoja viņai ceļu. Arī no Makabeju pils plūda gaismas svītra caur logiem uz šauro celiņu. Tad viņu apkampa melna nakts, kuŗā tik pie debesīm zaigoja Jah-

ves karapulki, mirdzošās zvaigznes. Bet Druzilla labi zināja ceļu. Nonākusi pie tempļa viņa šķērsoja ielu un pāri tiltam pagriezās pa kreisi uz zivju vārtiem.

Ceļā gadījās bars lielu dzeltenu suņu, kas jaunavai uzbruka, bet verdzene pieskrēja un iemeta suņu barā līdzpajemtu gaļas gabalu. Acumirkļi tie saklupa gaļai virsū un sievietes aizsteidzās tālāk.

Kādā šaurā pārjūmotā ieliņā Druzilla klauvēja pie augstiem vārtiem. Pagalmā ielaistai, viņai skanēja pretim sievu raudas. Smeldošu sāpju plosītā jaunā sirds bij pārāk nogrimusi sevī, lai dzirdētu citu ciešanas; Druzilla steidzās garām raudošām sievietēm un uzskrēja otrā stāvā, ilgu pilnām acīm meklējama iemīļoto. Tur satraukti sačukstējās daži vīrieši. Barnabas arī šeit nebij. Jau viņas kāja cēlās kāpt uz jumta viņu meklēt, kad ausi sasniedza dobajā balsī sacītie vārdi:

„Barnabas vairs nemeklē!“

Spēji viņa pagriezās: „Kur viņš ir? kas noticis?“

— „Agripas kalpi viņu saistīja važās un aizveda.“

„Kurp?“ iekliedzās jaunava.

— „Kas to zina... Laikam gan metīs briesmīgajos cietumos.“

„Cietumos!... Barnabu!...“ Spalgs kliedziens tricināja gaisu. Sitiens jaunai kaislai sirdij bij par smagu: Druzilla zaudēja samaņu.

Agripas bruņotie kalpi bij aizveduši netikvien Barnabu, bet arī lielo apustuli Pēteri un citus, kopā pie 50 vīru, kas bij pulcējušies uz kopēju vakara dievlūgumu. Sieviešu pūlēm drīz atmodināto Druzillu pārjēma degošs izmisums. Slaidais ķermenis locījās kā vēja pātagots jauns cipresu koks. Viņa drudžainām kustībām norāva no sevis rotas un raudāja kairi, nevaldāmi, neapturami. Kur rast vārdu, kur smelt spēku līdzēt lūstošai sirdij cīņā ar likteņa graužošo brāzmu?! Jeruzalemes kristīgās māsas zināja tik Vienu palīgu, tādēļ viņas vienojās aizlūgumā, lai jaunā māsa nevairītos staigāt Lielā Cietēja ērkšķaino ceļu un lai dievišķā žēlastība sniegtu viņai dvēseles veldzi.

Raudas kļuva klusākas. Visuvarēnā elpa bij skārusi jaunavas dvēseles harfas stīgas.

Kamēr dažas sievas palika pie Druzillas, pārējās apspriedās ar kristīgiem brāļiem par to, kas darāms. Visupirms kopējās lūgšanas stundas ij jānoliek ārpus Jeruzalemes kādā apslēptā alā, jo šeit vairs neviens nebij drošs no Agripas karakalpiem. Reizē bij jāpanāk, lai cietuma sardze nodotu Pēterim un citiem brāļiem spēcīgu barību. Druzillai vislabāki būtu

atgriezties pili un mēģināt izklaidēt ķēniņa dusmas. Bet galvenais, visiem jāpastāv karstā dievlūgumā. Kas mirušo Lācaru modināja dzīvei, glābs arī citus brāļus no drošas nāves.

Kad bij apklusušas Druzillas raudas, pie viņas iegāja vecais Sīmanis.

„Miers ar tevi, māsa Druzilla.“

Par Druzillas vaigiem noritēja vēl dažas asaras kā rasas pērles no sēru vitoliem. Skumji viņa atbildēja: „Nemiera pilna ir mana kāzu nakts, tēv Sīmani.“

— „Kristus tevi stiprinās lielam uzdevumam pie ķēniņa Agripas.“

„Mans tēvs ir Kristus ienaidnieks.“

— „Viņš arī ienaidnieku sirdis spēj locīt kā ūdens upes.“

„Ko man būs darīt, tēv?“

— „Ar sirsniņu mīlestību pievest ķēniņa Agripas sirdi pie Kristus un atsvabināt brāļus no cietuma.“

Tumšas un lielas pavēras viņas acis lielā uzdevuma nojautā. „Kas valdīs, Kristus vai ķēniņš Agripa,“ kļuva kā atmiņās čukstēja viņas lūpas.

— „Kristus, mūžīgā Dieva dēls valdīs,“ mierīgi dziļā pārliecībā noteica sirmmais Sīmanis. „Vai tu to tici?“

„Lūdz ar mani Dievu, tēv Sīmani.“

Nometās ceļos jaunā ķēniņa meita blakus nievātā audēju amata sirmgalvim un tas vienkāršos, sirsniņos vārdos izlūdzās svētību jaunavas cēlajam pasākumam.

Tad viņa klusi izgāja ārā, kur rīta dzestrais drēgnums gan lika viņai nodrebēt, bet austrumos sārtojās debesis un smaidīja pretim maigā cerībā.

Nākošā dienā Druzillai nenācās grūti uzzināt, ka Barnaba ievietots jaunā cietuma pagrabus un ka ķēniņš nosūtījis ziņnesi pie Antiochijas ķēniņa dēla ar ielūgumu ierasties visdrīzākā laikā Jeruzalemē, nokārtot lietu, kas viņam būšot par prieku.

Ķēniņa meita nebūtu bijusi sieviete, ja nebūtu sapratusi, ka līdz Epifana atceļošanai bij vairākas dienas laika, kurās daudz kas varēja grozīties. Ka tiešām apstākļi mainītos, par to viņa apjēmas gādāt. Un tomēr dvēsele lāsvoja sāpju smeldzē, un dzīvā fantazijā iztēlojot sev mīlotā ciešanas mitrā pagrabā tumsā, jaunā sirds asiņoja līdzjūtībā...

Šim brīžam Druzilla lika pieprasīt ķēniņam, vai viņš nevēlētos noskatīties dejās. Ar lielu prieku Herods Agripa izsacīja savu piekrišanu, jo viņam sen bij žēl ātri uzliesmojušās dūsmās sacītā, sevišķi tādēļ, ka viņš baidījās būt visu zaudējis

savas nepareizās izturēšanās dēļ; jo pārdomājis viņš saprata, ka jaunās sievietes dziļās jūtas nevadīs ar cietumu un bardzību. Pie tam viņš savu meitu mīlēja un cieta līdz viņas ciešanās.

Kad dejotājas vieglos, krāšņos ģērbos un zaigojošās rotās, cita par citu daiļākas devās uz simtiem sveču apgaismoto zāli, no kurienes skanēja pretim jautra mūzika, divi melni stāvi ar smagiem nesamiem pazuda nakts tumsā jaunā cieta virzienā.

Jaunavām ienākot zeltā zaigojošā marmora zālē, to pāršalca apbrīnojums. Kā debesis sārtojas rīta blāzmā, tā ziedošās jaunatnes atmirdzumā aukstā telpa likās uzliesmojam siltā, rožainā kvēlē. Druzilla daiļi smaidot dejoja par savas mīlas svētumu, mākslas pilnībā gan ar apbrīnojamu lokanību vidamās cauri biedreņu lokam, gan kā vadoša zvaigzne savā dabīgā skaistumā stājoties viņu priekšgalā. Druzilla dejoja gan daimoniski strauji un kairi, gan sievišķi maigi un padevīgi. Druzilla dejoja... cik skaisti, tā pati vairs nenojauta, pēdīgi kā lūdzēja paceltām rokām slīgstot pie ķēniņa kājām. Sajūsmas vētraļ skaļi no visu mutēm laužoties, ķēniņš Agripa tai sirsnīgi sniedza roku pretim, to paceldams un paklusām sacīdams: „Es zinu, ko tu vēlies, mans dārgais zieds no Zārona. Pret savu gribu tev nebūs precēt Epifanu. Es viņam nosūtīšu ziņu.“ „Lai slavēts Jahve un ķēniņš Agripa,“ atbildēja Druzilla, „bet manai sirdij ir vēl vēlējums.“ Uz Agripas pieres satumsa mākonis. „Daudz es tev devu, Druzilla.“ Tad ķēniņa meita palocījās un jaunavas, dejas solī šūpodamās, atstāja zāli. Satumsa telpa viņām aizejot, kā satumst zeme, saulītei norietot.

Daudz bij sasniegts. Netikvien bij novērstas precības ar Epifanu, bet arī ķēniņa sirdīgā norobežošanās no savas meitas. Nākošā dienā varēja sākties sirsnīga izrunāšanās. Druzilla tomēr bijās sava vājuma un tādēļ viņa ar savas tautas īpatnējo, dedzīgo aizrautību pus dienas pavadīja karstā aizlūgumā, līdz pēdīgi, jūtot sevī ieplūstam jaunus gara spēkus, viņa lika izlūgties sarunu ar ķēniņu.

Herods Agripa šo sarunu nolika pievakarē uz jumta.

Kad jaunava uzkāpa augšā, ķēniņš ērti atlaidies uz te-piķa smēķēja garu zilonkaula pipi. Viegla vēsmaņa spirtgi dvēsa viņai pretim. Sveicinājusi, viņa uzjēma sevī skaisto skatu uz Jeruzalemes pilsētu, kas viņai šē atvērās. Pāri Siernieku ielejai ar zemiem amatnieku un tirgoņu namiņiem pretējā kalnā pacēlās krāšņais, bagāti zeltu rotātais dievnamis un greznas pils. Baltais marmors bij nosarcis zem saulītes skūpstā

un tempļa zelta ugunīgais skats uzliesmojis kvēlošā mīlā. Ar sāpīgu nopūtu Druzilla novērsās. Apkalpotājus aizsūtījusi, viņa austrumnieciski atsēdās uz spilvena iepretim ķēniņam. Viņš bij sekojis viņas skatam un tagad sacīja: „Jā, Jeruzaleme un jūdu dievnams ir nešķīrāmi. Kādēļ īsti tu, mana mīlā meita, gribi atmet tēvtēvu ticību?”

— „Es viņu neatmetu, mīlo tēv, taisni otrādi, es viņai piederu viņas augstākā kāpinājumā un piepildījumā,” atbildēja Druzilla un turpināja ar vienmēr pieaugošu siltumu un kaislošu jūsmu: „Kristus ir tēvtēvu sludinātais, gadu tūkstošiem gaidītais Mesija. Dieva dēls pats sevi nodevis nāvē par mūsu upurājēru. Kas to tic, tas ir salīdzināts ar Dievu uz visiem laikiem, tas ir jauns radījums, tēv, svētlaimīgs Dieva bērns.”

„Un tu to tici?”

— „Ja!” izlauzās gaviļēs no Druzillas krūts.

„Kā tu nāci uz domām uzklaut kristīgo mācības?”

— „Mūžīgās ilgās mana dvēsele slāpa pēc kā labāka, daiļāka, pilnīgāka. Še mūsu pils dzīve savās izpriecās man šķita kails tuksnesis. Ai, kad tu zinātu, tēv, cik dziļu laimes izjūtu manto sirds, satverot Kristus drēbju vīli. Uzklauti kristiešus, visaugstais ķēniņ, manu tēv, un tu kļūsi svētlaimīgs!”

„Mana Druzilla, mans balodi, tu nezini, ko tu runa. Sa-proti mani tu, ko mana dvēsele mīl. Es balstos uz varizējiem, tie ir tautas dižciltīgie un viņu vara ir liela. Tu zini, ka viņi ir Kristus ienaidnieki. Ja es pārietu kristietībā, viņi mani ap-sūdzētu pie Romas ķeizera, tas mani izsūtīs un man ar kaunu būs jāatstāj tronis un zelts.”

— „Ak tēv, Kristus mīlestība ir vairāk nekā tronis un zelts. Atstāsim šo zemi, iesim trimdā kopā ar Barnabu un ci-tiem kristiešiem, gan visur Dieva saulīte spīdēs par saviem taisniem; tik nāc, tēv. nāc pie Kristus!” Lūdzot viņa satvēra tēva roku.

Ļoti maigi Herods Agripa glāstīja jaunavas slaidos pirkstus: „Tu esi skaista kā mēnesis un briesmīga kā šķēpu smail-es. Tu neizproti, ko tu lūdz, jo tu nezini, ko nozīmē būt na-bagam, neievērotam, bet es to zinu, es to esmu piedzīvojis... un atkal gaŗu mūžu nebūt nekas... Nē, nē! to tik nē. Redzi, man vēl ilgi jādzīvo. Kāda burve man pareģoja, ka es ne-miršu, pirms nebūšu dzirdējis ūpi trīs reizes saucam. Varbūt, mans bērns, mana stirna, es pieņemšu kristīgo ticību pēc tam, kad ūpis būs kliezjis un man šī pasaule tikpat būs jāatstāj. Jo tiešām, netikvien šodien, bet jau dažu labu citu reizi Kri-stus mācībā esmu jutis Visuvarenā elpu, viņā dzirdējis šal-cam dzīvības ūdens avotus.”

Druzilla ar strauji pukstošu sirdi uzlēca kājās līksmē par dzirdēto.

„Lai slavē Kungu visi viņa eņģeļi, viņa karapulki un viņa stiprie varoņi! Mans tēvs tiešām jauki runā par kristiešiem, mans tēvs savā sirdī ir kristietis. Bet žēlīgākais no kungiem, augsto ķēniņ, parādiēs savai tautai šai savas dvēseles daļumā un atbrīvo kristiešus! Jel atbrīvo viņus, lai viņi nes šo svētlaimi visiem cilvēkiem, visām, visām tautām. Ak tēv, redzi, es ceļos lūdzos, atbrīvo kristiešus!“

Druzilla tiešām bij metusies ceļos. Aiz negaidīti dzimušās cerības viņas acīs iemirdzējās valgums un pat akmenim aizkustinošā izteiksmē paceltu daļu sejiņu viņa lūdzot pavērās tēvā. Pēdējais nevarēja panest šo skatu, piecēlās un atgājis pie jumta margām, smagi atspiedās pret tām. Jā, ķēniņi daudzkārt nevar darīt, ko viņi vēlētos... Jeb vai varētu? Jā, bet tad būtu jāziedo vara... Nē, nē, to tik nē.

Bij satumsis, un arī ķēniņa dvēsele, tikko vēl gaiša kā pavasara rīts Libamona kalnu galotnēs, satumsa kā nakts pie Nāves jūras. Tālumā mirgoja tempļa sveču ugunis un Herods Agripa, gluži pārvērties, spēji pagriezās pret Druzillu.

„Šorīt pie manis bij varizēju vecākie un mani lūdza iznīcināt šos kristiešus, jo tie savilņojot ļaužu prātus ar saviem māņiem. Viņi lūdza kaut kādā veidā nonāvēt to mācekļus un dedzīgākos piekritējus, gan tad visa ticība iznīkšot. Es tev jau teicu, ka man viņi jāklausa, ja gribu palikt valdnieka amatā. Un es gribu valdīt! Man patīk sajost varu savās rokās, man patīk būt godātam. Nelūdz man vairs neiespējamo, mana roze no ielejas, es tevi nekavēšu slepeni būt kristietei, bet atstāj šo Barnabu. Tu esi mana sapratīgā meita, tu mani nemēģināsi kavēt darīt to, kas man jādara. Un nākotne pavērsies mums skaista kā sapnis. Es valdīšu par šo zemi un tu, — tu apprecēsi kādu staltu, skaistu ķēniņa dēlu, būsi godāta, bagāta, būsi austrumzemju skaistākā valdniece... tik atstāj, bērns, Barnabu!“

Tēvam runājot ledains aukstums bij apjēmis Druzillu, stingumā viņa bij atkāpusies, tagad asaras aumaļām sāka līt par viņas vaigiem. „Tēv, Barnabam pieder manas dvēseles līksmākās gaviles, manas sirds kvēlākās ilgas. Ja es viņu aizmirstu, es varētu savu labo roku aizmirst. Pie tam es esmu viņa sieva Dieva un Kristus priekšā. Bet, tēv, mīlo tēv, jel neklausī varizējiem, uzklausī kristiešus, uzklausī savas pašas sirds balsi!“

Heroda Agripas skats kļuva tēraudciets.

— „Atstāj Barnabu!“

Druzilla locījās, kā gribēdama izbēgt no šā skata. „Es nevaru tēv,“ viņa beidzot lielās mokās izdvēsa.

— „Arī es nevaru citādi, meit.“

Izmisuma skaļās raudas pārjēma Druzillu. Sajūtot, ka visu ir zaudējusi, viņas augums nevarīgi notrīsēja. Bet ar pēdējiem spēkiem viņa vēlreiz saslējās: „Vai nav citas izejas?“

— „Nav.“

Tad Druzillas sāpju tēls zemu noliecās ķēniņa priekšā un, kā zem smagas nastas noliekts, lēnā, satriektā gaitā tuvodamies durvīm, pazuda aiz aizkariem.

Plūst ļaudis straumēm uz lepno piejūras pilsētu Cezareju, kur ķēniņš Agripa riko izšķērdīgas svinības slavenajā Heroda celtajā cirkū. Parasto noziedznieku cīņu vietā izsludinātas kristīgo savstarpējas cīņas līdz nāvei.

Garas kameļu karavanes, mežonīgu beduinu vadītas, drūzmējās šaurās ieliņās; trūcīgi zemnieki iejāj uz ēzeļiem; pa starpu kāds lepns sirietis baltu turbanu galvā no Libanona ierodas apkalpotāju pavadībā uz bagāti greznota sugas zirga; nāk majestātiskā gaitā togās tīti grieķi un kājām ierodas no apkārtējām pilsētām daudz trūcīgi izraēlieši. Dažs svešinieks vēl apstājās bazaros, iebauda izliktos augus, cits iepērk gadījuma pēc dārgu zīda audumu, galvas lakatu vai retu zeltlietu, līdz pēdīgi daudzie tūkstoši atrod vietu lielajā amfiteātrī, kur bungas rīb un kokles dziedot aicina visus uz svētkiem.

Vairumam skatītāju ir ziņkāre sejā. Bēt šur tur, gan pa vienam, gan mazos pulciņos sasēdušus redz klusus sāpju tēlus, kam izraudātās acis gan mēmās mokās, gan lūdēja padēvībā lūkojās debesu krāšņajā zilgmē. Un tad ierodas kāda grupa no Jeruzalemes, ieklist šajos drūmos pulciņos un saviļņo viņus ar brīnuma vēsti: „Pēteris, brīvs! lielo Kristus mācekli Dieva eņģelis pats izvedis no cietuma. Viņš dzīvo un ir drošībā!“

Brīnuma vēsts, paklusām sacīta tik dažiem kristīgiem, drīz ir visu mutē. Tā aužas no saules zelta, no tāla miglas plīvura virs koši zilās jūras, un gara dvēsmi pāri šalcot tūkstošiem sapulcētājiem, viņi jūt: Elohim, Dieva spēki ir klāt, tie strāvo cauri zemei un klintīm, jūrai un debesīm. Gadu tūkstošiem svēta ir šī vieta. Svēts, svēts, svēts ir Dievs, kas brīnumus dara!

Šai brīdī ierodas Agripa zeltaustā tērpā ar mirdzošu pavadību, un jaucas dvēseles dziļumu satricinājums ar jauno priekšstatu. Ozianna, slavēts lai ir Dievs! Visaugstākais ķēniņ Agripa! Ķēniņš Dāvida dēls, lai dzīvo! Elohim!

Un pieliecas galma salkanais radījums pie glaimotā ķēniņa auss: „Tu esi Dāvīda dēls, tauta tevi pielūdz, varenais valdniek!“ Glaimu reibinātais ķēniņš pavērās izbīlē nodrebošā, nāvē bālā Druzillā ar smaidošu izaicinājumu varas apziņā: „Nu, kas valda?“

Šai mirklī tieši virs ķēniņa galvas griezīgi iekliedzās nāves vēstnesis ūpis un riņķojot aizlidoja, vēl un vēlreiz iekaucoties kā žēlās vaidās.

Satrūcies nobāl zaimotājs un jūt aukstus sviedrus pārklājam savu miesu, ledaina roka ķeras viņam pie sirds, un tautai vēl gavilējot: „Ozianna, Dāvīda dēlam,“ ķēniņš Agripa, slābi pamājis, drebošām lūpām čukst: „Atbrīvot kristīgos!“ Tad viņu bez samaņas iznes no amfiteātra.

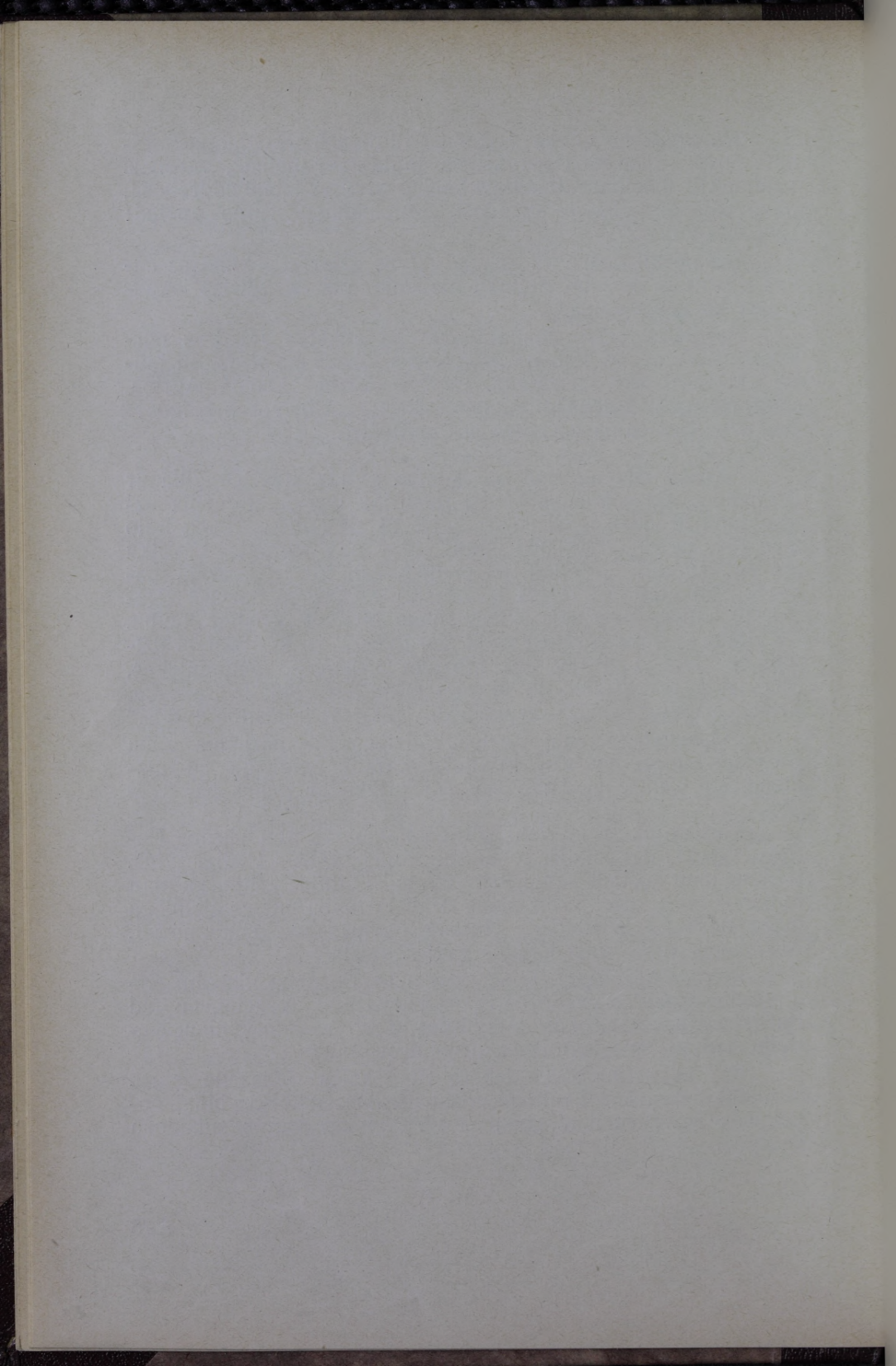
Nākošā rīta agrumā pie ķēniņa gultas stāv Druzilla ar Barnabu. Aiz rokas satvērusi modušos Agripu, Druzilla uztraukumā drebošu balsi saka: „Ne tā es gribēju, manu mīlo labo tēv, ne tā. Uzklausi mani! Tev nav jāmirst. Es liku ūpi palaist vaļā. Piedod, jel piedod man to! Nevarēju paredzēt, ka viņš trīs reizes iekliegsies. Kādēļ to dariju? Redzi, tu solījies pēc ūpja kliegzieniem piejemt kristīgo ticību. Kā citādi es būtu varējusi glābt tev dvēseli un kristiešiem dzīvību?! Jau vakar tu liki atbrīvot kristīgos cietumniekus. Mīlo, mīlo tev, liecies nu tu pats kristīties. Šeit ir Barnaba, Kristus uzticīgais kalps un māceklis, tas tevi mīlēstībā svētīs.“

„Visaugstais ķēniņ Agripa,“ dziļu jūtu pārņemts saka Barnaba, „nesu tev visu kristiešu karsto pateicību un aizlūgumus. Celies un dzīvo sev par prieku un mums par svētību.“

Klusēdams un ar lielu izbrīnu noklausās abu vārdos Herods Agripa, ilgi lūkojās viņu apgarotās sejās. Pēdīgi viņš, it kā ar kaut ko ticis skaidrībā, vājā balsī atbild: „Jūtu, ka man tomēr jāmirst. Bet svētī mani, brāli Barnaba, lai es aizmiegu mūža dusā kā kristietis. Heroda Agripas zvaigzne noriet. Aust jauns rīts. Aust Kristus saules valsts.“

Roku rokā slīgst ceļos Druzilla ar Barnabu, ticīgām sirdīm izlūgdamies žēlastību Kristus pārvarētai dvēselei, un tad Barnabam paceļot rokas un svētījot mirstošo jūdu ķēniņu, Heroda Agripas sejā iezīmējas apskaidrots miers.

Bet no brīnumzilās debess rīta saules zeltsārtie stari, pāri slīdot dusošam ķēniņam, glāsta Kristus mācekļa bijīgi noliekušos stāvu un auž gaismas vaināgu ap asarās smaidošo Druzillu.

II

A. Ābele.

Vēl par epentezi un palātālo pārskaņu.

(Atbilde prof. J. Kauliņam.)

Ceļos IV, 19—23 J. Kauliņš izteic šaubas par tiem mūsu sēlisko izlokšņu epentezes un palātālās pārskaņas rašanās iemesliem, uz kuŗu iespējamību es biju aizrādījusi Ceļos III, 106—110. Reizē ar to autors lūdz noskaidrot rindu faktu, ko mana hipoteze nenoskaidrojojot. Pārlasot J. Kauliņa rakstu redzu, ka autors mani daudz vietās ir pārpratis. J. Kauliņa celtos iebildumus un jautājumus varētu sadalīt 3 grupās: daļa ir tādu, uz ko es savā rakstā jau esmu atbildējusi, daļa ir arī tādu, ko es apzinīgi esmu atstājusi bez pārrunām vai nu tamdēļ, ka tie izriet no jau izteiktiem aizrādījumiem, jeb arī tie varētu būt valodniekiem paši par sevi saprotami, un beidzot, ir nedaudz arī tādu jautājumu, kam es savā rakstīņā esmu pagājusi garām, kaut gan tos derēja pārrunāt.

Apskatīšu pret mani vērstos iebildumus tādā pašā kārtībā, kādā tie minētā rakstā izteikti. Vispirms, es savā rakstā neesmu runājusi par nedzirdamām epentezēm un pārskaņām, bet tikai par patskaņu beigu palātālizāciju, kas vēl nav epenteze, ne dzirdama, ne arī nedzirdama.¹⁾ Tālāk, mums līdz šim nav zināms, ka „dispalātālizācijas process ir ar ļoti maz izņēmumiem vispār latvisks (pasvītrājums mans), tāds pats sēliskajās, kā arī vidus izloksnēs“ (l. c. 19. lpp.). Par kādu aizvēstures parādību valodas attīstībā mēs taču varam spriest tikai tad, ja tā ir atstājusi kādas pēdas, bet vidus izloksnēs nekādu kādreizējas stiprākas līdzskaņu palātālizācijas pēdu neatrodam, un tamdēļ mums arī nav dibināta iemesla domāt, ka te līdzskaņi palātālo patskaņu priekšā bijuši senāk stiprāk palātālizēti nekā tagad.

¹⁾ Varbūt te vainīgs viens nelaimīgs teikums mana raksta 109. lapp., kur esmu teikusi, ka mēs aukslējeņu priekšā epentezes nedzirdam, bet ja aukslējeņa priekšā atrodas kāds nemīkstināts zobenis, epenteze kļūst dzirdama. Ar to nu gan negribēju teikt, ka pirmā gadījumā ir nedzirdama, otrā — dzirdama epenteze, bet ka pirmā gadījumā epentezes nav, otrā viņa rodas.

Ka jōtas un palātālo patskaņu priekšā nevar rasties epenteze, tam J. Kauliņš piekrīt, bet, saka autors, „Citādi, man liekas, ir ar pārskaņām. Īsais *a* Sausnējā nekad neskaldās pārskaņotā un nepārskaņotā daļā. Ja jōtai un mīkstinātiem līdzskaņiem būtu kāds asimilācijas iespaids uz *a*, tad būtu gaidāmas formas *klajs, kaķis, vaļa, naža*.“ Man šķiet pats par sevi saprotams, ka epentezes un palātālās pārskaņas rašanās gadījumi nav viens no otra šķīrāmi: formas *kāra, kūlša* radušās tādos pat apstākļos kā *ku^ora, ku^oršu*. Ka arī Sausnējā no sākta gala varēja runāt *ka^ora, ka^olšu*, kā vēl tagad dzird dažās sēliskajās izloksnēs²⁾, par to jau esmu minējusi savu raksta 108. lapp. Šādus epentezes gadījumus nevar salīdzināt ar normāliem divskaņiem *ai, ae*, un vēl mazāk ar tiem varam salīdzināt *a*-skaņu palātālo līdzskaņu priekšā, kā autors to dara l. c. 20. lapp. Divskaņos, kur abi komponenti gaŗuma un stipruma ziņā puslīdz vienādi, zilbes tipam mainoties, pārsvaru var dabūt viens vai otrs komponents. Tā mēs zinām, ka leišu žemaišu izloksnēs *ai > a*, piem. *vaikas* skan tur *vāks* : te, pirmajam komponentam pagarinoties, otrs ir pilnīgi zudis, turpretim J. Kauliņa minētajos latīņu un franču vārdos *ai > ae* dod *ē*, otram komponentam iegūstot pārsvaru (franču valodā vēl tagad valda kāpjošs zilbes tips, kas *ae* pāreju *ē*-skaņā gan arī būs radījis). Turpretim palātālizētais ļoti īsais *a*-skaņas beigu elements tādos vārdos kā *klajs, kaķis* u. c. nav nemaz patstāvīgs patskanis, tā ir tikai pāreja starp *a*-skaņu un sekojošo palātālo līdzskani, ko mēs ar ausi pat nevaram atdalīt no pēdējā, un tamdēļ arī dzirdam tikai *a*. Tā tad, saskaņā ar to, ko savā rakstā par epentezes rašanos esmu teikusi, gaidāma taisni tāda izruna, kādu Sausnējas izloksne mums rāda, t. i. *klajs, kaķis* u. t. l. Par *e : a (< ē)*, piem. *nenesiet : nanas* es savā rakstā neesmu nemaz runājusi tamdēļ, ka šai mijai nav nekādu sakara ar sēliešu epentezi un palātālo pārskaņu kā *skātiet : skatu*. *e*-skaņas kvālitātes mija (*e : ē*) ir vispārlatviska, tā tad vecāka par sēliešu pārskaņām un arī *a < ē* ir ne tikai sēliešiem, bet arī citiem augšzemniekiem. Kādos apstākļos varētu būt radusies vispārlatviskā *e*-skaņas diferenciācija un kādos augšzemnieku *a < ē*, tas ir cits jautājums, pie kā šoreiz neapstāšos. Katrā ziņā *najauc, naķar, naņams, naģārbt* nevar nostādīt blakus *klajs, kaķis, naža, vaļa* (l. c. 20).

Kā pierādījumu tam, ka epenteze nav radusies līdzskaņa mīkstinājumam zūdot, J. Kauliņš min inf. *attālināt : attālini, tālins*, bet FBR. XIII, 18 autors pats dod tādas paral-

²⁾ Sk. Le. Gr. 92. lapp., arī A. Elksniša rakstu FBR. IX, 128. un tālāk

lēles kā *trupynāt* : *tru'pini*, *dybynāt* : *dibiniet* u. c., kas rāda, ka sausnējiešu izloksnē *l*-skaņa infīnīvā *attālināt*³⁾ nemaz nav bijusi palātālizēta, jo tai taču sekojusi vēlārā *y*-skaņa, ko līdzīgos fōnētiskos apstākļos⁴⁾ redzam arī citās augšzemnieku izloksnēs. Tas pats sakāms par otru piemēru — tagadnes *ā*-c. formām *dala*, *dalot*, *dalām*; arī šē vēlāro patskaņu priekšā nekad nevarēja būt ne *l*-skaņas palātālizācijas, ne dispalātālizācijas, un te nekāda pārskāņa nav gaidāma. (Subst. *daļa* ir *iā*-celms, kur *l* < *lj*.)

Tālāk autors saka gan, ka līdzskaņiem dispalātālizējoties visas „nedzirdamās“⁵⁾ epentezes un pārskāņas nogrimstot kā ūdenī (l. c. 21), bet turpat min formas: *ku'ru*, *ku'ršu*, *kāru*, *kā'ru* u. c., kas rāda taisni pretējo.

Savā rakstā (108. l. p.), runājot par epentezes rašanos, neesmu ar piemēriem paskaidrojusi, ka tādas formas kā *kālsi*, *kālsiet* u. t. l., pēc manām domām, radušās no vecākām **kal'si*, **kal'siet* Tāpat arī *ku'ršu* *kālsu*, < **ku'ršu*, **kal'su*; *ā'vu*, *kā'pu*, *ju'mu* < *ā'vu*, **kā'pu*, **ju'mu* (ar palātālo patskaņu priekšu palātālizētiem līdzskaņiem), tamdēļ J. Kauliņš mani pārpratis un domā, ka minēto formu pārskāņas cēlonis esot „meklējams *kaļu* *kālsu* un tamlīdzīgās formās“ (l. c. 21.) Tā nu es nekur neesmu teikusi, ne arī domājusi.

Seko jautājumi: 1) kāpēc tagadnes II pers. *tu kal* ar dispalātālizētu *l* nav pārskāņas, un 4) kāpēc nākotnē pēc *as kālsu*, *tu kālsi* III pers. skan *viņš kals* (nevis *kāls*). Te nu minētas 2 formas, ko es rakstot par epentezi nebiju pārrunājusi. Tagadnes 2. personā *tu kal i* gan laikam būs zudis jau diezgan agri (sal. Le. Gr. 596. §), katrā ziņā priekš epentezes rašanās⁶⁾, un nākotnes 3. personā *kals*, ja te latviešu valodā *i*-skaņa vispār ir bijusi (sk. Le. Gr. 677. §), tā zudusi vēl agrāk. Uz pārējiem jautājumiem 2) un 3) l. c. 21. esmu jau atbildējusi ar to, ko par epentezes un palātālās pārskāņas rašanos esmu teikusi.

Paiešu garām tiem punktiem l. c. 21—22, kur ir runa par dažiem piedēkļiem, jo tiem ar epentezi un palātālo pārskāņu nav nekāda sakara.

Pie salīdzinājuma ar vācu valodas pārskāņām aizrādīšu tikai, ko tas pats Behagels⁷⁾, ko autors citē, saka par pār-

3) Šī forma Ceļos IV rakstīta ar *i*; sal. FBR. XIII, 13. lapp. par *i* izrunu Sausnējā.

4) Par tiem sk. Le. Gr. 51. §.

5) Pēdiņas manas.

6) Sal. arī J. Kauliņa paša aizrādījumu FBR. XIII, 14. lapp., 2.⁴⁾

7) Geschichte der deutschen Sprache, V Aufl. (1928).

skaņu izcelšanos pēdējā (1928. g.) izd. 296. lapp.: „Der Umlaut könnte zustande gekommen sein durch Vermittelung des oder der Konsonanten, die zwischen dem umgelauteten und dem Umlaut wirkenden Vokal standen; es wäre zunächst der zwischentretende Konsonant palatalisiert und von diesem der vorhergehende Vokal beeinflusst worden. Für diese Auffassung spricht die Tatsache der Umlauthindernden Konsonanten. Aber sie ist nur da zulässig, wo es sich um Wirkung einer Silbe auf die unmittelbar vorhergehende handelt. Steht noch eine Silbe dazwischen, so ist das geschilderte Verfahren nur möglich, wenn die Zwischensilbe zunächst Assimilation erfahren hat.“ Un tālāk: „Es ist aber auch möglich, dass wir es mit zwei verschiedenen Vorgängen zu tun haben, einerseits mit Palatalisierung mit Hilfe des Zwischenkonsonanten, anderseits um rein psychologische Vorausnahme.“

Kā redzams, domas par palātālizēto līdzskaņu lomu pārskauņu rašanās procesā nav radušās man vien, tādas izteikuši arī citi.⁸⁾ Es, domājot par mūsu sēlisko izlokšņu epentezi un palātālo pārskauņu, meklēju atbildi uz tiem jautājumiem, ko nevar izskaidrot ar iepriekšējā patskaņa pielāgošanos tieši nākamās zilbes patskanim, t. i. kāpēc pārskauņu kavē zināmi līdzskaņi un hiāts, un, no otras puses, kāpēc pārskauņa ir arī nākamās zilbes vēlāro patskaņu priekšā, ja starp abiem patskaņiem ir bijis vecs līdzskaņa savienojums ar jōtu. Ja uz šiem jautājumiem kāds dos pieņemamāku atbildi par to, ko esmu devusi Ceļos III, es par to priecāšos, bet kamēr tāda nav dota (faktu konstatējums vēl nav viņu izskaidrojums), palikšu tai pārliecībā, ka tomēr neesmu „nomaldijusies“ (sk. l. c. 21.) no īstā ceļa.

No J. Kauliņa iebildumiem un jautājumiem redzu, ka šo iebildumu autors gan laikam būs mani stipri vien pārpratis, jo kā citādi varētu saprast sekojošo: „Pie sēliešu dzirdamām epentezēm un pārskauņam mēs tiekam pa citu ceļu iedami, ņemdami par izejas punktu sešus palātālos patskaņus, kā pirmcēlonus gan iepriekšējo līdzskaņu, gan patskaņu mīkstināšanai (l. c. 21).“ Es taču nemaz nenoliedzu palātālo patskaņu nozīmi epentezes un pārskauņas izcelšanās jautājumā, jo līdzskaņu palātālizācija jau varēja notikt tikai jōtas un palātālo patskaņu priekšā, kā savā rakstā 108. lapp. arī esmu teikusi. Tā tad pats par sevi saprotams, ka iepriekšējo mīkstinājumu pirmcēloņi ir palātālie patskaņi, bet ne tikai tie — arī jōta. Beidzot piezīmēšu vēl, ka nesaprotu, ko īsti J. Kauliņš ir domājis teikdams l. c. 23: „Bet lai tas būtu kā būdams,

⁸⁾ Sal. arī kaut Brugmaņa Kurze vergl. Grammatik (1922) § 318.

A. Ābeles hipoteze liekas arī abās pusēs drošo analogiju izskaidrošanai par šauru“ — tamdēļ nevaru uz to nekā atbildēt.

Beigās lūdzu lasītājus izlabot manā rakstā Ceļos III ieviesušās kļūdas.

108. lapp., 23. rindiņā no augšas p a t s k a ņ u vietā jālasa p a t s k a ņ a.

109. lapp., 3. rindiņā no augšas jālasa *kā^ššana, *ar^ššana; 5. rind. savienojumus ar t jālasa savienojumus ar j; 2. rind. no apakšas η vietā jālasa η.

K. P l u k š s.

Eufēmisms latviešu tautas dziesmās.

Ikvienā valodā laikam gan sastapsim tādu izteiksmes veidu, ka dažas lietas un parādības sauc tādā vārdā, kas nav attiecīgā objekta īstais apzīmējums. Liekas, ka vispareizāki ir katru objektu saukt viņa parastajā un īstajā vārdā. Ja tomēr valodā tas ne vienmēr notiek, tad tam ir savi dziļāki psiholoģiski iemesli. Tie var būt vairāki. Cilvēka apziņā vai nu audzināšanas, vai iedzimtības ceļā ir nodibinājusies pārliecība, ka ir tādi objekti, kuŗu pieminēšana īstajā vārdā apvainotu mūsu intīmākās jūtas, vai saceltu mūsu dvēselē riebumu un pretīgumu. Dažos gadījumos iemesli ir godbijība un pietāte cildenā un varenā priekšā, tā ka attiecīgās parādības nemaz neiedrošinās saukt īstajā vārdā. Citreiz objektu īstos apzīmējumus nemin mānticīgu bailu dēļ. Šais gadījumos runātājs nevēlama nosaukuma vietā lietā kādu citu šķietami „labāku“, tiešā vārda vietā kādu aplinku apzīmējumu. Tādā gadījumā, kā norāda G. Gerbers¹⁾ klausītājam vārda nozīme jāmodificē un tuvāk jānotic, lai iegūtu to tiešo nozīmi, ko runātājs domājis. Tādu valodas paņēmieni, kur nelietā kāda priekšmeta tiešo apzīmējumu, bet jau aprādīto iemeslu dēļ attiecīgo objektu nosauc cildenākā vārdā, apzīmē par **eufēmismu**. Kvintiliāns²⁾ dēfinē eufēmismu šā: „celebrata apud Graecos schemata, per quae res asperas mollius significant“. Eufēmisms, kā no turpmākiem piemēriem būs redzams, var būt vai nu tikai viens vārds, vai vairāku vārdu kopojs.

¹⁾ Gustav Gerber — Die Kunst der Sprache II, Bromberg 1874. g., 79. 1. p.

²⁾ Quintilianus — De institutione oratoria IX II, 92.

Eufēmisma līdzekļi.

Iekām apskatām eufēmisma parādības mūsu tautas dziesmās, kur tās izpaudušās dažādās dzīves nozarēs, pieminēsim dažus eufēmisma izteiksmes līdzekļus. Puslīdz parasta parādība, ka no nevēlamiem nosaukumiem izvairās, kā uz to norāda Kr. Nīrops³⁾, lietājot svešvārdus. Ikdienas sarunu valodā šī parādība sastopama samērā diezgan bieži. Tā, piemēram, nesaka, ka kāda dāma ir „tauka“, „trekna“, pat vārds „resna“ šķiet piedauzīgs, bet par labu izteiksmi uzskata, ja personu apzīmē par „korpulentu“. Svešvārdi, salīdzinot ar pašu valodas vārdiem, attiecīgo parādību apzīmē ne tik tieši un tai piešķir dažreiz cildenāku nokrāsu.

Arī latviešu tautas dziesmās sastopam svešvārdus, bet maz būs piemēru, kur barbarisms būtu lietāts kā eufēmisma līdzeklis, jo daiņu svešvārdi ir galvenā kārtā patapinājumi no kaimiņu tautām, bet vārdu, kas jāuzskata par starprautiskiem, tur ir ļoti maz. Kā retu piemēra gadījumu, kur no vācu valodas patapinātais vārds noderējis par eufēmismu, var minēt šādu tautas dziesmu:

Trūvējiet nu, bērniņi,
Tētiņš Dieva zemītē;
Paklājiet melnus deķus
Zem kumeļa kājiņām. B. 27807.

Jādomā, ka trūvējiet šeit ir eufēmisms, jo šis vārds ir daudz saudzīgāks nekā, piemēram, „gaudojiet“, ko šāda rakstura dziesmās sastop ļoti bieži.

Parasti, kā eufēmisma līdzekļus lietā visus tropu veidus (metaforu, metonimiju, sinekdochu). Ja šos dzejiskos valodas elementus sastopam tautas dziesmās, kuŗu satura sfērā eufēmismi ir parasti, tad galvenais iemesls tropu izlietājumam nav meklējams tai apstākļī, ka dziesmas sacerētājam vissvarīgākā te būtu bijusi pati dzejiskā izteiksme. Te dzejiskai valodai ir zināmi blakus nolūki, te dzejiskās izteiksmes līdzekļi ir tikai līdzekļi dot tiem objektiem „labāku“ apzīmējumu, kuŗu īstais vārds pašreizējā situācijā nebūtu vēlams.

Metafora dibinās uz līdzības asociācijas. Šā iemesla dēļ viņa noderēja kā eufēmisma līdzeklis: kādu objektu minēt īstajā vārdā zināmos apstākļos bija neērti, tāpēc to dažreiz apzīmēja ar šim objektam kautkādā ziņā līdzīga priekšmeta

³⁾ Kristoffer Nyrop — Das Leben der Wörter. Aus dem Dänischen Robert Vogt-Leipzig 1923. g. 3. l. p.

vārdu, kas šķita pavisam pieklājīgs un labs. Piemēram, sievietes krūtis tautas dziesmā pielīdzinātas veģiem:

Annaīnai māšiņai
Divi veģi aizkreklē;
Ne pat' ēda, ne man deva,
Tos taupīja mīlākam. B. 5558.

Šādas eufēmiskas metaforas sastopam diezgan bieži ne tikai parastajās tautas dziesmās, bet arī nerātnās, piemēram, B. 35702, 35214 u. c.

Metonimijas psiholoģiskais pamatojums ir pieskares asociācija. Arī metonimija noderēja par eufēmisma līdzekli. Zināmos apstākļos kādu objektu nedrīkstēja saukt viņa īstajā vārdā, tad apzīmēja to ar kāda cita priekšmeta vārdu. Šim apzīmētājam objektam bija ar apzīmējamo noteikts sakars, tāpēc viena vārdu lietāja otra vietā. Vilku patrons bijis Svētais Juris (sk., kas par vilku teikts 39. lapp.), bet ja ar šo vārdu apzīmēja pašu vilku, tad tā ir metonimija, piemēram:

Urā, Juri, nenes kazu!
Man neganta saiminiece.
Tu nonesis apēdīsi,
Man muguru oderēs. B. 29419,1.

Kā eufēmisma līdzekli lietā arī *sinekdochū*. Veselā vietā ņem daļu, veselās grupas pazīmju vietā tikai vienu pazīmi. Izklusās labāki, ja „velna“ vietā saka „ļauņais“ vai arī „nelabais“, ja mirt vietā saka „šķirties no šīs zemes“, kā piem. šādā tautas dziesmā:

Plaukst lapiņas, zied puķītes,
Lustē visa pasaulīte;
Man sirsniņa bēdu pilna, —
No šīs zemes jāšķīrās. B. 27395.

Vēl ir kāds izteiksmes līdzeklis, ko lietā eufēmisma apzīmējumos. Šis līdzeklis ir *antifraze*, kurā izteic pretējo tam, ko grib apgalvot. Tas, ko Kvintiliāns kādā vietā saka, varētu zīmēties uz antifrazi⁴⁾: „Totum autem allegoriae simile est aliud dicere aliud intellegi velle.“ Citi antifrazē

⁴⁾ Ibidem. (Brīvā tulkojumā — Visiem šādiem pajēmieniem, kas izsaka vienu, bet grib lai saprot ko citu, ir līdzība ar allēgoriju.)

saskata ironiju. Piemēram, Donats⁵⁾ (4. g. s. pēc Kr.) to definē šā: „Antiphrasis est unius verbi ironia.“ Šī definīcija iepriekšējo papildinot vēl izceļ kādu antifrazes īpašību. Ka antifraze satur arī ironisku aspektu, pierāda mums sarunas valoda, kur piem. „svētīt“ lietā „bārt“ nozīmē, piem. „nu gan tevi nosvētīja“. No tautas dziesmām minēsim šādu antifrazes piemēru:

Izraun velns dzīvam sirdi
Pirmajam brūtganam,
Ka tas mani nepaņēma,
Slavīt' vien padarīja. B. 8467.

Šeit „slavīte“ apzīmē nevis slavu, bet pavisam ko pretēju — neslavu.

Daži eufēmisma gadījumi tautas dziesmās.

Pieminējuši dažus eufēmisma līdzekļus, pievērsīsimies gadījumiem, kur tautas dziesmās sastopam eufēmismu. Spēcīgu dabas parādību priekšā cilvēks pa laikam ir sajutis bailes un godbijību un iedomājies, ka tais izpaužas dievības spēki. Vēl tagad pērkona laikā saka: „bērni esat nu mierīgi, vecais tēvs bažas“. Arī mūsu tautas dzejā „pērkons“ nosaukts par „vecu tēvu“, piem.:

Tāļu, tāļu vecais tēvs
Aiz Daugavas dūcināja;
Rīgas meitas velējās
Ar sudraba vālītēm. B. 33718. Tas pats 33719,
33719 1. var., 3720.

Tāpat velnu dažkārt nesauc īstajā vārdā, jo domā, ka tad „nelabais var piesisties klāt“. Šāda eufēmisma dēļ latviešu tautas dzejā velns saukts par „melno vīriņu“, piem.:

Kam par labu tas darbiņis,
Ko bez saules strādināj' ?
Mellajam vīriņam
Avotiņa lejinē. LTD X 2129⁶⁾

⁵⁾ Probi Donati Servii qui feruntur de arte grammatica libri: Ex recensione Henrici Keliū. Lipsiae A. MDCCCLXIV Donati — Ars grammatica 402. lapp. Kā piemēru starp citiem Donats min — „Parcae eo quod nulli parcant“. Tagad gan Parkas vārdu nesaista ar „parco“ (saudzēt), bet ar „pario“ (dzemdēt). (Sk. Walde Lateinisches etymologisches Wörterbuch, Heidelberg 1910, 561. lpp.).

⁶⁾ Latvju tautas dainas — rediģējis prof. J. Endzelīns, Rīgā, 1932. g.

B. 31690 velns nosaukts par kundziņu, kas guļ elles dibenā.

Ir zināms pamats domāt, ka eufēmisma dēļ „sīlis“ vairākkārt minēts „velna“ vietā: LTD X. 43 (B. 31626), 45, 813.

Sīlim devu riekstu sieku
Lai nokoda rijenieku,
Kam tas mani kuldināja
Puteksnišu rijiņā. B. 31626, LTD X. 43.

Šīs pašas dziesmas variantā un LTD X. 44 (B. 31626, 2. var.) tāda paša satura dziesmā sīļa vietā min velnu.

Noslēpumainām bailēm mūsu sirdis pilda nāves lielā mīkla. Kad mirst kāda mums mīļa persona, tad sāpes par tuvā cilvēka zaudējumu, cenšamies mazināt izteicieniem, kam vajadzētu mūs samierināt ar dzīvi, mazināt mūsu izmisumu.

Mūsu tautas dziesmās, kas pieskaņas nāves jautājumiem, sastopam ļoti daudz eufēmiska elementa. Tā, piemēram 27570 un 1. var.⁷⁾ miršana pielīdzināta aizmigšanai:

Man' māsīņa aizmiguse
Baltā smilšu kalniņā,
Klēpī balta vilnainīte
Rokā puķu vaiņaciņš.

Tāpat par māmiņu:

Mana balta māmuliņa
Cietu miegu aizmigusi,
Ne dzirdēja vēju pūšam,
Ne bērniņu gaudojam. 27625 1. var.

Skat. arī 27440, 27448, 27625 un 2.—4. var. Māmiņa „saldā miegā aizmiguse“. 27438 1. var. Miršana nosaukta arī par aizmigšanu maigajā miedziņā, tā 27761 2. var.; vēl citur tā pielīdzināta dienvīdus gulēšanai vai diendusai, piem.: Stāv cirvīts, stāv kaplīts

Pie resnā ozoliņa,
Dējējiņš atsa gula
Visu mūžu dienvīdu. 27770.

Līdzīgi gadījumi 27438 2. un 3. var., 27751, 27761, 27768, 27769, 27785, 27834, 27890. 27438 „māte namā gula laundziņu“, bet šās dziesmas 5. variantā „guļ parasto palaunadzi“.

⁷⁾ Šie un visi turpmākie tautas dziesmu piemēri no Kr. Barona — Latvju Dainām.

Citās dziesmās miršana ir aiziešana ciemā, no kurienes nekad vairs neatgriezties, piemēram:

Auniet man baltas kājas,
Jūdziet bērus kumeliņus,
Nu es iešu tai ciemā,
Kur mūžam neatnākšu. 27460.

27815 — tēvs atstājis zelta pagalmu, bet 27656 — māte atradusi kalnā dižu labu dzīvošanu. 27424 miršana pielīdzināta mūža krekla uzvilkšanai, bet 27766 — māmiņa ģērbusies nātanās drēbēs. 27376 — mirt ir — atstāt šo saulīti; 1124 — Dievs ņem dvēselīti, tad 27386—27392 — Dievs ņem; 27829 — Dievs paņēma arājiņu, 27843 — Dievs paņem baltābola plāvējiņu; 27837 — Dievs atņem pirmo laulājumu; 27582 — zemīte atņem mīla vārda devējiņu; 27842 — Laima noņem arājiņu; 27804 — Veļu māte noņem cauņa cepurīti; 27364 — veļi aicina; 27346 — Dieviņš aicina; 27786 — bāleliņi Dievam sērst aizgājuši; 27788 — bāleliņi pie Dieviņa aizgājuši; 27445 — saulīte paslēpusi mīlāko bāleliņu, bet 27699 — brālītis nodots zemes mātes meitiņai. Citā dziesmā jauna cilvēka nomiršana — „nojemšana eņģelos“.

Bij man viens bāleliņš
Zirņu ziedu skaistumiņu.
Sakās kungi karā ņemt,
Dievs noņēma eņģelos. 27676.

Tāpat arī visos šīs dziesmas variantos. 27568 miršana — krišana; 27407 mirstamā diena, t. i. tā diena, kad „zūd mans augumiņš“. 27342 nomirušā pielīdzināta ligavai, kas gaida vedēju:

Guļu, guļu cisiņās,
Vedējiņu gaidīdama:
Dieva dēli vedējiņi,
Eņģeliši panāksnieki.

Kapa vārdu tautas dzejā sastopam diezgan reti, bet šā vārda vietu eufēmiski aizstāj: „baltu smilšu kalniņš“, ko sastopam ļoti bieži, piem. 27361, 27497, 27560, 27506, 27509 u. c.; tad „smiltiena“, piem. 27502, 27510, 27474 u. c.; „smiltiņa“ — 27500, 27665, 27706; zaļa velēna — 27559, 27451 u. c. Kapu nosauc par zemīti, kas „vienas ass gaŗumiņu, olektītes platumiņu“.

No Dieviņa izlūdzos
Mazu zemes gabaliņu,
Asi vien gaŗumā,
Olektiņu platumā. 27576 (arī 27542).

27546 un 27548 kaps — mūža nams, bet 27572 tas ir „mazs zemes gabaliņš, kas ar mani ienaidā“; 27563 — salts smilšu kambaris; 27807 — Dieva zemīte lietāta vai nu kapa vai kapsētas nozīmē, ticamāk, kā pēdējā, jo tas atgādina vācu eufēmisko kapsētas apzīmējumu Gottesacker. 27478 minētā „sīkakmeņu zeme“ būs lietāta kapsētas nozīmē.

Arī zārka vārdu latviešu tautas dzejā tikpat kā nemaz nesastop, bet tā vietā ir eufēmiskie vārdi un izteicieni. Tā 27420 tas nosaukts par „koka namiņu“:

Legūlās māmuliņa
Viena koka namiņā,
Ne dzirdēja vēju pūšam,
Ne bērniņu gaudojam.

27564, 27565, 27565 1. v., 2. var., 4. var. zārks ir „seši dēļu gabaliņi“. 27565 3. var. tas ir — „četrus galdu istabiņa“; 27706 — „cieta koka istabira“; 27805 — „balts koka skapītis“; 27422 taisīt zārku — dreijāt mūža namu; 27423 zārks — mūža nams dreijātām kājiņām; 27555 — balta koka nams, bet šīs dziesmas 3. var. — zāģu dēļu nams; 27308 zārks ir mūža māja:

Vai, Dieviņ, galva sāp,
Es vairst ilgi nedzīvošu.
Dodiet ziņu snikeram,
Lai tais' manu mūža māju.

Latviešu tautas dziesmās tikpat kā nesastopam „liķa“ vārdu, kas izskaidrojams ar eufēmismu. Šai sakarā gribētu piezīmēt, ka latīņu „cadaver“⁸⁾ ir arī tāds eufēmisms, jo nozīmē „kritušais“. Latviešu tautas dzejā „nāves“ vietā nesastopam citus eufēmiskus vārdus, bet toties ļoti bieži atrodam šā vārda deminūtīvu, piemēram:

Ei, nāvīt, ei, nāvīt,
Ko ar mani ķīvējies?
Jau paņēmi meitu manu,
I pie dēla lavijies. 27321.

Pēriena un sitienu nosaukumi un viss, kas ar to tuvā sakarā, var noderēt par vielu eufēmismiem humoristiskā nokrāsā. Piemēram, bērniem solot pērienu, tautā lietā šādus eufēmismus: „Nu gan tu dabūsi „teteņa kāpostus“, vai citreiz „bērza sieru“. Šos eufēmismus esmu dzirdējis Veclaicēnē.

8) A. Walde — Lateinisches etymologisches Wörterbuch — Heidelberg 1910 — 105. lapp.

Tāpat tautas dziesmā:

Paldievs saku nadziņam,
Mutei gards kumosinš;
Nedod Dievs, kad pienāktu,
Tad muguru oderētu. 3044. Tāpat 29419

1. var.

Šeit bez eufēmiska izteiciena „muguru oderēt“ (t. i. pērt), arī „nadziņa“ vārdu var uzskatīt par eufēmisku, jo liek mums noprast, ka gardais kumosinš ir zaglīgas rokas sagādāts. Salīdzinājumam var minēt arī „garnadža“ vārdu, ko eufēmiski lietā zagļa vietā. Vienu otru eufēmismu sastopam arī dziesmās par dzeršanu:

Brālīt, tava līgaviņa
Pudelei radiniece:
Izcepusi mīkstu maizi,
Iet pa ceļu kūpēdama. 26937.

Par pamuļkiem cilvēkiem runājot tauta saka, tam „jau visas skrūves nav kārtībā“, tam „visi nav mājā“, jeb „tas jau bērna prātā“. Pēdējam gadījumam piemēru atrodam 31311. tautas dziesmā:

Kundziņam tik prātiņa
Kā mazam bērniņam:
Vakarā zirņus sēja,
Rītā pākšu raudzījās.

Visas jaunās aprunāšanas sauktas par „valodiņām“. Aprunāt — „celt valodiņas“, piem. 8641, 8667, 8772, 8939. Ciemā kādu aprunāt — „nest kādu kukuļam“; piem.:

Ai, bāliņa līgaviņa,
Nenes mani kukuļam;
Bāliņam tīri kvieši,
Izcep maizes kukulīti. 8287.

Neslava saukta par „slavīti“ 8467, 8665. Aprunātāja saukta par „valodnieci“ (9024), arī par „valodnesi“ (9025).

Piegriežoties cilvēka orgāniem, sastopam latviešu tautas dziesmās daudz eufēmisma. Sievietes krūtis nosauktas gan par „baltu maizi“ (5556, 5557, 5564), gan par „zelta āboliņiem“ (5556 2. var.), gan par „veģiem“ (sk. 33. lapp. minēto 5558).

Tāpat arī nerātnās daiņās ir ļoti daudz eufēmisma gadījumu. Tur daudzkārt obscēnos vārdos saucamiem objektiem doti pieklājīgi apzīmējumi. Te sastopam bagātu dzīvnieku,

augu un dažādu lietu simboliku, piem.: 34401, 34436, 34458, 34465, 34487, 34499 u. c.

Eufēmismu sastopam arī tur, kur runā par dzemdībām un visu, kas ar to sakarā. Dzemdību laiks saukts par „grūtajām dienām” 1083, 1084, 1102. Sieviete grūtniecības stāvoklī — „svētīta līgaviņa” — 1056. Bērns piedzimst „rodas jauna dvēselīte” — 1127, bērns piedzimis — „jauni radi brālīšos” — 1257, 1258.

Eufēmisms, kuŗa saknes meklējamas mānticībā un senos ticējumos, atrodams dažos dzīvnīeku apzīmējumos. Kā arī citu tautu valodās vilks un lācis dažādu māņu dēļ nav saukti īstajā vārdā, bet tiem radīti īpaši apzīmējumi, uz to aizrāda Vakernāgelis⁹⁾. 16. g. s. vācieši vilku saukuši par Hölzing, bet zviedri lāci saucot par „saldkāji” un vilku par „zeltkāji”. Pēdējam gadījumam interesantu piemēru no zviedru tautas ticējumiem min Nirops¹⁰⁾. Arī prof. Šmits aizrāda, ka zināmā laikā (sākot no trešās dienas pēc Miķeļa četru nedēļu starpbrīdī), „nedrīkstējuši vilku aplam daudzināt.”¹¹⁾ Te atrodam liecības, ka vilkus uzraudzīt Dievam palīdzējis Juris un arī to ka, „ja Jurģa dienā vilku daudzīnot, tad tas nākot vasaru pie lopiem.”¹²⁾ Jādomā, ka šo iemeslu dēļ vilkam latviešu tautas dziesmās doti dažādi netieši apzīmējumi. 29418 vilks nosaukts par „garķāji”, bet jau minētā 29419,1 par „Juri”. Ka ar „Juri” te tieši vilks domāts, to pierāda pašas tautas dziesmas, piemēram 9517, kur meita lūdz māti, viņu nedot „Jurišam”, jo „cik ganiņi vilkam kļiedza, tik Jurīti daudzīnāja”. Vairākas reizes sastopam daudzskaitļa formu „Dieva suņi”, piem.:

Svētdien, gani nedzenat
Tālajās ganībās:
Svētdien Dievis baznīcā,
Dieva suņi medībās. 29441.

⁹⁾ Wilhelm Wackernagel — Poetik, Rhetorik und Stilistik-Halle 1873, 405. lapp.

¹⁰⁾ Kristoffer Nyrop liber cit. 23. lapp. „Wie vorsichtig man dem Wolfe gegenüber in Schweden sein muss, beweisen folgende Verse:

Nennst du mich Wolf,
Werde ich auf dein Vieh böse;
Nennst du mich Popanz,
Werde ich deinem Vieh nach Hause folgen;

Nennst du mich aber Goldfuß,
Werde ich deinem Vieh treu und ergeben sein.

¹¹⁾ Prof. P. Šmits Latviešu mitoloģija. Rīgā, 1926. 107. lapp.

¹²⁾ Ibidem 107. lapp.

Tāpat 28861. Ka ar izteicienu „Dieva suņi“ apzīmēti tikai vilki, pierāda 30166 minētā vienskaitļa forma:

Pieguļnieki bāleliņi,
Vai ir visi kumeliņi?
Es redzēju Dieva suni
Kumel' kāju valkājot.

Ka „Dieva suns“ ir vilks, to pierāda arī teikas.¹³⁾ 29410 vilks nosaukts par „kazas precinieku“. Citā vietā tas ir „spigacis“, piem.:

Grietiņa meitiņa,
Dzen kazas kūti,
Spigacis raugās
Caur lazdu krūmu. 29421.

29428 vilks — „rudais pelēkais“.

Arī lācim latviešu tautas dziesmās atrodam draudzīgus apzīmējumus. Tā piem. to sauc par „platkāji“ (2283, 30434), „ķepainīti“ (30433), „brālīti“ (30480) vai arī par „ķeterkāji“, piemēram:

Lāci, lāci ķeterkāji,
Kam tu nāci mūs mežai?
Mums bij tāds egļu mežis,
Piebirst tavs kažocinis. (B. 2285.)

Kaut gan šis piemērs minēts bērnu dziesmās, tomēr būs grūti pateikt, vai tas ir humors vai varbūt, bailes, kas izteiktas it kā apslēptā veidā, it kā rūpēs par lāča kažociņu.

Ir pamats domāt, ka jau minētie vilka un lāča apzīmējumi izskaidrojami ar mājiem. Ja atminamies prof. Šmita un citus aizrādījumus, tad skaidrs, ka te bija auglīga zeme eufēmismiem. Šos zvērus, it sevišķi vilku, kādu laiku nedrīkstēja daudzināt, bet zināmā situācijā nevarēja izvairīties no attiecīgā objekta pieminēšanas, tāpēc deva tam cildenāku apzīmējumu. Vai arī sakāmvārds „vilku piemin, vilks klāt“, neillustre to, ka zināmā laikā vilka vārdu nedrīkstēja pieminēt? Tādā kārtā minētie vilka un varbūt arī lāča draudzīgie apzīmējumi būtu eufēmismi.

¹³⁾ Ibid. 106. lapp. „Vecos laikos vilkus sauķi par Dieva suņiem, jo toreiz pats Dievs viņus esot labi ieredzējis.“

Gala vārds.

Noslēdzot īso pārskatu par eufēmismu redzam, ka tas latviešu tautas dziesmās diezgan izplatīts. Sastopoties ar lietām un parādībām, kuŗu īstais apzīmējums varēja likties kautkādā ziņā nepatīkams, ir dots „labāks“ nosaukums.

Eufēmisms zināmā mērā var palīdzēt labāk izprast senā latvieša dvēseli. Eufēmiskie elementi rāda, ka latvietim ir bijušas stipri attīstītas aistētiskas jūtas. Te atrodam liecības par viņa godbijību un kautrību. Redzam, ka senais latvietis nav bijis pesimists: kad tikai atmināties, kā apdziedāta mīršana un viss, kas ar to sakarā, tad kļūst skaidrs ar kādu mieru viņš raudzījies uz šiem drūmajiem dzīves notikumiem.

Eufēmismam ir sava nozīme arī valodniecībā, sevišķi tuvi sakari tam ir ar sēmasioloģiju. Ja mainās vārda nozīme, tad dažreiz tam par iemeslu var būt eufēmisms. It īpaši tas sakāms par to vārda nozīmes maiņas katēgoriju, kur vārds agrākās cildenās nozīmes vietā iegūst mazāk cildenu. Ja pieminām mūsu „māsiņas“ vārdu, kā to dara prof. J. Kauliņš,¹⁴⁾ tad tas, ka šis vārds blakus labai nozīmei ieguvis peioratīvu, pēc manām domām, izskaidrojams ar eufēmismu. Tā tad eufēmisms palīdz noskaidrot, kā rodas „voces mediae“ (vārdi, kas var apzīmēt gan sliktu, gan labu jēgumu). Atminēsimies jau (34. lapp.) pieminēto „slavītes“ vārdu (B. 8467): skaidrs, ka šā vārda pirmnozīme bijusi tikai kautkas labs un slavējams (sal. ar slavēt, sk. „slavītes“ pozitīvo nozīmi B. 5420 un 5421), bet vēlāk uz antifrazes pamata ar to apzīmēja „neslavu“.

No tā varam spriest, ka arī valodnieks nevar pāiet eufēmismam garām, jo šīs parādības tam sniedz vērtīgus aizrādījumus un faktus.

¹⁴⁾ Prof. J. Kauliņš „Par nozīmes maiņu valodā“ R. Kr. VIII. 74. lpp.

Astoņpadsmitā gadu simteņa apsveikuma dzejolis.

(1729. g.)

Līdz ar piezīmēm par latgaliešu rakstniecības sākumu.

Vaclava Biržiškas leišu bibliografijā (Lietuvių Bibliografija, sudarē Vaclovas Biržiška. I-ji dalis XVI—XVIII amž. Kaunas, 1924. 50. l. p., № 139) aprakstīts Viļņas jezuitu akadēmijas izdotsis apsveikuma raksts Varmijas bīskapam Šembekam, kur atrodami arī leitiski un latviski panti.

Pateicoties Vitauta Dižā Universitātes bibliotēkas pārziņa prof. Vacl. Biržiškas laipnībai man savā laikā bija izdevība iepazīties arī ar šo grāmatu. Lielā folio sējumā (bibliotēkas šifra Es. 78. 43160, ieraksts: Ex Libris Michaelis Woyna) sakopoti daudzi līdzīgi latīniski Viļņas jezuitu apsveikumu raksti starp 1718. u. 1740. g. Mūs interesē tikai izdevums ar šādu titulu (saīsināts): UNIVERSITAS LINGVARUM . . . Christophoro Joanni Comiti in Słupow Szembek . . . proposita Ab Academica Universitate Vilmnensi Soc: Jesu, Anno qVo Praes VL atq Vè Pr In Ceps Ingre DI t Vr VIL na M. [5 + 5 + 50 + 5 + 1 + 100 + 1 + 500 + 1 + 5 + 5 + 1 + 50 + 1000 = 1729]. Še sakopoti apsveikumi dažādās valodās: Hebraicē, Graecē, Latīnē, Slavonicē (baznīcslavu valoda ar mazkrievisku nokrāsu), Gallicē (franciski), Polonicē, Germanicē, tad *Litvanicē* [4. lapā recto, teksts pārdrūkāts Biržiškas grāmatā. Jāizlabo 2. rindā šviesa, nevis švieta, ae vietā jālasa ligātūra, 4. rindā dydelis, nevis didelis¹⁾] un beidzot 4. lapā versolatviskais apsveikums.

¹⁾ Leišu tekstā ievērojamas formas: *šviesa* „gaiša“ parastā *šviesi* vietā, norāda uz adj. *šviesas* „gaišs, šviesus.“ *ja*-celms tag. *i*-celma vietā: *žiuresme* „žiūrēsimē“, *ture* „turi“. Citās vietās *i* vietā *e* laikam fōnētiski: daudzsk. ak. *akes*, *szyrdes* „akis, širdis“, *surinkiema* „surinkimo“, ak. *done* „donjā“. Tas varētu būt žemaitiski; bez šaubām žemaitiski ir ak. *tą* ar dzirdamu nāseni, *szędyn* ar gaŗuma saīsinājumu tautosillabiskā savienojumā ar nāseni, *winas* „vienas“, *noru* bez mikstinājuma, *y* (šis burts bez šaubām nozīmē isu patskāni) no *e* nāseņa priekšā: *wandynes*. Turpreti līdzskaņu celma ģenitīva galotne piederēs ritiešiem. Pārējais ir vidēniešu rakstu valoda, ko acīmredzot žemaišu autors Viļņā mācījies. Tipisku ritiešu pazīmju nav nekādu.

i- (jeb līdzsk. celma) daudzsk. ak. rakstīts ar *-es*, sastopams arī Tauta ir žodis VII, 259: *sirdes*, ja tikai var ticēt paviršajam izdevumam.

Lotavice

Kungs Aukstays, katrs ar Tawiem Pukim mūsu majes
Esi apkļays, ley Tew wysz wysur ļabi kļajes.
Aysto starp Tawiem Zyimim nē tyk wien mes zynim
Pukies, bet Amalthæas redžim pæ ROZYNIM.
Iau tad godynadami no ROZYNEM Dzymtu,
Wēlim, kad Tu dzyiwotu skaystu Godu symtu.

Fototipisks attēlojums ir ievietots Latviešu konversācijas vārdnīcā (latvju ortogrāfija 1773.—4. sl.), kuras redaktors mums laipni atvēlēja to arī šeit atkārtot.

*Kungs Aukstays, katrs ar Tawiem Pukim mūsu majes
Esi apkļays, ley Tew wysz wysur ļabi kļajes.
Aysto starp Tawiem Zyimim nē tyk wien mes zynim
Pukies, bet Amalthæas redžim pæ ROZYNIM.
Iau tad godynadami no ROZYNEM Dzymtu,
Wēlim, kad Tu dzyiwotu skaystu Godu symtu.*

Seko vēl latīnisks pārdzejojums, kas gan nav tik tāls no latviskā, cik leišu pantiem pievienotie poliskie no sava „pārauga“ (to atzīmē arī Biržiška), tomēr par tulkojumu nevar tikt saukts:

Id est

Hos Postes Dux Celse Tuo qui Flore coronas,
Prospera sors florem spargat ubique Tibi.
Stemmata namque Tuo non sola volumina Florum.
Sunt, sed Amalthæis cingitur omne latas.
Ergo Ducem Claris natum venerando ROSINIS
Largifluis voveo saecula notanda ROSIS.

Un ar to grāmata beidzas:

— — — De pluribus, isthaec
Pauca, typo properante, damus.

Par saturu nav ko paskaidrot, jo īsti nekāda satura nav — autori pūlas izspiest kādu nekādu idejiņu no apsveicamā lielmaņa cilts zīmes, kur acīmredzot tēlotas puķes (ciltszīmes attēla, kā mēdz būt sādos apsveikumos, mūsējā nav.)

Mūs interesē zināt, kāda latviešu valoda pazīstama Viļņas akadēmijā 18. g. s. sākumā, un šai ziņā šās rindiņas nav bez savas pievilcības.

Teksts vislielākā mērā radniecisks 1732. g. Viļņas gramatikai (*Dispositio Imperfecti ad Optimum seu Rudimenta Grammatices Lotavicae*, skat. A. Bezenberger *Königsberger Studien I* 183 u. nāk., Zēveru IMM. 1927 № 11, 393 u. nāk., 1933 № 9, 180 u. nāk., № 10, 284 u. nāk.)²⁾.

Redzam kādu ēnu no augšzemnieku izloksnes: godu „gadu“ un i vietā yi, gluži tāpat kā 1732. g. gramatikā.

Tomēr ie tiek rakstīts ar ie, æ (*-iem, wien, pæ*), uo ar o (*godynadami*), gaṛais ā nepārvērsts (īšajam a nav neviena cita piemēra, kur būtu jāpārvēršas par o); y ir vienkārši īša i zīme — nevien *symtu*, bet arī *zynim* = zinim. Valodas raksturs (drošību mūsu spriedumam dod tikai gramatika ar katechismu, apsveikums pa lielākai daļai — tikai nerunā pretī) liek domāt par *augšzemnieku* autoru, kas apzinīgi ļoti lielā mērā tuvinā savu valodu ležzemes rakstiem, apm. tāpat kā Fr. Trasuns³⁾ priekš kaṛa. (Zēvera otrādaļais spriedums IMM. 1933 № 9, 181 nav pietiekami pārdomāts.) Tad nu interesanti konstatēt, ka mikstinājums priekš i bijis tik neievērojams, ka rakstītāji, kam poļu valoda gan bijusi vistuvākā, nav kautrējušies rakstīt *tycyibe, ny wiēna, ny kas, nō nyniēka* u. t. t.; uz vārdu galu mikstinājums laikam bijis ievērojams, jo tur arī īšais i pastāvīgi rakstīts ar i burtu.

Izloksne nav pazinusi arī pronomena *jis* (gramatikā tas gan teorētiski minēts), bet tikai *viņš*. Gaṛā ā vietā tikai izņēmumā rakstīts *ō*: *pogōni, Luterōni, Mōrtinia* (ģēn.), *Odums* (= Ādams), tāpat īšā a pārvērtums par o ļoti rets — gramatikā teorētiski apzinīgi minēta izruna *koṛns*, katechismā

²⁾ Zināmi divi eksemplāri: Valsts Bibliotēkā (pilnīgs) un Vēstures un senatnes pēt. biedrības bibliotēkā (bez titullapas). Literāriskās biedrības eksemplārs vairs nav atrodams. Pie Fortiņa bibliotēkas avotiem gan Lit. biedr. bibliotēka nav piederējusi... V. B. eksemplārs ir no jauna iesiets un (pat drusku par daudz) apgriezts — no tā izskata vairs it nekā nevar spriest.

Zēvera citējumos ir kļūdas (tāpat viņa citējumi no šķietamiem Geceļa ierakstiem IMM 1934. Nr. 5/6, 423. u. nāk. gluži nesaskan ar manām 1930. g. piezīmēm, kuras pārbaudīt vēl neesmu paguvis. Manā pusē kļūda tomēr varētu būt tikai retākajos gadījumos). Tāpat viņš nepareizi raksta 1933. Nr. 10, 285 *laska* kur skaidri redzama forma *lāska* ar gaṛu ā, kas nevar nākt no poliem (kā Z. raksta), bet vienīgi vai nu tieši no krieviem vecākajā laikmetā, vai arī no leišiem, kas paši šo vārdu — *loska* — patapinājuši no krieviem.

³⁾ Kāda pārpratuma dēļ Izgl. min. mēnešraksts jau labu laiku veicina nepareizu formu *Trasūns (būtu izloksnē *Trasyuns); līdzīgi šē lasu *Tuma* vārdu ar lieku gaṛumzīmi uz u.

esmu ievērojis vienīgi jau Zēvera minēto *pogōni*. A skaņas pārveidojums būs bijis ne pārāk liels, varbūt tikai labiālizējums. Turpretī *a* plata *e* vietā, *i* un *ū* divskaņu *ie* un *uo* vietā es nevaru nosaukt par *retu* (kā Zēvers); autora nolūks gan nav bijis tā rakstīt — *e*, *æ*⁴), *iē* jeb *ē*, *ō* ir biežāki, bet pastāvīgi pagadās arī augšzemes formas — es domāju: vienīgi tādēļ, ka tās ir autora dzīvās valodas formas. Un *i* vietā *iy*, *yi*, *ū* vietā *ūu* ir norma (arī šie rāda, cik maz izloksnē bijušas pārveidojušās skaņas). Minami vēl deminutīvi ar *-eņš* un citas pazīmes.

Ievērojamākās valodas formas mūsu apsveikumā ir:

1) Sieviešu kārtas datīvi ar *-iem*, *-im*: *tawiem pukim*, *tawiem zyimim*, *rozynim*, *rozynem* (sal. Endzelina rakstu Studi Baltici I 110 u. nāk., kur jau arī Dispositio ir minēta). Datīvu ar *-ms* apsveikumā nav. Par gramatikas stāvokli, zīmējoties uz *-ms*, Zēvers jau ir izteicies (1933 № 10, 284), bet viņš nemaz nav griezis vērību uz *-iem(s)*, *-im(s)* sieviešu kārtā. Galotne *-ams* ir ļoti liels retums (*-ems* *ē*-celmos ir divdomīgs), un, izņemot Zēveru minēto *mūužygams*, sastopama tikai substantīvos; citādi viss svārstās bez kādas likumības. Vietniekvārda forma ir vienīgi *tiem(s)* abām kārtām. Gramatikas paradeigmati — *tems* [dr. kl. = *tiems*) *rōkams*, *vel tiem rōkam*, *tiems pelems*, *tiems sirdiems* — liek domāt ka substantīviem ir bijušas normālās formas *-āms* (*ā*-c.), *-ēms* (*ē*-c.) un *-iems* (*i*-c.) un abu kārtu forma ar *-iem* piederējusi pronomeniem un laikam adjektīviem. Dodu vēl kādus piemērus no katechisma: *tiem botwaniem*, *ar wysiem swœtiem mācitaim*, *no tiems Enaydnēku rōkams*, *uz mūžigim smōkams*, *nō tiems mūužygiems elles mōkams*, *uz mūsu mājems*, *starp wysiem siæwem*, *tiem diēnim*, *ekszan tiems wysiems zyimemš*, *par tiē dweselem*.

2) tagadnes *i*-celmi: *zynim*, *redzim*, *wēlim*. Gramatikā atrodam *esim*, *esit*, bet citādi *-im*, *-it* tiek uzskatīts par imperatīva pazīmi, kaut gan grūti iedomāties, kas šī „imper. daudzsk. 1. persona“ varētu būt. Tiek dots

indik.	stawam,	stāwat	vel stawit,
imper.	stāwim,	stāwit,	
indik.	celam,	celat,	
imper.	celim,	celit.	

4) Šis burts (*ae* ligatūra) nav gan izlietots konsekventi, bet skaidrs, ka tas domāts arī vispār kā garā *ē* zīme (ne tikai garā platā *e*, kā Zēvers apgalvo. Viņš arī saka, ka *i*, *ī* neesot konsekventi izšķirti, kas būtu ļoti savādi. Patiesībā tie ļoti labi izšķirti, ja neskaita varbūtējas drukas kļūdas; esmu ievērojis vienīgi *kaulus* — jālasa *kauļus*. Dr. kl. ir piem. vieniežis *azpelniyt* = *ayzpelniyt* „zasūžyc“.)

Jāievēro īpaši, ka atzīts indik. *stawit* istam tagadnes *i-cel-* mam. Kā imperatīva galotne *-it* patiesi gadās tekstā: *wedit, lūdzit*, kam varam arī ticēt, ievērojot augšz. izlokšņu datus. Citādi katechismā atrodam pareizus indikatīvus *warim, turim*, bet arī negaidītu *darim*.

Salīdzināms vēl ir *kāpiem* = kāpjam, *lūdzam, daram, saucam, runajam*.

3) īsais *-as* refleksīvā formā *klājes*, kā rāda pārveidojums par *-es*. Vainīgs būtu iepriekšējais *j* tāpat kā vārdā *mājes* un *kāpiem*, sal. Ceļi IV 68. Gramatika gan raksta parādēigmatā ģen., daudzsk. nōm. un ak. *tas rōkas vel es vel ys*, kas rāda, ka autors pazinis latgaliešu galotni *-ys* no *-as*, tomēr pats viņš raksta *-es* vienīgi pēc *j* (arī *mājems* pilnīgi var būt lasāms ar īsu *-ams*, bet drīzāk tas jālasa ar *-iems*). Refleksīvo galotni gramatika un katechisms raksta ar *-as* (celas) un vienreiz *saucās* ar gaŗuma zīmi.

Jāmin vēl relatīvais *katrs* „kas“ (Katech. katrs A. A6. A7 [tēvr. u. tic. loc.], ak. katras B1^v, bes katras B1^v — blakus kuri A., ģen. kures A^v, kuram A4^v, kurā A4. Zēvers bez pamata saka, ka *kuŗš* esot retāks — redzama pārsvara nav ne vienam ne otram), *tēy* „lai“ (Kat. *lāy* un *lāy*) un jāizsakās par rozes vārda deminutīvu. Visdrīzāk jāpieņem, ka pamatforma nav *roze*, bet **roza* jec *roža* (latg. *rōža* [izl. f.] Latvju dainās, tas pats vārds arī *rāžas* „peonijas“ vārdnīcā no Livāniem) ar deminutīvu *roziņa*; *rozynem* = *roziņiem* „roziņām“.

1737. g. Viļņas *Lotavica Grammatica* vairs nekur nelidzinaš mūsu tekstam: relat. *katrs* tiek apkaŗots kā *klūda*, dat. *tahm Dwehselehm*, lai(d) *klahjas*, ee, sev. arī *pee* (aliū *pi*), oh, redzam... Pievienoju sīku bibliografisku aizrādījumu: Napjerska otrā turpinājumā nedatējamo izdevumu sarakstā (Mag. XII, 1, 96 № 1372) minēta pusloksnīte, kas satur garīgu dziesmu un Sv. Atanasija ticības apliecības tulkojumu. Nedatējams gan tas nav, bet diemžēl nemaz tāda atsevišķa izdevuma nav. Tā ir *Lotavica Grammatica*'s beigu loksne, kas Napjerskim nākusi rokā fragmenta veidā. — Otrs sīkums, uz ko vēl jāvērs uzmanība, ir tas, ka 1732. g. Katechismā nodrukātā dziesma ir atkārtota augšzemnieku ābecē pēc 1772. g., ko Zēvers pats ir aprakstījis, citēdams arī šo dziesmu (IMM. 1930 № 1, 64. l. p.)

Visdrīzāk 1729. g. apsveikuma autors ir tas pats 1732. g. gramatikas autors

G S S[ocietatis] J[esu],

un vai Viļņas jezuītu akadēmijas locekļu sastāvā viņš pēc šiem iniciāliem nebūtu atrodams? Tādus pētījumus mēs gai-

ditu no vēsturniekiem, nevis vecus māņus par Elgera latviskumu. (Ko gan var nozīmēt 19. g. s. liecība par 17. g. s. autora tautību!)

Tas būtu tad mums pirmais latgaliešu rakstnieks, kas ar tādām pūlēm un tādām kļūdām tiek meklēts; ja nezinātu, ka šie meklētāji ir pavisam nesagatavoti diletanti, tad būtu taisni jāsaubās par viņu godīgumu.

Mums šimbrīžam nav iespējams pilnīgi aprakstīt 1732. gada gramatikas un katechismas valodas faktus. Bet jau ar to, ko minējām 1729. g. apsveikumu paskaidrojot, un ar to, ko agrāk konstatējuši Bilenšteins, Becenbergers, Endzelīns un Zēvers, pietiek, lai šos tekstus atzītu par vecākajiem, kas pie-skaitāmi augšzemnieku izlokšnes rakstniecībai, kaut gan nav tīrā izlokšnē sarakstīti. Priekš tam tikai Mancelis teorētiski ziņo par dažām augšzemnieku formām; nekādu augšzemnieku formu nav daudzārt pētītajos „pirmās rakstu valodas” tekstos, pie tam Elgers gan vēl nav pilnīgi pārbaudīts, bet lielākais, ko tas sola, var būt kādas pāra formas, lelzemnieku tekstā iejauktas. Bet paši Augšzemes patrioti šo savu pirmo rakstniecības parādību pavisam neievēro. V. Seile*) grib Elgeru glābt izlokšnei ar cerību, ka Elgera rakstiem bijuši divi paralēlizdevumi — vairāk eksemplāros pazīstams lezjemes un nekur neizglabājies augšzemes. Tā pati autore vēl nesen ziņoja, ka pirmo katechismu latgaliešu izlokšnē esot izdevis 1604. gadā (!) Tolksdorfs (ap to pašu laiku** dzirdējam rādiofōnā, ka pirmo latgaliešu grāmatu — katoļu katechismu 1586. gadā (tā!) esot tulkojis dominikāņu mūks Tolgzdorfs, kamēr T. nebija ne mūks, ne dominikānis, ne arī Latvijā vispār kas dzirdēts par dominikāņu literārisku darbību, ne arī referents bija luterānis, kam tādas katoļu distinkcijas varētu būt nesvarīgas); šai rakstā tā gan vairs nemin Tolksdorfu, tā tad beidzot dabūjusi dzirdēt par 1585. gada katechisma atradumu un izdevumu. Bet pirmā latgaliešu gramatika viņai (sk. Latg. Sk. 1934 № 2, 13) ir — 1737. g. Lotavica grammatica, kur latgaliska nav vairāk kā Adolffija gramatikā. Un taču 1732. g. Dispositio tik sen jau pazīstama, tik daudzreiz aprakstīta (arī Izgl. min. mēnešrakstā) un pat pārdrūkāta, ka neviens lelzemes autors, kas par tādu tematu būtu rakstījis, to nebūtu noklusējis. No šā gadījuma dedzīgie augšzemnieki varētu mācīties, ka lelzemes pētnieki, nekad nav domājuši viņus aplaupīt. Tie priecāsies par katru jaunu atradumu, kaut vai kādam būtu izdevies atrast ko tādu, ko viņi nolieguši. Tikai

*) Latgolas Škola 1934 № 2, 12. Argumentācija tik bēdīga, ka ja to sāktu atspēkot, izpelnītos atkal aizrādījumu par „lētu un lieku polemiku”.

**) 1933. g. sākumā.

tie nemeklē grāmatas, lai ar tām lepotos — kauču glabājot necelātas plauktā privātdzīvoklī, kamēr ugunsgrēkā sadeg —, bet lai iepazītos ar saturu un konstatētu objektīvos faktus.

Jautājums par pirmo īsti augšzemniecisko grāmatu vēl gaida savu pētnieku. Par tādu tiek uzskatīta 1730. g. Kato-liszka Dzismiu gromota, kas diemžēl vēl nav pazīstama citādi-kā tikai no tik neuzticama bibliografa kā Manteifelis. *) Ir jau izteiktas šaubas (A. Goba Latgalē 189), vai tāda grāmata maz bijusi, un tās pieaug vēl no tam, ka patiesi ir zināma katoļu dziesmu grāmata 1731. gadā ležzemnieku iz-loksnē, kā Katolišķas Mācību, Lūgšanu, Dziesmu Grāmatas daļa (J. Zēvers IMM. 1933 № 10, 290), kuŗai laikam nav skaidra datējuma titulā, jo Napjerskis to šaubīdamies apzīmē ar 1731. jeb 1732. g. Tālāk Manteifelis min šai pašai („1730. g.“) dziesmu grāmatai otru izdevumu 1733. gadā, par ko paliekam tādā pašā neziņā. Pirmā patiesi atrodamā izlokšnes grāmata ir 1753. gada evaņģeliju grāmata, kuŗas Manteifeļa sarakstā nav (!). Bet tā kā tās divas iepriekšējās grāmatas, kas, pēc uzdotā virsraksta spriežot, pieder noteiktai latgaliēšu izlokšnei, nav atrastas un tāpat nav arī meklētas un pētītas sekojošās, tad par latgaliēšu rakstniecības sākumu ne valodnieki, ne literātūras vēsturnieki vēl nekā nevar runāt.

Varam minēt, ka J. Zēvers ir sameklējis un kautcik aprakstījis dažas nezinātas grāmatas, īpaši no katoļu garīgās literātūras ležzemnieku izloksnē, bez kuŗām nebūs iespējams novērtēt augšzemnieku rakstu, kas vēlāk stājās pa daļai ležzemniecisko vietā, pa daļai tiem blakus. Bet cik daudz viņa iepazīšanās atstāj vēl pētīšanai, redzam jau no tā, ka nav pamanīta tā pati dziesma divās grāmatās. Un otrkārt šis pēt-nieks turas pie principa, kuŗa bēdigās sekas tagad novērojam vecākās bibliografijās: neminēt, kur atrodama grāmata, ko viņš apraksta. Vēl paliek nākotnei abi uzdevumi — ir uz-meklēt latgaliēšu grāmatas, ir izpētīt tās. Pirmais uzdevums nemaz neprasa speciālistu; tā tad Latgales lokālpatrioti va-rētu sākt pārmetumus zinātniekiem tad, kad būtu grāmatas atraduši un atliktu vairs tikai pētīšana.

*) Bez zināmām ležzemnieku grāmatām Manteifeļa pirmajos numu-ros vēl ievēribu pelnījis ir 1719. gadā minētais Rituāls, ko citi avoti ne-pazīst. (Arī Manteifelis nenorāda ne lapu skaita, ne formata!) To atrast būs ļoti interesanti, bet valoda gan droši būs ležzemnieku (tāpat kā 1764. un 1766. (?) Rituāli un 1765. *Expositio in viam aeternitatis*, kas Mantei-fēļa sarakstā ievietoti bez kāda prāta). Izlītojojot sakaru pieminēšu, ka jāmeklē būtu vēl visvecākais Rituāle ar latviešu tekstiem 1647., par ko sk. V. Penclava rakstu Arch. phil. II 137—139.

Jāņa Sārta romāni.

Jānis Sārts jau ieguvis lasītāju saimē saviem romāniem cienītājus. Tas liecina, ka jaunais rakstnieks izsaka mūsu dienu lasītāju domas un jūtas. Šinī rakstā tad nu mēģināšu noskaidrot rakstnieka garīgo seju, kas atspoguļojas viņa romānos.

Ir zināms, ka iepriekšējā laikmeta rakstnieki dzīvoja vairāk gara pasaulē. Viņi bija īsti gara bruņinieki. Viņi mīlēja sapņus un ilgas, kas tos kā uz gulbja spārniem nesa pretī labākai, cēlākai, lielākai dzīvei. Viņi piederēja jaunromantiķu saimei. Minēsim J. Poruku, Fr. Bārdu, Aspaziju, Raini, A. Briģaderi u. c.

Tagadējā laikmeta rakstnieki dzīvo vairāk reālajā pasaulē. Viņi pievēršas dzīves īstenībai un notēlo to. Viņi rāda reālus cilvēkus, darba darītājus, praktiķus. Šī pāreja no romantiskiem sapņiem uz reālo dzīvi ir svarīga laika parādība. Tā izskaidrojama šādi. Jaunromantisms bija latviešu kultūras mijkrēšļa dzeja. Tas apzīmēja pāreju no viena kultūras posma otrā. Tagad šis laikmets ir jau pa daļai garām. Tagadējā paaudze nāk ar reālismu, darbu, praktiku. Viņa piemērojas jaunajiem dzīves apstākļiem, kas prasa reālismu, darbu.

Bet šinī pārejā no romantisma uz reālismu novērojama viena svarīga parādība. Kā jau minēju, iepriekšējā laikmeta rakstnieku paaudze piegriezās vairāk gara dzīvei. Gara dzīve ieņēma redzamu vietu viņu darbos. Turpretī mūsu dienu rakstnieki it kā vairās no gara pasaules. Viņi par to maz runā. Viņi tēlo dzīves īstenību, darbu. Tas ir reāls darbs, ko viņi rāda. Šinī pretstatā starp gara un darba paaudzi iespējams saskatīt starpību starp diviem laikmetiem: iepriekšējo lielo sapņu laikmetu un tagadējo reālo darbu laikmetu. Latvietis tagad nesapņo lielus sapņus, bet cenšas veikt dienas darbus. Šo reālo darba paaudzi tēlo J. Sārts savos romānos. Tā romānā „Pagars“ viņš zīmē latgalieti Vasiliju Lapānu, kas cenšas radīt kaut ko vērtīgu nevien savai dzimtenei Latgalei, bet visai tēvijai Latvijai. Tomēr viņa reālā darba garīgais lielums maz redzams.

Tālāk raksturīga parādība J. Sārta romānos ir seksualisms. Seksuālās jūtas romānu varoņu dzīvē ieņem svarīgu vietu. Varoņi parasti uzskata sievieti par baudas priekšmetu. Seksuālo jūtu apmierināšana viņiem ikdienišķa prasība. Pāreja no iekāres uz apmierinājumu ir īsa. Garīgie faktori te

nav svarīgi. Ētisko, aistētisko, reliģisko jūtu, kas varētu apskaidrot iekāri, pa laikam neredzam. Tāpēc arī mīlestības jūtas parasti izvēršas par seksuālām jūtām. Seksuālisms pamazām attīstās latviešu literatūrā, sākot ar pagājušā gadsimta 90. gadiem. J. Sārta romānos tas parādās diezgan kaili. Tā romānā „Māra“ tas parādās vienkārši tēviņa prasībā pēc mātiņas. Gandrīz tikpat nepievilcīgi seksuālās jūtas notēlotas studentu dzīvē romānā „Pagars“. Vasilijs Lapāns bieži maina baudas priekšmetus. Aizgājis no Zinaidas, viņš pinas ar vairāk sievietēm. Dažas viņš noved pat uz slīdena ceļa, piemēram Ingu. Jāpiezīmē tomēr, ka seksuālisms izpaužas vairāk pirmajos rakstnieka romānos, piemēram „Māra“, „Pagarā“. Vēlākajos romānos seksuālisms mazinās. Tā piemēram romānā „Vienoti“, kas ir „Māras“ turpinājums, seksuālisms stipri pavājinājies. Romānos „Fabrikas mantiniece“, „Rūķi“ seksuālisma vēl mazāk. Vispāri jāsaprot, ka J. Sārta seksuālisms nav gluži īsts, dabisks. Tas ir zināmā mērā samākslots. Tas nav izaudzis no rakstnieka iekšējām dziņām, bet drīzāk gan no ārējiem ierosinājumiem. Cik var vērot, tas ar laiku pamazināsies.

Vēl svarīga parādība, kas izpaužas J. Sārta romānos, ir nacionālisms. Nacionālisms parādās latviešu tautas īpatnību izkopšanā saimnieciskajā, sabiedriskajā un garīgajā dzīvē. Nacionālās jūtas izpaužas romānos „Māra“, „Vienoti“, „Fabrikas mantiniece“ u. c. J. Sārta nacionālismam ir īpatnēja piegarša. Par sīvākajiem latviešu nacionālisma pretiniekiem virš uzskata žīdus. Žīdi tad nu arī stāv ceļā latviešu nacionālisma uzplaukšanai. Tā piemēram romānā „Fabrikas mantiniece“ žīdi pamudina strādniekus uz streiku, cenšas iznīcināt latviešu rūpniecību u. t. t.

Vēl gribētos atzīmēt kādu parādību J. Sārta romānos — aktivitāti. Rakstnieka romānu varoņi ir aktīvi cilvēki. Tiem ir drošs prāts un stipra griba. Tie darbojas, strādā, cīnās. Tie no sava nodoma neatlaižas un parasti sasniedz mērķi. Šī aktivitāte ir svarīga parādība mūsu laiku dzīvē. Agrākajā latviešu dzīvē tās lielā mērā trūka. Latvietis vairāk centās nogremdēties sevī un izkopt savu dvēseles dzīvi. Tā radās šķīstisrīžu cilvēki latviešu dzīvē un literatūrā. Tie bija stipri pasīvi. Ievērodami latviešu pasivitāti, brāļi Kaudzītes liek aktīvi uzstāties latviešu dzīvē ārzemniekam Šrekhuberam, kas ar netaisnību cīnās pret netaisnību taisnībai par labu. Ir gan brāļi Kaudzītes tēlojuši arī aktīvu latvieti Prātnieka personā. Bet tam trūkst pašu vienkāršo ētikas principu. Tas ir zems materiālists un šaurs egoists. Tas pats zināmā mērā sakāms par Indrānu Ēdvartu, kas tomēr ētiski stāv augstāk

par Prātnieku. Pie aktīvo latviešu darbinieku grupas pieder arī Vilis Strautmalis, kam ir lieli un plaši nodomi. Bet arī viņš nepiešķir svarīgu nozīmi savā cīņā dvēseles skaidrībai. Tagad aktīvitate latviešu dzīvē un literatūrā ievērojami pieaugusi. To mēs skaidri redzam J. Sārta romānos. Aktīvs ir Vasilijš Lapāns (rom. „Pagars“), Džems (rom. „Fabrikas mantiniece“), Valdemārs Rāmavs (rom. „Rūķi“) u. c. Šī aktīvitate arī J. Sārta romānos katrreiz nav savienota ar augstiem ētikas principiem, piem. Vasilija Lapāna personā. Aktivitātes pieaugšana latviešu literatūrā liecina, ka arī latviešu dzīvē tā pastiprinājusies.

J. Sārta romānu pasaule ir diezgan plaša. Viņš glezno latviešu senatni un tagadni. Tēlojot tagadni, rāda rūpnieku, strādnieku, zemnieku, inteliģences dzīvi. Uzkavēsimies mazliet rakstnieka tēlotajā pasaulē.

Latvijas senatne notēlota romānos „Māra“ un „Vienoti“. Te aprakstīta seno latviešu dzīve. Rādīta senākā latviešu dzīves vieta un apmešanās tagadējā dzīves vietā. Zīmēta latviešu saimnieciskās, sabiedriskās un garīgās dzīves aina. Gleznota Sēlijas, Zemgales, Kursas, Latavas, Latgales izveidošanās. Uzsvērta ceņšanās apvienoties un nodibināt Latviju, kurā ietilptu minētās zemes. Šie nodomi spilgti izpaužas latviešu kuniga Vidveža darbībā. Bet nodomi nepiepildās, jo Vidvedī nodur lībieši. Abos romānos daudz izdomas, maz drošu faktū. Netrūkst arī tīšu aplamību (piem. Nem Mani, Līga u. c.). Tāpēc romāna vēsturiskā vērtība nav liela.

Iebildumus gribētos celt pret diviem faktoriem, kas sevišķi uzsvērti aplūkojamos romānos: seksuālismu un nacionālismu. Romānā „Māra“ tēlotais seksuālisms vairāk atgādina mūsu dienu cilvēku saspīlētās un neapmierinātās seksuālās dzīves nekā seno latviešu seksuālās kaislības. Tās, bez šaubām, bija vienkāršas un dabīgas. Otra piezīme attiecas uz nacionālismu. Tādu nacionālismu, kādu sludina autors savos romānos, senajā Latvijā grūti iedomāties. Nacionālisms ir jaunu laiku parādība, un senajā Latvijā par tādu nevar būt runa. Šeit atkal mūsu dienu nacionālās jūtas pārceltas senatnē un piešķirtas senajiem latviešiem.

Latvijas tagadne notēlota romānos: „Fabrikas mantiniece“, „Rūķi“ un „Pagars“. Latvijas rūpnieku un strādnieku dzīve aprakstīta romānā „Fabrikas mantiniece“. Latviešu rūpnieks Kaspars zīmēts diezgan nenoteiktiem vilcieniem. Viņš ir stipri pasīvs. Viņš diezgan aprobežots savos uzskatos: neapsveļ savu stāvokli, nenojauš žīdu veikalnieku viltību u. t. t. Viņš gandrīz vai piedāvā savu meitu par mīļāko kompaņonom žīdam Bakermanim. No grūtā stāvokļa Kasparu izglābj viņa

meitas līgavainis Džems. Džems kādu laiku uzturējies Amerikā, kur ieguvis labu arodu prašanu. Viņš ir ļoti amerikānisks. Viņš ir darbīgs un enerģisks. Viņš labi apsver sāvokli, pamazām pieveic Kaspara kompaņonu žīdu Bakermani. Viņš ir noteikts un stingrs nacionālists, cenšas pacelt latviešu rūpniecību un atsvabināt to no žīdu rokām.

Kaspara kompaņons žīdu students Bakermanis ir ļoti nepievilcīgs. Viņš nav blēdīgs veikalnieks kā viņa tēvs, kas ar aukstu aprēķinu cīnās ar Kasparu, lai iegūtu viņa uzņēmumus savās rokās. Viņa darbības pamats ir seksuālā bauda. Gribēdams iegūt Kaspara meitu, viņš pavisam izlaiž no acīm veikalas lietas.

Zīmēšanas skolotāja Vēba tēls lasītāju nepārliccina. Visvairāk tas sakāms par romāna beigām. Viņš ražo gleznas, pagatavo zīmējumus Kaspara fabrikas audumiem. Viņš dzīvo netikli, paved skolnieces, no kuŗām dažas noiet pat uz neceļiem. Par netiklu dzīvi viņu atlaiž no vietas. Beigās viņš kļūst pat par noziedznieku. Viņš ir līdzdalībnieks Kaspara fabrikas aizdedzināšanā. Skolotāja Vēba tēls rakstniekam nav ļoti izdevies.

Rūpnieku dzīvi rakstnieks notēlojis kaut cik ticami. Toties strādnieku dzīve rādīta nepievilcīgās krāsās. Žīdu pamudināti strādnieki sarīko streikus. Viņi ir slinki, rupji un izvirtuši. Streika laikā viņi nodarbojas ar degvīna pagatavošanu un dzeršanu.

Zemnieku dzīve aprakstīta romānā „Rūki“. Šis romāns ir labākais J. Sārta darbs. Tanī rādīta trīs latviešu gruntnieku paaudzes: Rānavu vectēvs, tēvs un dēls. Vectēvs ir patriarchāls saimnieks. Viņš pieder pie tās pašas paaudzes, kuŗas pārstāvji ir Andŗa tēvs, Indrānu tēvs, Salkšņu tēvs u. c. Bet viņā vairs nav tā gara mirdzuma, kas atrodams nūle minētajos tēlos. Viņa ticība ir ārīga. Viņa morāle šaura. Viņa daile sekla. Viņš tur gan svētdienas rītos pātarus, bet viņa sirds tanīs vairs nav. Viņš pilnīgi ierobežo dēla dzīvi un beidzot noved to kapā. Viņa dēls Andrievs ir stipri pasīvs. Viņš pilnīgi padodas tēva gribai, aizmirsdams pats savas individuālās tieksmes. Visu mūžu viņš strādā citu labā. Pēc tēva nāves, redzēdams izgaistam savu pūliņu augļus, viņš nonāvējas. Par daudz smaga bija vectēva roka. Andrieva brāļi jau vairs nav īsti laucinieki. Viņus skārusi pilsētas kultūra. Tiem trūkst noteikta mērķa, vadītājas zvaigznes dzīvē. Par viņiem rakstnieks izsakās šādi: „Viņi taču bija tikai nožēlojami cilvēciņi, izgriezti no zemes rūķu rāceņa ar pasaules dārznieka nazi un piekārti laikmeta maiņu diegā. Šis figūras eksistēja no zilā gaisa un rāceņa atliekām, mizām. Patlaban nosita

zvans. Viņi salasīs pēdējās mizu druskas un tūdaļ aizbrauks gaisā. Vai šīm cilvēkveidīgām rāceņa figūriņām paspēs izplaukt krāšņas nākotnes lapas, smelot vielas no uzlasītām druskām — citu sadrupinātām atliekām? Liekas, nē. Viņām jākarājas gaisos un vējos. Sakņu nav, kas tās turētu.“*)

Andrieva dēls Valdemārs ir patstāvīgāks un brīvāks nekā viņa tēvs. Viņš nododas dažādām lietām, piem.: dzejai, dabas zinātnēm, tirdzniecībai, rūpniecībai u. t. t. Tā viņš meklē sev piemērotu nodarbošanos jaunajos dzīves apstākļos. Sākumā viņš grib pavisam aiziet no laukiem un dzīvot pilsētā. Tomēr beigās lauki uzvar. Lauki ir spēks. Viņš paliek uz laukiem un top par priekšzīmīgu saimnieku. Viņš staigā tēva pēdās.

Romānā „Rūķi“ mazāk pārspīlējumu kā citos. Lauku pasaule tēlota patiesi un dzīvi. Romāns sniedz īpatnēju lauku dzīves uztveri. Tanī jūtams tikai viegls noskaņojums pret pilsētas dzīvi.

Intelligences pasauli J. Sārts rāda romānā „Pagars“. Šis romāns tēlo latviešu studentu dzīvi. Romāna varonis latgalietis Vasilijs Lapāns, kaudamies ar trūkumu un badu, izstrādā Daugavas spēkstacijas projektu, kurū iesniedz par diplomdarbu Latvijas universitātē. Darbu godalgo. Projekta autoru ieceļ valsts par spēkstacijas darbu galveno vadītāju. Gribētos gan piezīmēt, ka Lapānam taču vēl trūkst praktisku piedzīvojumu, lai vestu tik lielu uzņēmumu galā. Nepiedzīvojuša cilvēka vadībā lielais uzņēmums var beigties ar pilnīgu neveiksmi.

Vasilijs Lapāns ir aktīvs cilvēks. Viņam netrūkst uzņēmības un izturības darbā. Diemžēl, rakstnieks gan vairāk notēlojis viņa mīlas dēkas, mazāk rādījis viņu garīgā darbā, kas noved pie spēkstacijas projekta izstrādāšanas. Tādēļ tad arī Lapāna tēls nav pilnīgi viengabalains. Arī universitātes dzīves notēlojums iznācis pabāls.

J. Sārtu varam pieskaitīt pie impresionistiem. Impresionists viņš ir kā saturā, tā formā. Viņa romānos aina seko pēc ainas kā kinematografa lentā. Ne pie vienas gleznas viņš ilgāk neuzkavējas. Neko nerāda plašāk. Viss tikai atgādina, īsi pieminēts. Šī rakstnieka savādība slēpjas viņa psihē, kas īsu laiciņu kavējas pie ātri slīdošiem ārpusaules iespaidiem. Dvēseles dziļēs rakstnieks nenogremdējas. Tādēļ psiholoģiskā analīze viņa romānos nav dziļa. J. Sārts nav dvē-

*) Jānis Sārts. Rūķi. Romāns. Rīgā, 1933. Valtera un Raņas akc. sab. izdevums. 220. l. p.

seles dziļumu atklājējs, bet tai gaŗām slidoŗo ārpasaules ainu notēlotājs.

Impresionisms izpauŗas arī J. Sārta stilā. Viņa stils ir analītisks. Rakstnieks lietā īsus teikumus. Nereti ŗie teikumi sastāv no viena paŗa vārda. Tā, piemēram, romānā „Vienoti“ Viŗa jāŗana notēlota ŗādi: „Tad Vidis piespieda kājas cieŗāk zirga sāniem. Lūza zari ceļā. Smiltis elsa. Zvirgzdi sīca. Uz priekŗu! Pār akmeņiem! Pār krūmiem! Uz priekŗu! Vētra! Zari ŗupojas. Ausis dzied vēŗŗ. Tālāk!“*) Romānā „Māŗa“ Raurau un Kiu kaislības aprakŗtītas ŗādi: „Nāca. Tuvojās. Notika. Pārgāja. Izgaisa.“**) Skaidri redzams, ka rakstnieka romānu stils atbilst to saturam.

Beidzot vēl jāaizrāda, ka J. Sārts stipri izŗķērdīgi rīkojas ar tēloŗanas līdzekļiem. Viņŗ nereti pārspilē notikumus, lai panāktu lielāku iespaidu. Piemēram, romānā „Pagars“ students Vasilis Lapāns pinas ar vecu veceni, romānā „Fabrikas mantiniece“ ŗīdu students Bakermanis izvaro rūpnieka Kaspara meitas portreju, rūpnieka Kaspara meita Antra iet uz meŗu kārties u. t. t. Tādas ainas piemērotas vienkāŗŗu lasītāju gaumei. Tomēr jāliecina, ka minētā parādība novērojama vairāk rakstnieka pirmajos, mazāk pēdējos darbos. Rakstnieks nopietni aug un attīstās. Literāriskās dāvanas viņam labas. Nepiecieŗams nopietns darbs un mēra izjūta.

Kr. Valdemāra vēstule.

Draugs un studiju biedrs cand. phil. M. Alksnis uzticēja mums publicēŗanai Kr. Valdemāra vēstuli P. Baumanovskim, ko viņŗ līdz ar citām ieguvis no adresāta mantiniekiem.

Vēstule rakŗtīta uz Jūŗniecības veicināŗanas biedrības blankas (Императорское общество для содѣйствія русскому торговому мореходству. Отъ Члена - Дѣлопроизводителя. № 315. Москва, 6^{та} Мая 1882 г.) Ar Valdemāra paŗa roku aizpildīts numurs un datums uz drukāta pamata un parakŗti. Tekstu rakŗtījusi sveŗa kalligrafiska roka.

Милый тавтеети!

Loti preezajos no ŗums tŗ dŗīvu
liŗdsjūŗānu par maneem publīneem dŗir-

*) Jānis Sārts. Vienoti. Romāns. Izdev. „Grāmatu draugs“. Rīgā, 1930. 97. l. p.

**) Jānis Sārts. Māŗa. Romāns. Izdev. „Grāmatu draugs“. Rīgā, 1929. 136. l. p.

deht, un pateizos par Zuhju laipnahm
ſekmes wehleſchanam ar us preeſchdeenam.

Zuhju wehleſchanos, eeguht manu
fotografiju, es labpraht ispildu un Zums
winu peeſuhtu.

[Waldemara roka:] Paleeku Zums padewigs
C. Waldemar.

P. C.

Weenu leetu es pateeſi no Zums loti luhdsu.
Peeceitat gandrihs katru reisi, kad Zuhš eſſat Zel-
gawâ, pee „Pagalma“ isdeweja Sieslacf funga
[2. l. p.]

un raugcet to peeſpeest ar mihleem wahrdeem,
lai tas weenreis ispilda Waldemara luhg-
ſchanu un latweeſchu laſſiſchanas biblio-
teku leetâ isdara to, kaš bij nodrukats
16-taja Pagalma numurâ iſgahjuſchâ gadâ.
Bet teizeet luhdsjami, ka Zuhš paſchi nahtat
us ſawu galwu; tas palihdshehs labaki.

[Waldemara roka:] C. Waldemar.

(Cš, ſchahš wehtules rakſtitaja ar pilnigi pee-
fritu tam padomam, furu zeenijams Waldemara
kungs Pagalmâ dohd. Tadehl luhdsu Zuhš
wehl no ſawas puſſes, ne tikai ween paſcheem
Sieslacf fungam par ſcho leetu it beeſchi peemineht,
bet ar wehl wairak no Zuhšu draugeem un
paſiſtameem ar to paſchu luhgumu noſuhtit.
So leelaks ſkaitels par to leetu pee winna
nahts, jo drihsak winch buhs peeſpeests to ispildiht.

[Lapaspuse pilna un vēstule nobeidzas, otra lapa balta.]

Vārdā lihdsjuſchanu īsais s ar svītriņu virsū; pirmā vietā
Sieslacf labots no Sieslacf (nepabeigta); weenreis labots no
meens...; isdara no ist...; beeſchi no beesi; visas dažādās in-
konsekvences rūpīgi ievērotas, piem., dšwv, eſſat, 16-taja, iſga-
juſchâ, peeſfritu, ſkaitels, winch, īsie s u. c.

Vēstule pati ir vienkāršs pieklājības akts, bet postscrip-
tum dod ļoti interesantu papildinājumu Valdemāra vēstulēm J.
Misiņam (Latvju Grāmata 1931. Nr. 1, 12—14) un viņa rak-
stiem bibliotēku lietās.

Atzīmēsim arī citus M. Alkšņa publicējumus no Bauma-
novska krājuma, jo Latvijas zinātnē un literatūrā tie izkaisiti
un arī nemaz visi nav atrodami:

Pēdējā Brīdī 1928., 17. X, Nr. 237. Svarīgi tautas atmo-
das laikmeta dokumenti (Ievads, J. Lautenbacha vēstule 25. II
1881., Kaudzītes Matīsa, J. Cimzes, J. Lautenbacha, C. F. Šon-
berga, Fr. Brīvzemnieka un P. Baumanovska ģimētnes.)

Turpat 1928. 23. X, Nr. 241. J. Cimzes vēstules.

Turpat 1928. 13. XI, Nr. 258. Mūsu tautas vecie rakstnie-
cības darbinieki (Līventāla, Hērvāgena, Brīvzemnieka, Ukstiņa
vēstules).

Turpat 1928. 14. XI, Nr. 259. Latviešu vecie rakstniecī-
bas darbinieki vēstulēs (Dūnsberga, Kaudzītes Matīsa vēstu-
les, G. Bražes, Bilensšteina, K. Ukstiņa, Krōna, Hērvāgena ģi-
mētnes).

Ipaši vēl gaidām pilnīgu tās (diemžēl bojātās) Kronvalda
vēstules tekstu, no kuŗas Gobas krājumā ievietoti tikai K. Kun-
dziņa izvilkumi.

A. A.

A. Ābele.

Augšzemnieku *-ys, -is* < *-as, -es*¹⁾.

Laikam nebūs šaubu par to, ka daudzās augšzemnieku iz-
loksnēs sastopamais *-ys* (<*-as*) un *-is* (<*-es*) radies fonētiski. Ja
ņemam vērā, ka šais izloksnēs līdzskaņus palātālo patskaņu
priekšā vairāk vai mazāk mīkstina,²⁾ varam iedomāties arī šādas
pārejas iemeslus. Vidus izloksnēs mēs *s*-skaņu runājam ar sa-
mērā zemu, *a*-skaņai tuvu mēles vidus stāvokli, kas, kā palā-
tālo, tā arī labiālizēto patskaņu priekšā, tikai nedaudz pielā-
gojas pēdējiem. Turpretim tais izloksnēs, kur atšķir divus
s-skaņas variantus — nemīkstinātu un mīkstinātu, viņu arti-
kulācija ir attālinājusies no minētā neutrālā stāvokļa: pirmais
(*s*) skan dobāk nekā vidus dialektā, tā tad mēle te, acim-
redzot, pret vidu tiek pacelta augstāk un, varbūt, atvilka arī
vairāk atpakaļ, t. i. tuvāk *u*-skaņas stāvoklim; otrā gadījumā
(pie *š*) mēles priekšējā daļa tuvojas *i* stāvoklim. Jāņem vēl
vērā, ka šais izloksnēs tautosillabiskus līdzskaņus mīkstina, kā
zināms, arī *a* *i* *z* palātāliem patskaņiem. Šādos apstākļos kļūst
saprotama arī minētā patskaņu maiņa. Neuzsvērtajās gala
zilbēs, kur patskaņa artikulācija jau pati par sevi nenoteik-

¹⁾ Sk. Le. Gr. § 38-c; FBR. VII, 38—39 (Ciblas izl.); X, 29 (Zvirgz-
dienes izl.); XI, 108 (Varakļānu izl.); turpat 132 (Baltinavas izl.); XII, 35
(Krāslavas izl.); turpat 54 (Kārsavas izl.); XIII, 28 (Barkavas izl.); turpat
50 (Pildas izl.); turpat 89 (Zasa izl.).

²⁾ Arī tais augšzemnieku izloksnēs, kur tagad stipra mīkstinājuma
nedzird (piem. sēļu teritorijā un arī dažās Latgales izloksnēs), bet kas
tomēr minēto pāreju pazīst, kādreizējais mīkstinājums var būt ar laiku
atkal zudis (sal. Ceļi III, 108).

tāka, patskanis viegli var pielāgoties sekojošās tautosillabiskās s-skaņas izrunai: no vienas puses, nemikstinātā s priekšā mēle jau patskani runājot paceļas augstāk, no kam -as vietā rodas -ys, no otras puses, pielāgojoties palātālizētajam *ś*, -eš vietā rodas -iš. Ka minēto patskaņu kvālitātes maiņu radījis tikai sekojošais tautosillabiskais s resp. *ś*, tas gan laikam tamdēļ, ka šādā stāvoklī līdzskaņi (sevišķi nebalsīgie berzeņi) mēdz būt garāki un spēcīgāki nekā patskaņa priekšā. Tas rada ciešāku kontaktu starp patskani un līdzskani un veicina viņu asimilāciju.

A. Augstkalns.

Papildinājums IMM 1934. Nr. 10, 346—354

manam rakstam „Vecs 51. psalma tulkojums“.

Kā jau parasti mašīnas salikumā, vienu kļūdu labojot, rodas jaunas, tā arī šai rakstā man ir iemesls aizrādīt lasītājiem, ka 347. l. p. apakšā (12b) jālasa: deewsz, 352. l. p. parakstē: Špechts. Bez tam — 351. 4. r. no ap.: allaschien, 352. 4. r. no ap.: apzīmējumam; 351. 22. rindā jāizmet dādsem (manuskripta kļūda, šim piemēram bija jāatrodas 352. l. p. pirmajā gabaliņā). —

Tai pašā grāmatā ir vēl daži, laikam tās pašas rokas ieraksti — Dziesmu grāmatā 148. l. p. daži maziņi labojumi, 149. l. p. viens, 150.—151. l. p. vairāk; 172. l. p., kur atrodas iespiesta kollekte Für die Früchte der Erden, āra malā garenski pierakstīti daži teikumi, kas apgriešanas dēļ vairs nav pilnīgi izlasāmi:

O Wiszewaldigs Kungsz und dābbāszo thāws kattram wiszahsz¹⁾ Leetahsz rohka gir, vnd tahsz pehz saw[u...²⁾] phrahtu wallda, mesz tawi Nabbagi bāhnrni ludzim [?] no wiszahsz¹⁾ sirds, uszluhko muhszahsz²⁾ Leelahsz Bā [dahsz...] ...und labbu Leetu ka tasz tirums labe...

Te tā tad ir jau citāda valoda, nekā psalma tekstā, kaut gan var būt tas pats rakstītājs. Forma l u d z i m [?] pelnī ievēribo. Cits kāds vēlāks grāmatas īpašnieks, turpretī, būs tas, kas priekšvārdu beigās ierakstījis: Ao 1718 den 16 Aprill Im Dienst gekom̄en und Ao 1725 den 14. September weegen meine ...ent³⁾ angesprochen Welches mir so weit versprochen ist un tūlī sekojošā evaņģeliju 1. l. p. malā piezīmējis gadu aprēķinu: no 1725 atņemts 1718, paliek 7.

¹⁾ wiszahsz (2 vietās), muhszahsz: pirmais β pārsvītāts.

²⁾ Šai starpā varbūt pat nekas vairāk netrūkst kā restaurējama -u; tomēr varbūt bijuši epitēti.

³⁾ Šā vārda sākumu man šimbrīžam neizdodas izlasīt.

Kanta ētika.

(Īsa vispārīga orientācija, norādot dažus pozitīvos elementus un trūkumus)

Aksioloģija, bez šaubām, jāuzlūko par filosofijas galveno un noslēguma daļu, gan varbūt ar noteikumu, ka tai papriekšu risināmi gnoseoloģiskie un ontoloģijas pārspriedumi. Taču kavējoties tikai pie pēdējiem, nenoiets paliek vēl šaubu un ticības jeb vērtību filosofijas ceļš, kuŗa allaž nostājas un nostādāma pašā pasaules uzskata centrā. Un ja nu teorētiskais prāts bieži vien jēdzienos iespēj tvert tikai fainomenālo virspusi, parādību relācijas un spiests aprobežoties vienīgi ar tīrajām domas iespējām, tad cilvēks neapmierināts griežas pie praktiskā prāta un pat pie ekstatiskās intuīcijas — no zinātnes caur morāles filosofiju (Kants) un aistētiku reliģijā un mistikā, visiem pretstatiem meklējot harmoniska izlīdzinājuma vai atkal sveīžoties reizē agnosticismā un pilnīgā skepticismā. Bet bez teleoloģiskā principa cilvēkam īsti nemaz nav iespējams dzīvot. Tāpēc ar interesi filosofijas vēsturē varam sekot nevien tiem jautājumiem, kas saistīti ar teorētisko atziņu vien, bet gan vēl vairāk tiem, kas aizņem praktiskās filosofijas un atzišanas problēmas. Arī Kanta pasaules uzskatā ētikas un reliģijas filosofijas ieskatiem lielāks svars nekā viņa gnoseoloģijai, kaut gan abi saistīti visciešākajos sakaros; še ētika stājas metafizikas vietā¹⁾.

Kanta nozīme filosofijas un arī atsevišķi ētikas vēsturē tik liela, ka bieži vien trūkst piemēra to pienācīgi apsvērt un novērtēt. Ar jauno kopernikānisko metodi, pēc kuŗas nevis atziņa veidojas pēc priekšmetiem, bet priekšmeti veidojas pēc atziņas²⁾ — ar šo metodi viņš sacēla radikālu apvērsumu nevien atziņas teorijā, tā daudzinstrūmentētajā filosofisko ieskatu koncertā uzradot dominējošā ideālisma motīvus. Protams, kā ikkatrs reformātors arī viņš nebija paglābts no savām kļūdām un vienpusībām, ko labu laiku jau grauzuši asi kritikas zobi. Tomēr te ir tik daudz jaunradīta un paliekama analizē un sintezē, ka daudzie skolēni Kantā ieraudzīja ne tikai Koperniku, bet arī Ņutonu. Tādējādi šis stingrās un sistēmatisks domu celtnes pamati gan balstās vēl apgaismības laikmetā, taču pati pēc formāli apriorajiem principiem konstruētā ēka ar īpatnējiem izveidojumiem un slaidajām galotnēm aktuāli iesniedz gadsimteņiem cauri līdz pašam mūsu laikam.

¹⁾ R. Kroner — Kants Weltanschauung, 1914, pag. 1, 9.

²⁾ I. Kant — Kritik der reinen Vernunft, 1787², Vorrede, pag. XVI

Kanta pamattendence visās priekšmetības sfairās atrast likumību. Iziedams no tīri sistēmatiskā viedokļa, viņš visur cenšas novilkt robežas uz cilvēka gnōseoloģisko spēju globa un klasificēt dažādos atziņu laukus, atvedinādams tos uz apziņas formu likumību — zinātne, morāle, māksla un reliģija ir cilvēka gara dažādi aspektētas izteiksmes formas, kas apriori spontāni izaug no mūsu iekšējās, garīgās, visiem cilvēkiem vienādās struktūras veida.

Pats Kants, noteikdams morāles filosofijas vietu savā sistēmā un raksturodams to ļoti vispārīgā veidā, apzīmē par tikumu metafiziku blakus dabas metafizikai³⁾. Tāda tikumu metafizika, kas gluži pretēja tikumu fizikai (praktiskajai antropoloģijai)⁴⁾, celta uz apriorajiem tīrā prāta principiem, kuŗi tikumiskā likuma veidā nozīmīgi ikkatri sapratnīgai būtnei. Jau „Tīrā prāta kritikā“ Kants rāda mūsu apziņā esam elementus, kas nav doti pieredzē; vēl vairāk — šiem elementiem jau jābūt tur loģiski pirms katras pieredzes, kas pēdējo īsteni dara tikai vēl iespējamu, un tiem kā prāta autonomajai pašlikumībai piemīt universālas un absolūtas patiesības raksturs. Tāpēc tad arī istai zinātniskai atziņai jāsatāv no sintetiskiem spriedumiem a priori.

Līdzī ar to uzrodas jautājums, vai arī praktiskās darbības laukā nav kādas vispārnozīmīgas un vispār nepieciešamas likumības un vai apriorajiem teorētiskās atziņas likumiem tikpat apodeiktiski neatbilstu apriorie sapratnīgās gribas likumi un dabas metafizikai — tikumu metafizika, jo cilvēks nav tikai teorētiskā, bet bez visa cita arī praktiskā prāta būtne un darbīgs, aktīvs sociālās sadzīves loceklis.

Tomēr viegli gan uzstādīt un sniegt dažādas tikumības normas un morāliskus padomus, bet grūti tam visam dot līdzī arī nesatricināmus argumentus un pamatojumus. Kants tāpēc par savu uzdevumu uzlūkoja uzmeklēt ētisko spriedumu vispārnozīmības noteikumus un uzrādīt šē tikpat objektīvu likumību kā citās atziņu sfairās.

Šim nolūkam tad nu transcendentāli analītiskās metodes palīdzībā viņš interpretē⁵⁾ objektīvās tikumiskās likumības apziņu, tādējādi izdarīdams loģisku anatomiju⁶⁾, un grib tai atrast visaugstāko morālītātes principu⁷⁾, nemainīgu formu mainīgajā

³⁾ I. Kant — Grundlegung zur Metaphysik der Sitten, Philos. Bibl.⁶, pag. 4.

⁴⁾ Fr. Paulsen — Immanuel Kant, 1924⁷, pag. 303—305.

⁵⁾ A. Messer — Kants Ethik, 1904, pag. 8.

⁶⁾ A. Фулье — Критика новейших системъ морали, 1898, pag. 139.

⁷⁾ I. Kant — Grundlegung etc., pag. 8.

normatīvās apziņas fakticitātē — nepieciešamu un vispārnozīmīgu tikumisku likumu, kas saistīgs visām sapratnīgām būtībēm. Tīrajai ētikai šē chēmijai līdzīgs uzdevums: morāliskās vērtēšanas spriedumus sadalīt un nošķirot tais un izvētīt empīrisko no racionālā⁸⁾. Viss, kas saistīts ar empīrisko, nevar noderēt par morāliskā principa pamatu, jo tas, kam jābūt, nav nekad vēl pieredzē dots, gan drīzāk pats noteic to.

Tiesa, cilvēku praktiskās rīcības principi var būt visai dažādi, kam subjektīvs gadījuma raksturs. Bet tādēļ tad arī tie ir relatīvi un kondicionāli hipotētiski, un lai arī cik komparatīvi simpatiskāki būtu viens par otru — visi tie atvedināmi un izrietināmi no pašmīlas un egoistīgās tiekšanās pēc laimības. Kants, tā tad, pilnīgi izslēdz empīriski ģenētisko metodi un kritizē eudaimonistisko ētiku, tāpat tos filosofus, kas vērtēšanas spriedumu vispārnozīmīgumu grib dibināt jūtās.

Un ja nu abstrahējamies no visa tikumiskās apziņas materiālā satura, tad pāri paliek vienīgi formālā apziņas struktūra, kas pa lielākajai daļai arī ir Kanta filosofiskās refleksijas un analīzes objekts. Skaidrs, ka šāda pētīšanas metode iziet nevis no atziņas priekšmeta, nevis no gribas objekta, bet no atziņas veida jeb procesa analīzes, no gribas motivācijas analīzes. Šai ziņā Kants nebūt nav tikumības, bet gan ētikas jeb tīrās morāles reformātors. Zinātniskās ētikas uzdevums šeit ir tikai vispārīgos vilcienos norobežot īpatnīgo tikumiskās apziņas kategoriju, tikumisko a priori, kā arī dot varbūt pamatotu kādu galveno principu jeb kritēriju praktiskās rīcības novērtēšanai. Lietojamā ētika Kantam izstrādāta maz.

Un taisni tā ir viena no Kanta ētikas vērtībām, ka te izvirzīts tīri normatīvais jeb immanenti ētiskais aplūkošanas viedoklis. Pašus morāles pamatus cilvēks īsti nespēj teorētiski nemaz izskaidrot. Morāles pamatprincips ir tieši ēvidents tīrajam praktiskajam prātam. Te nav vajadzīga vairs nekāda pierādīšana, jo pamatpienākumam ir aksiomatisks raksturs — tas izriet no tīrās jāiras (Sollen, jābūtība) apziņas. Dēdukcija te vārda stingrā nozīmē nav vairs dēdukcija, bet ekspozicija, pamatošana — noskaidrošana un atklāšana⁹⁾. Pierādījums te nozīmē praktisku tikumiskās ēvidences dēmonstrēšanu, konstatējot pašus pēdējos faktus.

Tāpēc pa daļai varbūt arī paliek neizpildīts Kanta prasījums — morāles pamatošanai nepieciešama tīrā praktiskā prāta

⁸⁾ R. Reininger — Kant, seine Anhänger und Gegner, 1923, pag. 163. Л. М. Лопатин — Лекции по истории новой философии, I, Кант, 192 pag. 25, 26.

⁹⁾ H. Cohen — Kants Begründung der Ethik, 1910², pag. 170, 179.

kritika, paralēli tīrā spekulatīvā prāta kritikai, lai gan turpat arī saka, ka tikumiskajos jautājumos prāts spriež ar augstākas pakāpes pareizību nekā teorētiskajos, kur tam lietojams dialektiskais gājiens¹⁰⁾, un ka pietiekot vienīgi pierādīt, ka tīrais praktiskais prāts eksistē¹¹⁾.

No šāda vispārīgā nostādījuma izriet tīrā un praktiskā prāta citādākā to immanentā un transcendentā lietojuma kārtība: praktiskajam prātam ir immanenti tīri racionālie, bet transcendentī visi empīriskie morāles noteikumi, kamēr teorētiskajam prātam taisni otrādi — immanenti empīriskie un transcendentī visi racionālie spekulācijas noteikumi¹²⁾, t. i. zinātnē pieredze apsūdz tīro prātu savu robežu pārkāpšanā, bet morālē tīrais prāts apsūdz pieredzi. Aiz šā iemesla pēc Fujé (*Fouillée*) domām netiekot diezgan kritiski apskatīts zinātnes empīrisms un morāles racionālisms, kādēļ atziņas un praktiskās darbības starpā rodoties zināma plaisa¹³⁾.

Bet tāds nu ir Kanta ētikas apriorais raksturs. Praktiskā prāta kritika ir vērsta pret jebkuru relatīvismu un empīrismu; tai ir uzdevums empīriski motivētu (*empirisch bedingte*) prātu atturēt no tiekšanās klūt par vienīgo gribas noteicēju pamatu, jo tīrais prāts pats par sevi var būt praktisks¹⁴⁾ un pietiekams pamats gribas noteikšanai. Tikumiskā likuma apzināšanās ir prāta fakts, pats tikumiskais likums sintetisks nolikums a priori un dokumentējas immanenta faktora kārtā tieši vispārīgajā tikumiskajā likumdošanā¹⁵⁾.

Griba, kuŗas maksimas vienmēr saskan ar tikumisko likumu, ir absolūti labā griba, visa labā augstākais noteikums¹⁶⁾. Tad nu tur, kur prāts, vispirmārākais būdams un sevī potenciāli ietverdams arī praktisko prātu, noteic gribu, tur rodas praktiskie likumi. Tikai sapratnīgai būtnei piemīt spēja darboties saskaņā ar likumu, t. i. pēc principiem, citiem vārdiem — tikai viņai piemīt tāda griba. Bet tā kā nu darbības izrietināšanai no likuma vajadzīgs prāts, tad gribai jābūt praktiskajam prātam.

Tādējādi no vispārīgās tikumiskās likumdošanas tiek izslēgts katrs materiālā princips; paliek pāri vienīgi apriorā liku-

¹⁰⁾ I. Kant — *Grundlegung etc.*⁹, pag. 8.

¹¹⁾ I. Kant — *Kritik der praktischen Vernunft*, Philos. Bibl.⁷, pag. 3, 19.

¹²⁾ I. Kant — *Kritik der praktischen Vernunft*, Philos. Bibl.⁷, pag. 19. R. Kroner — *Kants Weltanschauung*, 1914, pag. 55, 56 etc.

¹³⁾ А. Фулье — *Критика новейших системъ морали*, 1898, pag. 137.

¹⁴⁾ I. Kant — *Kritik der praktischen Vernunft*, pag. 41.

¹⁵⁾ *Ibid.*, pag. 81.

¹⁶⁾ I. Kant — *Grundlegung etc.*⁹, pag. 10.

ma forma, kuŗas dēļ tad šie praktiskie likumi iegūst tādu pašu vispārīguma un nepieciešamības (nepieciešamības) raksturu kā prāta likumi. Tikai tīri formāls likums var būt aprioris¹⁷). Kantam apriorais allaž ir kopā un sakrīt ar formālo, bet formālais ar likumdevīgo (gesetzmässig). Tas tad arī ir kritiskās filozofijas formālais racionalisms, pretējs sensuālistiskajam empirismam.

Taču gribas noteikšanā īstēni prāts un juteklība darbojas kopus. Sapratnīgā griba bez juteklības būtu dievišķīgā, svētā griba; te pienākums jau sakrītu ar tikumiskā likuma realizāciju. Empīriskā cilvēka griba turpretī svārstās starp aprioro (tikumiskā likuma) un aposterioro (juteklisko dziņu) principu, starp tīro formālo tikumisko likumu un laimību, starp dievišķo un dzīvniecisko, labo un ļauno.

No tāda stāvokļa izriet pati morālītātes būtība, darbošanās no cieņas (Achtung) tikumiskā likuma priekšā un pretīšķība starp pienākumu un tieksmi jāiras apziņas gaismā. Morālistiskais likums, ko Kants izceļ visā savā varenībā, izrada mūsos pozitīvas, specifiski tikumiskas jūtas, kuŗās tad pa daļai balstās arī pati morālītāte. Bet tāda tikumisko jūtu pielaišana ētiskās motivācijas konstitūēšanā no paša Kanta viedokļa jākvalificē vienkārši par inkonkvenci.

Ar tādu pašu aizrautīgu un dzejisku patētiku Kants runā arī par pienākumu¹⁸), kas ir vienīgā jāirīgā attiecība pret morālistisko likumu. Lai tuvotos pēdējā piepildīšanai, jābūt mūžīgā nomodā un cīņā pašam ar sevi, ar savām dabiskajām dziņām un tieksmēm. Cilvēka griba, cik tā sakņojas tīri jutekliskajos motīvos, ir jau no dabas ļauna (radikālais ļaunums). No juteklības un prāta pretstatījuma un sevišķas pienākuma jēdziena izcelšanas un uzsvēršanas izriet Kanta ētikas rigorisms, kas tai piešķir arī zināmu voluntāru nokrāsu, jo gribas motivācijā te prasīta pilnīga duālistisma pārvarēšana¹⁹). Tā arī liekas — cilvēkam nekāda ētika nevar būt vien pietiekami rigorōza, lai gan, tiesa, ar to nereti paliek novārtā tikumiskās pašpiepildīšanās prieks, arī Kantam.

Morālītāte iespējama tur, kur un cik cilvēks ir nepilnīgs, maldās, apzinās to un tādēļ arī tiecas²⁰). Tāpēc tikumiskais likums izteikts katēgoriska imperātīva formā. Katēgoriskais imperātīvs tādējādi ir Kanta racionālās ētikas kulminācija un skaidrākais objektīvās jāiras iemiesojums. Tas ir ētiskā pa-

¹⁷) I. Kant — Kritik der praktischen Vernunft, pag. 84.

¹⁸) I. Kant — Kritik der praktischen Vernunft, pag. 111, 112.

¹⁹) Sk. R. Kroner — Kants Weltanschauung, 1914, pag. 5—25.

²⁰) R. Kroner — Kants Weltanschauung, 1914, pag. 21.

matnorma, kas nesakņojas pieredzē, un kādu darbību pavēl absolūti un bez kādiem priekšnosacījumiem. Ar to ir izcelts tikumiskās normas absolūtais vispārnozīmīguma raksturs, bet akceptēts arī abstraktais formālisms. Atzīdams tikumības pamatu aprioru, bet visu aprioro formālas dabas, Kants aiz konsekvences bija spiests tikumiskā likuma formulu atrāist un izvairīt no katra satura; tomēr vēlāk viņš nav noturējies šai abstraktajai formulai piešķirt daudz maz konkrētāku nokrāsu²¹⁾. Bet kā to isti izdarīt — te strīdiņš iesākas atkal no gala²²⁾.

Var jautāt: ko līdz katēgoriskais imperatīvs, kas, būdams tikai tikumiskā likuma ārēja pazīme, pavēl katēgoriski jāirīgi, bet nesaka nekā par to, kas man jāgrib? — Pirmākās tā formulas: „darbojies tikai pēc tādas maksimas, par ko tu pie tam varētu vēlēties, lai tā kļūtu vispārīgs likums²³⁾“, jeb dabas likuma analogijā: „darbojies tā, it kā tavas darbības maksimāli būtu jāklūst par vispārīgu dabas likumu²³⁾“ — šīs formulas isti vēl nav pietiekamas, lai to palīdzībā varētu noteikt, vai kāda darbība tikumiska vai ne. Tīrais formālisms ved pie tīrās morāliskās lēģalitātes²⁴⁾. Tas nedod kritērija — kuŗa maksima paceļama vispārīgas likumdevības kārtā, kuŗa nav. Vispārīguma forma vien, kas analītiski neizriet arī no labās gribas, tāpēc ir tikai hipoteze par istā labuma dabu²⁵⁾.

Jāievēro, ka bez satura neeksistē arī forma un otrādi. Nav domas bez objekta, nav bez objekta arī gribas. Un ja tīrā forma arī kur eksistētu, tad tā nebūtu pieejama atziņai. Katēgoriskais imperatīvs, celts vienīgi uz tīri formālā principa, nevilus iesviež dogmatismā²⁶⁾. — Tomēr tam ir arī sava vērtība.

Kanta ētikas formālais raksturs, liekas, izriet no tīri teorētiskās intereses. Jārebēdams izpētīt morāliskās apziņas likumību, viņš tikumībai rezultātā dod vienīgi jaunu formulu, kādas, piem., ir matēmatikā²⁷⁾. Tādām pamatformulām vispār ir sava vērtība. Katēgoriskais imperatīvs vispirms tāpēc iegūst metodisku nozīmi²⁸⁾: tikai tas, kas izsakāms absolūtas jāiras formā, tikai tas no kriticisma raudzeņa var pretendēt uz morālisku vērtību. Formālisms bez tam paplašina tikumisko ho-

21) Н. М. Коркуновъ — Исторія философіи права, С.-П., 1898², gad. 256.

22) W. Frost — *Echt und Unecht*, München, 1923, pag. 4.

23) I. Kant — *Grundlegung etc.*⁶, pag. 44; sal. Kr. d. pr. V., pag. 39.

24) А. Фулье — *Критика новѣйшихъ системъ морали*, 1898, pag. 209.

25) *Ibid.*, pag. 207, 208.

26) *Ibid.*, pag. 200.

27) I. Kant — *Kritik der praktischen Vernunft*, pag. 9.

28) R. Reininger — *Kant, seine Anhänger und Gegner*, 1923, pag. 253. Фулье — *Критика новѣйшихъ системъ морали*, 1898, pag. 219.

rizontu sociālītātē un nestāv pretrunā ar morālisko jēgumu attīstības iespēju²⁹).

Vienmēr nonākam pie tā, ka likumam vajag arī satura. Tikumiskajā likumā drīzāk tā vispārīgums vērtīgs satura dēļ un ne otrādi. To apstiprina arī vēl kāds cits Kanta katēgoriskā imperatīva formulējums: „darbojies tā, ka tu cilvēcību kā sava paša, tā arī ikviena cita personā allaž uzlūkotu par mērķi un nekad tikai par līdzekli³⁰“. Šī formula dod visvairāk nevien lietojamajai ētikai, bet sevišķi Kanta ētikai vispār. Te, lai gan uz aksiomatiskiem pamatiem, deklarēts cilvēka cieņas un pašvērtības princips. Ja eksistē augstākais praktiskais princips un katēgoriskais imperatīvs, tad tam jābūt dibinātam priekšstatā par to, kas, pats būdams mērķis sev, nepieciešami ir mērķis arī ikvienam citam — ir objektīvs gribas princips un tādējādi var noderēt par vispārīgu likumu; tāda principa pamats ir: sapratnīga būtne eksistē un ir mērķis pati sev³¹).

Tādā formulējumā katēgoriskais imperatīvs iegūst zināmu tveramu saturu un atdzīvinājumu. Tas gan vēl nav vērts noteiktu mērķu sasniegšanai, bet prasa formālu mūsu sirdsprāta ievirzi uz labo paša labā dēļ³²). Bezpersonīgajai tikumiskā likuma idejai Kants tomēr arvienu piešķir primāru, cilvēka personībai — sekundāru nozīmi. Iziedams no apziņas analīzes, viņš konstruē pārindividuālu likumības sfairu, t. i. ētiskās vērtēšanas nozīmības pirmamatu un tad rāda tā atspoguļojumu individuālā gaismā. Cilvēks top personība un gūst cieņu tik, cik viņš piepilda morālisko likumu. Ikviena sapratnīga būtne ir pašvērtīga jeb mērķis sev kā morāliskā likuma devēja un pildītāja, kā mērķu pasaules locekli.

Šādu izpratni palīdz noskaidrot autonomijas jēdziens. Kamēr tikumiskā darbība izriet no tīri dabiskas sliekšmes uz to vai lēgālītātes, vai aprēķina, tamēr tai nav īstas morāliskas vērtības. Pozitīvā morālītātē, tā tad, arī nav īstā morālītātē. Morālisko vērtību noteic apzināts tikumiskais likums ar tā vispārīguma raksturu un cieņas jūtām jeb iekšējā gribas motivācija, t. i. vispārīgā likuma priekšstats. Bet šis likums nav dots no ārienes, nav nekas heteronoms. Heteronomija ir tas pats, kas gribas pašnoteikšanās pasīvitate un pakārtošanās ārējai, svešai varai vai dieva dotam bauslim. Kanta ētika savā iekšējā būtībā nav teonoma, lai gan tam varbūt var atrast dažus norādījumus, nav, tā tad, teoloģiska, bet drīzāk teleoloģiska. Ārējā forma, protams, tām var būt vienāda.

²⁹) R. Reininger — Kant, seine Anhänger und Gegner, 1923, pag. 253.

³⁰) I. Kant — Grundlegung etc.⁶, pag. 54.

³¹) I. Kant — Grundlegung etc.⁶, pag. 54.

³²) R. Reininger — Kant, seine Anhänger und Gegner, 1923, pag. 261.

Par visām lietām jāuzsver, ka tā ir autonoma ētika — ja ne vairāk, tad vismaz nopelniem bagāts mēģinājums tādu uzcelt un pamatot. Tikumiskā likuma veidā mēs klausām un padodamies vienīgi mūsu pašu sapratnīgās gribas diktējumiem. Tāpat kā dabas likumi eksistē, tāpēc ka paši, rakstīdami tos dabai priekšā, esam tai ielikuši, tāpat arī te praktiskais prāts dod sev likumus, kuri pašam piepildāmi. Še atziņa nosaka, t. i. metodiskā ziņā rada esošo (Sein, ira), kas tad ētikā ir nākotnes ira, uzdevums — jāira³³).

Prāta autonomija vispār ir vienīgā pieeja Kanta grūtās filosofiskās sistēmas noslēpumam. Ētikā no vienas puses tā ir tikumiskās gribas neatkarība no visiem ārējiem faktoriem, no otras — atkarība paša prāta likumdevībā³⁴). Autonomija, kā jau pats vārds norāda, ir pašlikumība jeb sapratnīgās gribas motīvacija. Šī pašlikumība izriet no praktiskā prāta. Kanta pierādījumā, šķiet, iznāk pa daļai tā saucamais burvju riņķis: tikumiskais likums norāda, ka eksistē praktiskais prāts, resp. ka tīrais prāts var būt praktisks, un praktiskais prāts atkal pašlikumdevībā izrada tikumisko likumu. Abi, tā tad, reizē jāpieņem galu galā par vienkāršu un nereducējamu apziņas faktu, par subjekta tikumiskās spontānitātes rezultātu. Šī savā pirmatnībā rosās neskaidras dziņas jeb tikumiskās intereses veidā un tikai racionālā pašapcerē noskaidrojas par apzinātu tikumisku likumu un iegūst īstāko izteiksmi kategoriskajā imperatīvā, tā no subjektivitātes paceloties vispārnozīmīgumā un mērķu pasaulē, no individuālā vispilnīgākajā sociālītātē. Tas ir tas pats Sōkrata γνῶθι σαυτόν gājiens, kurā še uz augšu palīdz tikt neatlaidīgās tiesātājas sirdsapziņas balss. — No morāliskā likuma tad tālāk atkarīgs labā un ļaunā jēdziens.

Pie visa tā vispārīgos vilcienos varētu piebilst, ka Kants pārāk racionālizē gribu un piešķir tai mazu lomu tikumiskās darbības līdzizradišanā. Bez tam nepierāda nemaz arī prāta pārākumu ne kvantitatīvā, ne kvalitatīvā ziņā par citām dvēseles spējām. Tāpēc problēmatisks paliek absolūtais tīrās sapratnīgās gribas labums un uz tā celtie izrietinājumi, resp. tikumība pati. Šai ziņā Kants ir metafiziski noskaņots optimists: tīrais prāts tiek dievināts, nepierādot nemaz tā dievišķību³⁵).

Ar to nu būtu īsumā raksturots Kanta autonomās ētikas subjektīvais objektīvisms jeb aprioritāte, formālais racionālisms jeb antiempīrisms un racionālais voluntārisms. Tas ir immanenti ētikā viedokļa devums, ar kuru līdzī ar dažiem ie-

³³) H. Cohen — Kants Begründung der Ethik, 1910², pag. 138.

³⁴) R. Reininger — Kant, seine Anhänger und Gegner, 1923, pag. 172.

³⁵) А. Фулье — Критика новейших системъ морали, 1898, pag. 223

bildumiem varētu noslēgt Kanta ētikas apskatu, ja tam nesekotu vēl virsdevums, proti: trīs praktiskā prāta postulāti — brīvība, dvēseles nemirstība un dieva eksistences postulāts. Līdz ar to no immanences tiek pāriets transcendencē, no ētikas reliģijā.

Liekas, ka tādām morāles filosofijas izveidojumam divi nopietni iemesli: 1) Kants negrib palikt fainomenālajā skepticismā, 2) viņš nav atklājis vēl ceturto — reliģiōzo a priori. Immanentī autonomajai Kanta ētikai šie postulāti gluži lieki. Nebūtu pret tiem nekas iebilstams, ja ar tiem neceltos jauni sarežģījumi un inkonsekvences. Padarot tikumiskā likuma iespēju atkarīgu no šiem postulātiem, arī morāles principiem tiek piešķirta tā gņoseoloģiskā nedrošība, kas noumenālajai pasaulei piemīt vispār.

Brīvības problēma filosofijas vēsturē allaž bijusi veltīgu un neizšķiramu strīdīņu lieta. Kants to mēģinājis atrisināt, ievzdams intelligiblās pasaules un intelligiblā rakstura jēdzienu. Tomēr, lai gan visvairāk centies noskaidrot taisni šo problēmu, tā paliek pustumsā³⁶).

Negatīvi viņš brīvību formulē autonomās, morāliskā likuma dēterminētās gribas neatkarībā no visa empīriski jutekliskā un dabiskajām dziņām (arbitrium brutum), t. i. šīs dabiskās tieksmes pārvarot un izslēdzot no gribas motivācijas, panākam iekšējo jeb praktisko brīvību (arbitrium liberum). Šai praktiskajai brīvībai kā mērķim tuvojamiem pienākumu pašapzināšanās ceļā, tā topot par personību, kas nav nekas cits kā autonoma likumdevība jeb neatkarība no dabas mēchanisma³⁷). Praktiskā brīvība, tā tad, ir tas pats, kas praktiskā prāta autonomija.

Pozitīvi saprasta brīvība ir absolūta spontānitāte jeb intelligiblās būtnes īpašība noteikt gribu pēc intelligiblās pasaules kausālītātes likuma. Brīvība mūs pārnes intelligiblajā lietu kārtībā³⁸) un kā rēgulatīva ideja ir līdzkonstruētājs elements mūsu normatīvajā apziņā. Ja tieši ieskatāmais morāliskais likums ir transcendentālās brīvības dēdukcijas loģiskais pamats (ratio cognoscendi), tad brīvība savukārt ir morāliskā likuma iespējas noteikums (ratio essendi³⁹). Tikumiskais likums pavēl darboties tā, it kā mēs būtu brīvi; ja uzstādām pienākumu sekot tikumiskajam likumam, tad jāpielaiž, ka tik pat

³⁶) R. Reininger — Kant, seine Anhänger und Gegner, 1923, pag. 255.

³⁷) I. Kant — Kritik der praktischen Vernunft, pag. 43, 63, 112.

³⁸) I. Kant — Kritik der praktischen Vernunft, pag. 55, 56.

³⁹) Ibid., pag. 4.

absolūti to iespējams arī sasniegt. Ja pienākums nav izpildāms, tad tas vispārī nevar būt mans pienākums. Morālais likums un transcendentālā brīvība norāda viens uz otru⁴⁰⁾.

Intelligiblā brīvība Kantam vajadzīga, lai būtu iespējama tikumiskā atbildība⁴¹⁾. Ar empīrisko raksturu cilvēks ir padots vispārīgajai dabas likumībai un ir dēterminēts, kāpēc nevar būt arī atbildīgs. Ar savu intelligiblo raksturu viņš turpretim ir brīvs. Ja nu intelligiblo brīvību atņemtu, tad Kantam tikumība vairs nebūtu iespējama; viņam jāvarība patiešām ieslēdz jau pašu varēšanu, tikumiskais likums — tā pilnīgu piepildīšanas iespēju, kaut arī tas prasītu pieminētos postulātus.

Bet tūlīn rodas nepārkāpjamas pretrunas. — Cilvēks fainomens ieslēgts nepieciecētā. Cilvēka noumena griba ir tīrā griba, kas praktiska pati par sevi un kam iespēja ir arī reālitate. Abos gadījumos, tā tad, pienākumam un jāirai vairs nav nekādas jēgas⁴²⁾. Ētika paliek karājamies gaisā. Par intelligiblo pasauli nezinām, vai tā laba vai ļauna, brīva vai dēterminēta. Simboliskajā analogijā ar parādību pasauli drīzāk jāspriež, ka tur valda tāda pati nepiecieceta, jo tā taču pati zināmā mērā ir šis fainomenālās nepieciecetas izradītājs princips⁴³⁾. Absolūta brīvība ir absurds un nav nemaz iedomājama. Pat patvaļīgs dievs, ja tāds eksistētu, būtu dēterminēts. No immanenti ētiskā viedokļa iespējams tikai praktiskās brīvības jeb tikumiskās pašnoteikšanās jēdziens, arī dabiskā brīvība sašaurinātā nozīmē.

Dvēseles nemirstība tiek postulēta, lai darītu tuvošanos vēl šai dzīvē nepiepildītajam tikumiskajam likumam iespējamu un bezgalīgu.

Dieva esi (existentia, esamība) Kants postulē, lai būtu iespēja realizēt augstāko labumu. Augstākais labums (bonum summum) še apvieno sevī tikumību un laimību, primāro labumu (bonum supremum) un vispilno labumu (bonum consummatum). Viens no tiem apmierina tikai prātu un prasa vēl papildinājuma, otrs apmierina visu būtni. Tiem ir divi vidus termini: laimes prasījums un laimes cienīgums; no vienas puses cilvēka psihofiziskā daba bioloģiski tiecas pēc laimes un prasa maksimālo laimību, no otras puses atkal tikumība proporcionāli tās piepildījumam kļūst šīs laimes cienīga. Vispilnais labums tāpēc domājams kā realizēts svētlaimības ideāls, kuŗa sasniegšanu tad garantē dievs, taisnīgs laimes izdalītājs.

⁴⁰⁾ Ibid., 37, 38.

⁴¹⁾ R. Reininger — Kant, seine Anhänger und Gegner, 1923, pag. 256.

⁴²⁾ А. Фулье — Критика новейших системъ морали, 1898, pag. 167

⁴³⁾ Ibid., pag. 155, 156; sal. W. Frost — Naturphilosophie, 1910, pag. 147.

Ar šo postulātu Kants atkal top neuzticīgs pats sev. Vispīlnā labuma ideja nemaz neizriet no tīrā praktiskā prāta būtības. Ja morālitate pati par sevi ir visaugstākā vērtība, tad pavisam nesaprotami, kāpēc tā vēl cienīga laimes. Pie tam pēdējā no pirmās neizriet analītiski, bet jāvieno sintezes ceļā. Vispīlnajā labumā cilvēks dzenas un saņem to, kā savā pienākumā negrib un apspiež. Ar vispīlnā labuma ievēšanu Kants neviļus top atkal eudaimonistisks, pret ko visu laiku pats cīnās, un tikai aptumšo savas rigorozas ētikas skaidrību un cēlumu. Pie tam, ja vispīlnais labums apmierina arī juteklību, tad nemaz nav nozīmes tikumības un laimības savienošanu pārcelt intelligīblajā lietu kārtībā. Lieks līdzī ar to dieveses postulāts. Immanenti ētiskajam viedoklim nepretrunīgs ir tikai primārā labuma jeb bonum supremum (bonum originarium) jēdziens. Ar svētlaimības ideālu Kants atkal atgriežas izsmalcināta un tīkama pašapmierinājuma ostā, no kuŗas katēgoriskā imperatīva kuŗis bija izvedis atklātajā tikumiskās cīņas jūrā. Bet šē drīz pietrūkst spēku, un tikumības monistiskais rigorisms pats tādējādi atsviež no jauna atpakaļ pirmatnīgajā jāiras un fakta duālistmā.

Tā redzam, ka praktiskā prāta postulāti nevajadzīgi ievēd pretrunu staignājā, no kuŗa velti būtu mēģinājumi izcēlt atkal sevi pašu aiz matiem laukā. Teorētiskā prāta idejas un praktiskā prāta postulāti stipri vien tuvina Kantu optimistiskajam illūzionismam un fikcionālistmam. Ētikā pilnīgi jāapšaubā praktiskā prāta primata spējas cēlt atkal grandiozo metafizikas ēku, kuŗu sagrāvis spekulatīvais prāts, uz neizturīgajām un nedrošajām ticības kājām. Reliģiozajiem ticības apgalvojumiem par objektīvas reālītātes esi jau pēc savas dabas nav nekādas vispārniecietas. Tāpēc arī Kantam „Tikumu metafizikas pamatos“ bija jāiesāk ar pozitīvo morālītāti, no kuŗas analizes tad ceļas arvienu plašākās hipotētiski metafiziskā ideālistma abstrakcijās, līdz beidzot īstās morāles filosofijas pamats ir tikai parādību virsotne, kuŗa intelektuālās refrakcijas spēlē apgriezta otrādi⁴⁴).

Tādējādi ētikā Kants grib pārkāpt fainomenālistmu, kā robežās vien paliekot, viņš būtu īsta zinātniskā skepticisma izteicējs, turpinot un pārspējot Jūma impresionismu⁴⁵). Kanta pasaules uzskats prasās noapaļojuma. Taču paliek jautājums, vai tas izdarāms immanētās autonomās ētikas robežās. Kanta

⁴⁴) А. Фулье — Критика новейших системъ морали, 1898, pag. 147.

⁴⁵) Sk. Л. М. Лопатин — Лекции по истории новой философии, I, pag. 61, 67, 68 Дж. Г. Льюисъ — Э. Кантъ, его жизнь и историческое значеніе 1897, pag. 13.

morāles filosofijas izveidojums būtu guvis pavisam citādāku virskonstrukciju, ja būtu pieņēmis arī reliģiōzo a priori. Tad reliģija, ko ceļ uz morāles pamatiem, nebūtu jāētizē un ētika savukārt nebūtu jāreliģizē. — Postulāti Kanta ētikā nav ieguvums, bet trūkums.

Neraugoties uz norādītajām nepilnībām un kļūdām, Kanta titāna darbam ir sava paliekama vērtība. Tas ir mēģinājums pārspēt ētikas gnōseoloģisko skepticismu un relātīvismu. Lielais domātāja entūziasms, kas neizsīkst pat pedantiskajā schēmatizēšanas tieksmē, filosofiskais dziļums, jēdzienu asums un droši problēmu uzstādījumi — viss tas tiecas piepildīt mūžīgās ilgas pēc absolūtas apodeikticitātes, pēc pilnīgas drošības.

Tezes.

1. Kants, iziedams no tīri sistēmatiskā raudzeņa, norobežo dažādos atziņu laukus; viņš grib uzrādīt arī morāliskās vērtēšanas spriedumu vispārnozīmības noteikumus, atvedinādams tos uz apziņas formas likumību; tādējādi ētikā rodas īpatnīgs un jauns problēmu nostādījums.
2. Auglīgajā transcendentāli analītiskās metodes lietojumā viņš izceļ mūsu apziņā jāiras sfairu jeb tikumisko a priori, līdzī ar to izvirzīdams immanenti ētisko aplūkošanas viedokli.
3. No tādas vispārīgās pieejas un tīri teorētiskas intereses izriet racionālās un antiempīriskās ētikas apriori formālais izveidojums, kuŗas kulminācija katēgoriskajā imperatīvā ar uzviņu izteic tikumiskās idejas absolūto raksturu — Kants nav tikumības, bet tīrās ētikas reformātors.
4. Tomēr tīrais formālisms noved tīrajā morāliskajā lēģalitātē: tas pa daļai gan pārspēts aksiōmatiskajā cilvēka cieņas un pašvērtības deklarējumā, kur principiāli izcelta arī autonomijas jēdziena lielā un radikālā pamatnozīme.
5. No duālistiskā juteklības (radikāli ļaunais) un sapratnīgās labās gribas (radikāli labais) pretnostatījuma jāiras apziņas gaismā un sevišķas pienākuma izcelšanas organiski izrodas allaž respektējamais rigorisms, kas gan atstāj novārtā tikumiskās pašpiepildīšanās prieku, bet toties, jo vairāk prasot mūžīgu morālisko nomodu un cīņu, vislabāk līdzī ar katēgorisko imperatīvu izteic īsto morālītātes būtību un apslēpti piešķīŗ Kanta ētikai nevilgotu neizcelto voluntāro pamatnokrāsu.
6. Celdams tādu ētiku, Kants pašā pamatā optimistiskā dogmatismā pieņem prāta nemaldīgo pārākumu, nekritizē vairs paralēli spekulatīvajam prātam tīrā praktiskā prāta

racionālismu, pa daļai intelektuālīzē gribu un no ētiskās līdzkonstruēšanas izslēdz citas dvēseles spējas, inkonsekventi tomēr pielaizdams tai specifiski tikumiskās cieņas jūtas visvarenīgā morāliskā likuma priekšā.

7. Vienpusībām jāpieskaita arī citu iespējamo viedokļu neievērošana.
8. Autonomās un immanentās ētikas pamatošanai pavisam lieki trīs praktiskā prāta postulāti — tie, cik no tiem darīta atkarīga ētikas iespēja, šo no jauna atsviež gnōseoloģiskā nedrošībā, kāda noumenālajai pasaulei piemīt vispār.
9. No immanenti ētiskā viedokļa iespējams nepretrunīgs tikai praktiskās brīvības jeb autonomās motivācijas un primārā labuma jēdziens.
10. Ar vispilnā labuma izcelšanu un dieveses postulātu Kants inkonsekventi pats saviem ētikas pamatprincipiem no vienas puses kļūst eudaimonists un atsāk noliegto bioloģisko raudzeni, no otras — ieved tikumiskās apziņas un labās gribas pazeminātāju atmaksas jēdzienu.
11. Tādējādi pārkāpdams immanentās ētikas robežas un tiekdamiēs metafainomenālītātē, lai savam pasaules uzskatam piešķirtu zināmu noapaļojumu, Kants uz praktiskā prāta primata un morāles filosofijas pamatiem ceļ godā atkal metafiziku un reliģiju, pēdējo ētizēdams, bet līdz ar to reliģizēdams arī pašu ētiku.
12. Visumā tomēr Kanta ētika ir kolosāls un titānisks domātāja entūziasta darbs un jāatzīst vismaz par pamācības pilnu mēģinājumu celt atjaunotu zinātnisko ētiku, kā viņš pats domā — uz apodeiktiski drošiem aprioritātes pamatiem, kas vēsturē pamet arī savas aktuāli paliekamas vērtības.

Latviešu teksti no Rīgas ķemerejas tiesas aktim.

Rīgā pastāvēja četri latviešu amati, kuŗi apkalpoja Rīgas tirdzniecību. Viņu uzdevums bija saņemt preces, kas ienāk Rīgā pa Daugavu ar kuģiem, strūgām un laivām, kā arī ko vezumos ievad pa zemes ceļu, šīs preces nosvērt, nogādāt spīķeros, mērot, ar mēru izsniegt no spīķeriem tālākai pārdošanai; preces, kas nolemtas tālākam eksportam, kā linus, kaņepes, pelnus, potašu, sveču taukus apstrādāt un brāķēt, tās nogādāt uz kuģiem. Lai šo darbu veiktu, nevarēja iztikt ar vienkāršiem algādžiem, bet bija vajadzīgi kvalificēti un atbildīgi strādnieki, kam varētu šos darbus uzticēt. Tādā kārtā līdzās vienkāršiem dienas strādniekiem nodibinājās Rīgā sevišķa kvalificēto strādnieku šķira, kuŗa jau 14. gadu simtenī apvienojās amatos un panāk sev kā privilēģiju to, ka nevienam citam, kas nepieder pie šo nastnieku amatiem, nav brīv ar importējamo un eksportējamo mantu pārvietošanu, svēršanu un mērošanu nodarboties, kā tikai amatu brāļiem, uzņemoties arī atbildību, par viņu rīcībā nodotām precēm. Pat Rīgas tirgotājiem nav tiesības pašiem ar saviem ļaudīm saņemt un nosūtīt preces, kā arī šīs preces svērt un mērot, un brāķēt, bet tas visādā ziņā jāliek darīt amatu brāļiem. Amatu locekļiem jābūt Rīgas pilsoņiem un vieniem ir tiesība pieņemt darbā palīgus — algādžus. Sākumā, cik liekas, visi šie atbildīgie strādnieki apvienoti vienā amatā, bet jau 14. gadu simtenī no kopējās grupas atdalās nost alus nesēji (Bierträger) un nodibina atsevišķu amatu; pārējie sadalās divās grupās: 1) krāvēji (Losträger), kas strādā kuģu izkraušanā un pēc navigācijas slēgšanas strādā sāls spīķeros sāls mērošanā, kādēļ arī viņus vēlāk sauc par sāls nesējiem; 2) nastnieki jeb nasnieki, kas saņem un apstrādā tās preces, kas ienāk Rīgā pa zemes ceļiem un pa Daugavu no augšas, galvenā kārtā labību, linus, pelnus. 16. g. simteņa beigās linu apstrādātājus izdala atsevišķā amatā linu kūlējos (Henpfschwinger), kuŗiem bez linu apstrādāšanas uztic arī daļu no liģeru — nasnieku pienākumiem. Tādā kārtā Rīgā sākot ar 16. gadu simteņa beigām darbojās četri tirdzniecības palīga amati: 1) liģeri, 2) sāls nesēji, 3) linu (kaņepju) kūlēji un 4) alus (jeb vīna) nesēji. Šo amatu brāļi bija latvieši un oficiāli viņus parasti apzīmē: „vier lettische Aemte“ un tie atrodas Rīgas ķemerejas uzraudzībā. Šīs ķemerejas tiesas protokolos (Rīgas pilsētas vēsturiskā ar-

chīvā) atrodam arī zvērestu tekstus, kas sākot ar 1689. g. šo amatu locekļiem latviešu valodā jānodod amatā iestājoties. Pirmai šo amatu locekļu nozvērināšanai bija jānotiek pēc rāts pavēles 22. aprīlī 1689. gadā, kad līģeriem, sāls nesējiem un kaņepju kūlējiem nolasa rāts 19. aprīlī 1689. g. apstiprināto tekstu. Tomēr šai dienā zvērēšana nenotiek, jo līģeri atsakās zvērēt līdz tam laikam, kamēr nebūs apstiprināta līģeru jaunā takse, un no pārējiem vairāki bijuši piedzērušies. Rāts tomēr nolemj, ka līģeri ar asākiem līdzekļiem jāpiespiež zvērēt. Pirmie zvērestu 29. aprīlī 1689. g. nodod sāls nesēji, kuŗu pavisam ir 9 patiņi un katrā patiņā ir 6 cilvēki, bet viens ir miris un viens ir slims, tā ka šai dienā zvērestu nodod 52 sāls nesēji.

Nākošās dienās 30. apr. un 1. maijā 1689 zvērestu latviešu valodā nodod arī kaņepju kūlēji, kuŗu pavisam esot 10 patiņi un katrā patiņā 6 cilvēki. Šie 10 patiņi arī zvērestu nodod, bet izrādās, ka kaņepju kūlēji savu skaitu uzdevuši nepareizi un viņiem ir nevis 10, bet 13 patiņi, un 24 kaņepju kūlēji nodod zvērestu vēlāk. Daži no kaņepju kūlējiem ierodas zvērēt piedzēruši, tos noraida un tie zvērestu nodod vēlāk.

Līģeri zvēr 3. maijā 1689.: šai dienā, neskatoties uz viņu pretestību, 6 patiņi līģeru nodod zvērestu. Pavisam līģeru ir 16 patiņi, katrā patiņā 6 vīri; to starpā arī pelnu līģeri. Līģeru zvērīnāšanu nobeidz 8. maijā.

Zvērestu tekstus latviešu valodā tulkojis Jāņa baznīcas ķesteris un skolotājs Michaels Gerdsons. Par šo darbu viņam bija jāsaņem no katra zvēresta 6 graši, bet nav zināms, vai tiešām viņš šo naudu saņēmis, jo vairākreiz protokolos atzīmēts, ka šī nauda nav iekasēta. Michaels Gerdsons ir vecs Jāņa skolas skolotājs un šai amatā ir jau no 1657. gada. Viņa laikā Jāņa latviešu skola uzplaukst un nostājas līdzās vācu skolām. Gerdsons ir pieradis rakstīt Mancela ortografijā, bet šos tekstos viņš jau piemēroja jaunajai Glūka rakstībai. Līģeru zvērests pārrakstīts arī no ķemerejas tiesas protokolu grāmatas līģeru šrāgu grāmatā 18. gadu simteņa sākumā.

Seko zvērestu teksti.

I. Saltzträger Eyd.¹⁾

Es N. runnaju un jwāru, ka es eecfchan to Sals-drägeru-
Ammatu, eecfchan furu es eßmu usjembts, petitzigi, truwi, ghad-

¹⁾ Piezīmes.

Rakstīts vācu burtiem; u ar zīmi virsū (tāpat arī II, III, IV). Lielo un mazo burtu ziņā pārdrūkājumā nenoteiktības neizbēgamas, jo likumu nav nekādu, bet izskatā ne visi lielie burti ir pietiekoši tipiski, ka nebūtu vietas šaubām.

digi, għodigi un tiffuſchi fōw gribbu turrehtees, nei zaur kadu da-
 wanu jeb dſerramu=Naudu jeb uš zittu wiſi un zellu, man neh grib-
 bu liſt peewiltees, bett to Sali tick labb eejemdams, fa eecfſchan 5
 Paſgrabeem, iBpacfadams neh kadu wiltibu darriht gribbu, fōw ka-
 duš augluš, mecklehdams, no nehweenu kadu dſerramu=Naudu, parh
 parr Teeffu, praſſiet, jeb zaur zitteem praſbiet lieft, wiſu kaš paſleptš
 top, jeb paſläptš gir, un eš to ſajutu jeb ſinnamu dabbu, gribbu eš
 to tudel ušſatziat, un ſinnamu darriet, un eecfſchan wiſſahm leetahm. 10
 peetitzigi, truwi, għodigi, għaddigi, taiβni und tiffuſchi fōw gribbu
 turrehtees. tick teeſham, fa mann Deewš palieds un winja ſwätz
 Ewangeliumš!

Cām. Ger. Prot. B. 11. p. 249.—250. 29. Apr. 1689.

II. Henffſchwinger Eyd.²⁾

Letticè.

Eš runnaju un ſwāru, fa eš pee ſcho Kannep-Kuhleju-Ammatu
 eecfſchan kurru eš äβmu ušjemtš, peetitzigi, truwi, għoddigigi un tiffu-
 ſchi fōw gribbu turrehtees, neh zaur kadu dawanu, jeb dſerramu
 Naudu, jeb uš zittu aišleectu wiſi jeb zellu, pee teem kannepeem un 5
 Linneem neh kadu wiltu darriet. Neds arridzan kadu nehſfieſtu
 Pretz ſtarpa lieft jeb ſajaueft, neds arri nehneeca no to jemt, un
 fōw kaduš augluš darriet, jeb meckleht, bett ta, fa tai Brackehjchanai
 peenahfaβ, tieriet un ſeett gribbu; tick teeſham, fa mann Deewš
 palliedš un winja ſwätz Ewangeliumš!

Ib. p. 252.—3.

III. Eyd des Ligger Ambts.³⁾

Letticè.

Eš runnaju un ſwāru, fa eš pee ſcho Viggero-Ammatu eecf-
 ſchan kurru eš äβmu ušjemtš, peetitzigi, truwi, għoddigigi un ticku-

1 eecſchan — ſe (un tāpat arī citur gandrīz viſur, piem. iſz-
 packadams 6 u. c.) ck ir ipašš, ſtipri nenoteiktš burts, kaš gandrīz varētu
 būt arī vienkāršš k. Šā atkal pareizāki būtu laſit arī 3 tickckuſchi,

4 wiſi — kāſitš. Labotš no wiſu(n zellu)?

6 darrit pārlabotš par darriht ar latiniskā (ne vācu) rakſta h,

A. Augſtkalnš.

2) Piezīmeš.

4 zellu — pārſvitrājums cauri abiem ll.

5 ar neh- beidzaš oriģinālā rinda (neh-|kadu).

9 oriģinālā pal-|lieds, rindaš gala ſkelts. Tādaš lietāš nav
 precizi attēlojamaš citādi, kā turoties pie oriģināla rindu pa rindai; bet
 mums jau tekſtš bija ſalikts pēc izdevēja norakſta vienā laidā.

A. A.

3) Piezīmeš.

Šā zvēreſta pārrakſtijums liģeru amata grāmataš (Amtsbuch der Lig-
 ger, Vēst. un ſen. pētn. biedribaš bibliotēkā, manuſkr. Nr. 934) Ligger Eyd

ſchi, fõw gribbu turrehteēs. Nei zaur kadu dawanu, jeb djeramu=
 5 Naudu jeb uß zittu aifleecktu wieſe un zellu, mañ neh gribbu liſt
 peemilteēs, fõw kadus auglus mecklehdams, bett pee wiſſu pretz, kaš
 mann uſtitzehťs top, tick labb pee Gejemſchanas, ka pee Šbdohſcha-
 nas, patz gribbu flat buht, un uſ allghadſcheem nehpalaiſteēs, und
 winjeem weeneem lieft ſtradaht, ſctattram taißnu Mähru, tiſſflabb
 Gejemdams, ka Šbdohdams gribbu mähroht, neh weenam peelieft, nei
 10 otram atraut. No nehweenu dšarramu Naudu, parh parr teeßu
 praßiet, jeb zaur zitteem praßiet lieft gribbu, wiſſu kaš paßläpts irr,
 jeb paßläpts top, un es to ſajutu, ſinnamu darriet un uſſatziet, und
 fõw eekſchan wiſſahm Deetahm peetitzigi, ghodigi, trumi und ghad-
 digi, gribbu turrehteēs. tick teeſcham, ka mann Deewß paliedß und
 15 minja ſchwätz Ewangeliuſß!

Ib. p. 262.—3.

Bez ſiem zvērestiem mēs ķemerejas tiesas protokolos
 atrodam vēl dažu latviešu tekstus. Kaņepju kūlēju zvērestu
 vēlāk papildina ar 9 punktiem, kuŗi tuvāk nosaka kaņepju kū-
 lēju pienākumus. Šie punkti jānolasa katrreiz, kad kaņepju
 kūlēji sanāk kopā un kad jauni brāļi amatā top uzņemti. Kas
 šos punktus tulkojis latviešu valodā, nav zināms. 14. janv.
 1709. g., kad šos punktus publicē, Jāņa skolas skolotājs ir J o-
 h a n s B a d e, kas var būt arī tos tulkojis.

Seko teksts (Cām. Ger. Prot. B. 21. p. 117.—119. 14. Jan.
 1709.)

IV. Letticē⁴⁾

Paſvehleſchan ka iffattriſ ſew ſarg un paſarga, kaš petti teem
 Kaņep- un Linnu brafereem ſew apgrefojahš, un ſawu Swere-
 ſchan no jem wehra, ka juhš labbi abdomaht, un ween zeenigu Rahtš,
 4 ka Cämmer-Deeju jumš paſwehl.

visumā loti rūpīgs un nevariē necik arī indiferentus grafiskus paņēmienu.
 Še būs atzīmētas gandrīz visas vissīkākās atšķirības: Es N. runnaju...,
 2 trubi (tikai ſai vietā; 13 trui), 4 us zittu aifleecktu wiesi, 4 mann,
 5 prez, 6 top, 6 tik, 6 Iszdo-|schanas, 8 ticklabb, 10 tees-|su, 11 prassiet,
 11 pras-|siet lieft, 12 un (beidzamā vietā), 13 eekſchan, 14 un (beidzamā
 vietā). Šai norakstā und ir tikai vienā vietā (13. rindā). Sekojošās pie-
 zīmes zīmējas uz ķemerejas tiesas tekstu.

3 z a u r labots.

9 neh labots.

10 neh-|weenu.

12 paßläpts (labots no — ti) top (virs rindas starpā ierakstīts).

12 und — patiesībā un ar cilpu, līdz und viens stabinš par maz.

14 turret... pārtaisīts par turrehteēs ar latīnisko h.

⁴⁾ Piezīmes.

A. A.

1 petti — tā! Kļūda.

3 no jem — tā.

3 zeenigu, 4 Teesu — tā.

1. Buhseet juhs sawu Swerešhanu allaschin eedomahht, un jew 5
uß nhe kadu wisi abdomahht, ne eerunnahht list.

2. Buhseet juhs ne pirmahht ko darriet, tirus Kanneppejus
Bundes seet, ka teem Kannep-Brakereem tohp jatzietz, und no teem
weens noeet, apluhko, ka tee flust jausi eeseti.

3. Buhš tee kas flappi bhusch, un atkal jausi ischaweti tap- 10
puschi buhseet luhkoht ar winsch Skeedru tur, un war par labbu isheet,
un to paschu pahrsradat, ka tas ne dohma, kas to pirzis irr, ka
winsch udeni ne irr sapuwis.

4. Buhseet juhs tirus-Kanneppejus ne kadohs tumšchos
weetas seet, ka juhs warreht gaischunu redseht, ar tee labbi irr, un 15
peh3 ne warreet isruunahht, juhs eheet tumšuma Sejusch.

5. Kad juhs preeksch kadu Swescheneku tirus Kannepejus
eecsich leelahm Bunteem jeenahht, pirmahht ma3u ne buhseet jembt,
ka ta pretze nobraketa irr, un labb attrasta tahps.

6. Buhseet juhs preeksch kadu Swescheneku tirus Kannepejus 20
seet, no Bodeem un leelas buntēs darriht, un tas us Swarru nahht,
ka tas pastawigs irr un labš, un ne ohtra reisi, parstradatam taptš
buhš.

7. Buhseet juhs tohs Paßkan-Kanneppes, lai buht no Kreem-
ka arri no Widdsemmes labb-iskult un tiriht, bet neeeksich leelahm 25
Bunteem seet, ka no ween Birkau un par Marzingjeem.

8. Buhseet juhs tohs Widdsemmes Paßkannas labbi isfuit,
un tiriht, kas slaps irr, ne eelift.

9. Buhseet juhs tohs Vinnus, kas Birti eet, lai buht Pater
Koster jeb Widdsemes, lai kadi budami labb isiwenget un istiriht, 30
ka wiini ne tohp Swarrahs eenešti, ka isnešti.

Und scho wi3u jemmeet wehra, ka juhs weenu Zeenighu un
ismahgitu funghu Pawelešhan ne pretti darrait, ka tee, kas tadu
preet ghalwibu darries, taps ar leelu un grutu Sodibu Sodits, un
iffatris few preeksch to fargajahš. 35

Kemerejas tiesas protokolos uzglabājies arī kāds lieci-
nieka zvērests no 1722. g. Šai gadā iet gara sūdžiba par da-
žiem sāls nesējiem, kas nozaguši maisu sāls. Vainīgo Simo-
nu Apsi (Aps) beidzot izslēdz no amata, liek viņam pus-

10 byusch — y ar 2 punktiem.

14 kadohs tumšchos — tā.

16 eszeet, 18 ne buhszeet, 32 wiszu — ar pārsvitrātu sz.

19 tahps — tā.

20 tirus- kannepejus.

21 tas labots no das.

31 swarrahs — tā.

32 preet — tā. Klūda, tāpat kā droši arī a un o sajakums.

stundu ar zagto maisu nostāvēt pie kauna staba, soda ar 15 pātagas sitieniem un uz $\frac{1}{2}$ gadu iesloga cietumā.

1722. gadā 25. sept. nopratinot lieciniekus, viņiem jānodod sekojošais zvērests latviešu valodā.

V. Rota Juramenti.⁵⁾

Es runne un švere pe Devu manuu Pestitaje, ka esis uis wises thos Lehtes pehts katras esis esmi waitzahs flujes, esmi, toifnu un tehsu uszadzies, un ne neeca apschleppes, teh tehsam ka man Dews pallidz pee Mchsu un Dwehselu Schaitan Loitzige 5 un tur muhsige. Amen.

Šis teksts tomēr, liekas, nav radies 1722. g., bet ir parastais liecinieku zvēresta teksts, kuŗu tiesās lietoja jau ilgus laikus.

A. Augstkalns.

Valodas piezīmes jaunajiem zvēresta tekstiem.

No šiem jaunajiem tekstiem, ko še gaismā cēlusi dziļi tverošā J. Strauberga roka, visvērtīgākais atradums ir 1722. g. liecinieku zvērests. Neraugoties uz vēlo datumu, tas pēc būtības ir viens no visvecākajiem, ja ne pats vecākais, kāds mums ir, rakstīts zvērests latviešu valodā. Vai nu tas tieši norakstīts no kāda stipri veca parauga, jeb pārnācis no veciem laikiem vairākkārt pārrakstāms, katrā ziņā tas izglabājis dažus ļoti vecus rakstījumus. Veca un ļoti vērtīga valodas forma ir tag. 1. pers. e s s m i (divreiz) „esmu“ = lei. *esmi*; tāda pati forma slēpjas varbūt arī aiz e s m e citās vecās grāmatās, bet pilnīgi ticamā veidā šādu formu atrodam vienīgi šaj vietā. Otra veca ievēribas cienīga forma ir t e h c t e e h s a m = *tiek tiešām*, kur tagad (un viscauri mūsu rakstniecībai līdz visvecākajiem laikiem) sakām *tik tiešām*. Citādi vecākās formas *tiek*, *ciek* ir jau arī pazīstamas vēl mūsu dienās un tāpat vecos rakstos, sevišķi katoļu katechismā.

⁵⁾ Piezīmes.

Šis teksts rakstīts latīņu (kursīva) burtiem apkārtējā vācu raksta starpā (u bez zīmes virsū).

2. rindā pirmais kommatā lieks.

3 t e h s u t i k t i k k o n e v a r l a s ī t a r ī t e h s n. Pilnīgi iespējams, ka tā īsti bija jālasa (pazīstamais adj. tiesns).

3 a p s c h l e p - p e s.

3 t e h c, š e t — īsti nepilnīgi uzrakstīts th.

A. A.

Atzīmējams rakstījums a p s c h l e p p e s (= apslēpis, še -es = -is tāpat kā arī k l u j e s „kļuvis“ un u s s z a d z i e s „izsacījis?“) a r s c h l = s l, par ko esmu izteicies FBRX 103—4; turpretī s w e r e = zvēru nav rakstīts ar schw.

toisnu un *loitzige*, tāpat *schaitan* gan būs tikai pārrakstītāju klūdas (sal. waitzahts; divskaņa au tekstā nav).

1689. gada amatu zvēresti ir vecākie datētie šāda veida zvēresti, jo Mirbaha izglābtajam Kurzemes dzelzu nama vāgara zvērestam nav droša datuma un visi pārējie vecākie ir tikai liecinieku zvēresti. (Latviešu Konversācijas vārdnīcā I 375. sl. tikai aiz neuzmanības aizrādīts, ka vecākais amata zvēresta teksts latviešu valodā esot jau 1638. g.) Šo amatu tekstu tulkotājs stāv tuvu sava laika literāriskai valodai un labi prot latviski. Valodā tad arī maz ievērojamāku savādību. Svarīgākais, ko var atzīmēt, ir daži vēl nezināti patapinājumi:

adv. truwi (I 2, II 2, III 2, 13), „treu“ no vlv. t r u w e,

sāls drēģeris (I 1) „nesējs“ no vlv. d r e g e r „Träger“,

iszswenget IV 31 (pa priekšu divreiz tai vietā izkult 7. un 8. pantā*) — laikam z v e ņ ģ ē t (sal. z v ē r ē t — vlv. s w e r e n, z v e ņ ģ e l e — vlv. s w e n g e l) „schwingen“, tāpat no vidus lejasvācu valodas. Vārdnīcas gan pazīst tikai intransitīvu s w e n g e n, transitīvais verbs ir s w i n g e n. Latviešu valodas vārdnīcā minētais z v e ņ ģ ē t I II varbūt ir šis pats vārds, jo piemēri izliekas tādi vien kā patapinātam vārdam, kuŗa istā nozīme jau aizmirsta, un kuŗu nu vēl tikai kaut kā pa jokam lieto.

Labākas saprašanas dēļ jāgriežas arī pie tekstu vāciskajiem oriģināliem (tais pašas grāmatās). Izrādās, ka tulkojumi vietu vietām ir gluži brīvi. Velti mēs piemēram meklētu 4—5—6 adverbu nozīmi zvērestu sākumā specificēt pēc oriģināla, jo tai vietā tur atrodam tikai: getreu und fleißig (I), getreulich, fleißig, und nüchtern (II), getreu, fleißig und nüchtern (III). Savādais ghoddigi droši ir — ghaddigi „nüchtern“, ko pazīstam kopš 1586. g.; II 2 gandrīz arī vēl var lasīt ghaddigi ar nolaidīgi rakstītu a, turpretī II 2 ir neapšaubāms o — tomēr tā būs norakstītāja klūda pārrakstot tekstu protokolu grāmatā. Zvērestiem nav iemesla daudz ko piezīmēt, ja negribam pilnīgus vācu tekstus pārdrūkat, bet „Pavēlēšana“ (IV) gan šur tur jāpaskaidro.

Iesākumā vācu tekstu dosim pilnīgi: *Verordnung*, so zur Verhüt- und Vorbeugung der wieder die hiesige Henff- und Flachswrack eingekommenen und geführten Klagen, dem Amtt der Henffschwinger bey dem Eyde, mit welchem Sie dem

Publico verpflichtet und verbunden seind, allerdings und un-
ausweichlich zu observiren und in acht zu nehmen unter E.
Hochehrbarnen Raths approbation von E. Ehrbarn Cämmerey
Gericht vorgeschrieben und auffer leget worden. Tulkotājs
šā perioda priekšā bijis pavisam bezspēcīgs. Formas ar -u
(-a vietā) nominatīvā, uz kuŗām norādu parakstēs, ir vai nu
tiesas pārrakstītāja kļūdas, vai arī tā pati parādība, ko pa-
zīstam no Elgera un netik spilgtā formā no dažiem citiem
tekstiem.

2. (Skaidribas dēļ var izmest „ko darīt“) Rein Henff
in Bunden (bundēs) zu binden... Panta beigās vācu tekstā
citāds saturs.

3. un 4. ar „vai“.

4. *isrunnāt* nozīmē „aizbūdināties“ — lai jums nebūtu
īemesla taisnoties, ka tumsā sējuši un tādēļ kļūdījušies; *war-
reet* ir „varat“, nevis „varētu“.

5. un 6. pants samainīts; 6. (oriģinālā 5.): Wenn sie für
den fremden Man Reinhenffcron losen Guth in groszen Bun-
de binden... dasz wenn es vor die Wracke (uz svaru) kommt,
es bestehen könne... Še (un tāpat 9.) „brāķis“ tiek saukts
par *svariem*, patapināts tikai *brāķeris* un verbs *brāķēt*.

7. Paszkan-Kaņņepes — Paszhenff, es sey Russisch
oder Liefländisch. Beigas jāsaprot: ne lielākās buntēs kā
viena birkava un pāra mārciņu.

8. Den Lieffländischen Paszhenff wohl schwingen
(l. i. u. t.)...

9. ... so nach der Badt-|stube (pirtī) geht, es sey Pa-
ternoster oder Dreyband, wohl ausarbeiten — lai tādi paši
netiek no „brāķa“ iznesti, kādi ienesti.

Gluži tāpat kā iesākums arī beigas tulkojumā pilnīgi sa-
brukušas: Und dieses alles bey dem von ihnen dem Publico
theuer geleisteten Eyde und bey Vermeidung der in rechten
über einen Meineydigen und Verfälscher verhengten schwe-
ren und auff dem fall sich iemand wieder seinen Eyd und die
obgeschriebenen Puncta verbrechen solte, unausbleiblichen einst-
lichen Strafen. Publicatum.

Vēl viens zvēresta teksts.

Reizē ar šiem jaunatrastajiem tekstiem jāatzīmē, papildinot manu apskatu Ceļu IV. burtn. 71.—72. lpp., vēl viens vecs liecinieku zvērests — Piltēnē 1680. g. To publicējis priekš simt gadiem pēc oriģinālaktīm privātās rokās, kas nu jau sen būs iznīkušas, K. Hugenbergers Latviešu avīzēs (1832. g. Nr. 13). Mums neatliek nekas cits, kā atkārtot tekstu, ko tur atrodam, kaut arī tas nebūtu pareizi izlasīts un varbūt ielaistas kļūdas iespējot.

Es W. W. Schwaere Breckschan Deewa
Wissawalditaija Rattidey Debbes un Semmes,
Ka mehß Wissus jchos Wahrduß Wnd darbuß,
kattras mehß Breckschan Zehnigams tehees Kung-
gemß ißjatzißch und gaudußch Eßsem ka mumß •
Pehß thatemß wahrdemß und darbemß tha ir no
tißiß, Tich teßham ka Deewß mumß und winga
Schwaetz Evangelium Pallize sche Laeytzige Wnd
tur mußhige, A.

Rattidey = *radītāja* — tiesas skrīvelos bieži vien ir tādi vācieši, kas neatšķir balsīgos un nebalsīgos troksņņus; tāpat lasām te thatemß = *tādiems* un līdzīgas lietas citos zvērestos. Atkal še sastopam pazīstamo schw: schwaere, schwaetz. Laeytzige ar tādu pašu aey kā katoļu katechismā (kaut gan drīzāk iespīestie ae varbūt ir ā vietā).

Vēl kādu 17. g. s. beigu zvēresta tekstu atradis Karalaučos prof. G. Gerulis jeb kāds no viņa skolniekiem. Cerēsim, ka arī tas drīzumā tiks publicēts.

L. Latkovskis.

Folklorā.

Nobarotas cūkas sagriežot, Varaklānos maziem bērniem liek smīeties, priecāties, vispāri gaviļēt un trokšņot, lai būtu trekna gaļa. Tas atgādina pazīstamo vērša nogalināšanas aprakstu pie Homēra Od. 3. 450—51.: αἰ δ' ἐλέλοζαν θηγατέρες τε νοοί τε καὶ αἰδοίη παράκοιτις.

*

Veci ļaudis Varakļānos atceras šādus vārdus pret zobu sāpēm:

ēj nu zūba saknīš ūorā (slimība)
ēj džeivoj kūka saknīš
zūba saknīš vēšelēiba.

Analoģisku motīvu — slimības izraidīšanu no ķermeņa locekļa uz zemi — atrodam arī latīņu burvībā pret podagru:

ego tui memini
medere meis pedibus;
terra pesteru teneto,
salus hic maneto
in meis pedibus.

Zeme ir ne tikai cilvēku uzturētāja, auglības devēja un māmuļa sal. gr. ζῆλονος ἀρουρα, , bet arī noslēpumu un visādu likstu un slimību pilna. Bez tam taču zemē mīt mirušie, kam sakars ar slimībām un nāvi. Tā arī izskaidrojama slimības sūtīšana zemē. Ar to pašu motīvu, kā liekas, vedams sakarā arī kāds cits mānis. Zemē nokritušais ēdiena gabals (maize, gaļa vai siers) ir vispirms jāpaceļ un tad uz viņu trīs reizes jāuzpūš. Tikai pēc tam drikst ēst. Ļoti iespējams, ka pirmatņējā cilvēka apziņā uzpūšana nozīmēja kādas likstas aizdzīšanu, kas var no zemes pielipt ēdienam, un nevis tīru higiēnisku aktu.

Elza Grāvīte-Plukše.

Paulīnas Bārdas dzeja.

Paulīna Bārda — mūsu ievērojamā un iemīļotā lirika Friča Bārdas dzīves biedre — literātūrā darbojas turpat jau veselus 15 gadus. Dzejot viņa sākusi jau 13 gadu vecumā, sākumā — protams — pati neapzinādamās sava dzejiskā talanta. Dzejoli, kas radušies tai laikā, nav nekur drukāti, izņemot dzejoli „Sapņotāja“, kas iespiests tikai 1932. gadā viņas dzeju grāmatā „Vientulības prieks“ (122. l. p.). Savus bērnības un jaunības dzejoļus viņa vērtējusi diezgan zemu, bet Fricis Bārda tomēr viņas dzejoļos saskatījis dzejiska talanta pazīmes („Friča Bārdas vēstules“, Ritums 1922., 59. l. p.). Arī vēlāk, apprecējusies ar Frici Bārdu, viņa vienu otru dzejoli gan uzrakstījusi, bet iespīšanai tos nav devusi. Plašāki sākumi viņas dzejiskai darbībai rodas tikai pēc dzīves drauga nāves. Tā rada viņas dvēselē dziļas skumjas un pār-

dzīvojumus, kas padziļinās vēl arī pēc mazās meitiņas nāves. Zīmīgi dzejniece izteicās personīgā sarunā: „Diez vai es būtu kļuvusi dzejniece, ja mans dzīves draugs nebūtu aizsaulē aizgājis...“ Šī vaļširdīgā dzejnieces atzīšanās liecina, ka viņas dzīves biedra nāve ir viens no galveniem iemesliem tās dzejiskās darbības uzplaukšanai.

Dzejnieces gaitas atklātībā Paulīna Bārda iesākusi ar dzejoļi „N a m d u r v ī s“, kas uzrakstīts drīz pēc viņas vīra nāves un nodrukāts „Latvijas Sargā“, 1920. g. maijā. Šis dzejoļis ievietāts arī dzeju krājumā „Vientulības prieks“ (132. l. p.). Pēc tam Paulīnas Bārdas dzejoļi sāka parādīties šad un tad periodikā („Latvijas Vēstnesī“, „Lirā“, „Brīvajā Zemē“, „Rītumā“ u. c.) un vēlāk (1932.) tie sakopoti grāmatā „V i e n t u l ī b a s p r i e k s“.

Šī dzejoļu grāmata ir labākais un skaidrākais dzejnieces dvēseles atspulgs. Kāda tad ir šī dvēsele, kādas ir viņas ilgas, kur tās tiecas, kurp traucas viņu lidojums?

Paulīna Bārda ir jūtu dzejniece vārda īstā nozīmē. Viņa mīl vientulību un klusu mīlestību, viņa ir pazemīga skumjo ceļu staigātāja (6. l. p.). Viņas dziesmas ir izjustas, vienkāršas. To pamatā ir dažādas jūtu impresijas un vibrācijas. Viņa dzejo par vientuļiem cilvēkiem, par puķēm, sirdsilgām, skumjām, mīlestību un Dievu bezgalībā. Viņas dziesmas ir kā klusa melodija, kā sīki ziediņi, kas zied vientuļās zemes leņķos. Nav šiem ziediem reibinošas smaržas, nav nekā spilgta un skaļa. Kā klusa un vientuļa sapņotāja Paulīna Bārda iet pa ērkšķaino dzīves ceļu un visur kā ēna to pavada mīlestība — viņas saule un dziedinātāja, skaistākais zieds, ko tā dzīvē plūkusi. Tā ir cēlākā Dieva dāvana cilvēkam, tā skumdina un prātus jauc, tā „skumjo ceļu staigātājas“ sirdij ir kā balzams. Mīlestības lielo nozīmi viņa izsaka šādos vārdos:

... Bez mīlas sirds ne vējš, ne gaiss,
Ne saule nespēj dziedēt (12. l. p.).

Mūsu „mūžs mums liekas tukšs un velts, ja neatrodam viņā radniecīgas sirds nevienas“ (89. l. p.). Jeb atkal citā vietā dzejniece saka:

... Kas visas augstās lietas
Un viss, ko vari spēt,
Ja trūkst tās skaidrās vietas,
Kur zvaigznei atmirdzēt! (133. l. p.).

Mīlestība Paulīnai Bārdai ir dzīves apgaismotāja un apstarotāja, jo pats „Dievs mums sūta mīlestību, lai mūs sāpēs apskaidrotu“ (62. l. p.).

Mīlestības pavadoņi bieži vien ir skumjas un ciešanas. Bārdas mīlestības dzejoļos viscauri jūtamās skumjas un ilgas pēc mīlotā drauga, kuŗa dvēsele aizlidojusi zvaigžņu pagalmos. Šīs ilgas izskan dzejolītī „Pretīm“:

Iet diena vakaram pretīm,
Uz jūru ūdeņi trauc,
Sirds mana pēc tevis, pēc tevis,
Pēc lietus kā vālodze sauc (24. l. p.).

Brīnēdamās dzejniece jautā:

Kā tu vari kapā dusēt,
Mīlais draugs, kā vari to?
Dienām, gadiem, mūžu klusēt
Mana sirds kad asiņo? (45. l. p.)

Reizēm šīs skumjas un ilgas kāpinās, kļūst smagas un nogrimst grūtsirdībā. Viņa nebeidz jautāt:

Ak, manu dienu acuraugs,
Mans sargs un visumīlais draugs,
Kur esi tu tik tālu gājis? (167. l. p.),

vai atkal citā dziesmā viņa skumst:

Man tevis nav. Man nav nekā.
Nav vārdu manā lūgšanā.
Nav prieka manu dienu sejā
Nav gaismas man šīs zemes lejā (47. l. p.).

Dažbrīd viņas ilgas kā klusa lūgšana iet pie drauga mūžības klusumā, nesot sveicienus no šīs saules (61. l. p.). Viņas sirds pie atmiņām glaužas kā meklējot atpūtas (98. l. p.). Pieminot mirušo draugu, viņas domas kļūst it kā gaišākas un sirds priecīgāka.

Es piemīnu tevi ar prieku,
Draugs, mūžības klusumā,
Kā rozi uz kapa es lieku
Ik dienu tev vakarā (134. l. p.).

Arī tagad, pēc daudziem gadiem, viņas prieks par dzīves draugu nav mazinājies, kas redzams no tās jaunākajiem, pēc „Vientulības prieka“ iznākšanas sacerētiem, periodiskā iespiestajiem dzejoļiem („Rasas lāse“ u. c.), jo:

Ir tikai viena mīlestība
Kā viena saule debesīs.
Ap viņu dziesmu pārpilnība
Vij staru kroni bezgalībā,
Kas mūžiem cauri nevītīs (120. l. p.).

Kaut gan Paulīnas Bārdas dzejās ir daudz skumju un pesimistisku motīvu, tomēr viņa neizsamist, bet pazemīgi saņem visu, ko tai dzīve sniedz. Kaut viņas dzīvē nav zaļojuši

lauri, kaut ciešanas tai vienmēr bijušas pavadones, tomēr pret tām viņa noliecas padevībā un optimistiski saka:

Mans jūgs ir salds, mans krusts nav grūts,
To iznesu es viegli dzīvei cauri (63. l. p.),

vai atkal citā pantā viņa priecīgi izsaucas: ak, kā šai pasaulē patīkas man! (23. l. p.). Par ciešanām un sāpēm Paulīna Bārda izsakās atzinīgi — viņa zina, ka tām ir svarīga nozīme cilvēka dzīvē:

Ir pusnakts dziļums starojošs
Ar pasakainu zvaigžņu skaitu —
Ir ciešanās kāds mirdzums spožs,
Kas pārklāj dzīves tumšo gaitu (63. l. p.).

Dzejniece zina: ja pasaulē nebūtu skumju un ciešanu, nebūtu arī laimes, kas

... kā zelta putniņš miglā
Pār dzīves tumšiem ūdeņiem
Tik viegli aizspurdz gaitā žiglā
Pret sirds un saules vakariem. (51. l. p.).

Redzam, ka Paulīna Bārda ir dvēseles noskaņu dzejniece. Viņas dzejās tumšie toņi mainās ar gaišajiem. Brīžiem viņa parādās kā gaiša dzīves atzinēja, optimiste, kurai šī pasaule labākā no visām iespējamām pasaulēm, piemēram 23., 43., 79. u. c. l. p., bet drīz vien atkal viņas dzejās dzirdami skumji motīvi. Dažos dzejoļos ietrīcas ilgas pēc daiļuma un mūžīgā, kas kopā savījušās atmirdz dažādos dzīves parādību un dabas apdziedājumos. Bārda jūsmo arī par tīru, skaidru dvēseli. Viņai liekas laimīgs tas cilvēks, kam „no pīšļiem atraisīts prāts, kas veras dvēselē — dievības vaigā, kas prātīgo atstāts un nonicināts, smaidot vientuļus ceļus staigā.“ Viņas ideālisms vislabāk izteikts pantā:

Mūžības viedokli vērā liec,
Pelnus un puteklus vējīlai vētī,
Dvēsele tīra ir brīnuma zieds,
Gadi un mūži ko glabā un svētī (178. l. p.).

Paulīnas Bārdas dzejoļos pa retam sastopamies arī ar dažādām dzīves un filozofijas atziņām. Dažas no tām jau minēju sakarā ar laimi, mīlestību un ciešanām, to lielo nozīmi cilvēka mūžā. Tamlīdzīgas un citas atziņas varētu vēl pieminēt 94., 112., 113., 120., 171., 174. u. c. l. p.

P. Bārda nav dabas dzejniece vārda īstajā nozīmē, nav dabas ainavu tēlotāja. Bieži daba viņai ir tikai jūtu un noskaņu radītāja, kurās tad viņa turpmāk apdzied. Daba šādos dzejoļos ir tikai ievads, ierosinājums, piemēram 59., 67., 71. l. p. P. Bārda ir gaiša dabas sapratēja. Tāpat kā Fricim Bār-

dam (piem. dzejolī L ū g š a n a, „Dziesmas un lūgšanas dzīvības kokam“, 14. l. p.), arī viņai daba ir dzīva, „kur katra ciniņa runāt prot“ („Vientulības prieks“, 11. l. p.). Tāpat viens kā otrs cildina visas lielās un sīkās radības tajā (55. l. p.). Dziedot par dabu, dzejnieces sirdsbalss saplūst vienā akordā ar sīko putniņu dziesmām. Viņa klausās ilgi, ilgi sikputniņa dziesmā, līdz asaras sāk ritēt tai pār vaigiem (15. l. p.). Ir sava tiesa šos dzejoļos sentimentālītes, tomēr — arī daudz patiesas sirsnības.

Fricim Bārdam ir jaukas dziesmas par nakti. Arī Paulīna Bārda kā jau romantiķe, ir nakts cildinātāja, tai nakts ir „melnā miera jūra ar sapņu burvību“ (34. l. p.), „pār visām lietām pasaulē tai stipra un brīnišķa vara“ (155. l. p.), tikai nakts var īsto mieru dot (172. l. p.).

Abiem dzejniekiem kopēji arī reliģiskie motīvi. Vairākārt dzirdēts, ka Fr. Bārda esot panteists, piem. Teodora Zeiferta — Latviešu rakstn. vēsture III. d. 1925. g. 429. l. p. (sk. arī E. Sūnas apcerējumu par Frici Bārdu, 1925. g., 80. l. p.) bet liekas gan, ka taisnība būs arī tiem, kas atzīst to arī par teistu, kādus uzskatus arī pēdējā laikā sastopam (sk. prof. P. Dāles priekšlasījuma atreferējumu „Izgl. M. M.“ 1934. g. 3. burtn. 243. l. p.). Ja Fr. Bārda Dievu atrod katrā lietā, tad tas nemaz nav nekādā pretrunā ar teismu, jo īsts teists redz visur sakarus ar visa pirmavotu Dievu. Īstam teistam nemaz nav iespējams uz dabu raudzīties kā uz kautko nedzīvu, bet tā tam ir dzīvs organisms, kur visam sakars ar Dievu un kur viss Dieva ziņā. Fr. Bārdas reliģiskās atziņas ir pamatīgas filozofiskas izglītības padziļinātas. Viņa dzejā izmanāma viena otra filozofa ietekme (sk. K. Kārklīņa „Platona filozofijas ietekme Fr. Bārdas dzejā“, Filoloģijas materiāli, Rīgā, 1933. g. 197. l. p.).

Paulīnas Bārdas Dieva uztvere ir daudz naivāka un vienkāršāka. Viņas Dievs kaut gan liels un bargs, tomēr Viņš ir visa laba mūžīgs sargs. Viņas Dievs ir visa piedevējs un žēlīgs (124. l. p.). Viņa lūdz Dievu, lai tas viņai palīdz tumsai pāri tikt gaismā (176. l. p.), paciest sāpes. Kaut gan Dieva roka spēj izdalīt daudz sāpju (31. l. p.), tomēr viņš ir labs, jo Viņš katram glabā savu vietu (78. l. p.). Dievs valda par visu. Viņa ziņā ir mazais putniņš (59. l. p.), pat zāles stiebrīņš (112. l. p.). Pēdējos piemēros redzam, ka Paulīnas Bārdas reliģiskās atziņas pieskaņas tuvu Frici Bārdas panteismam (8. un 10. l. p. Dziesmas un lūgšanas dzīvības kokam). Paulīnas Bārdas teisms ir kristīgās ticības teisms savā vienkāršākā izpaudumā, bet ka arī Fr. Bārda ir teists, tas skaidri salasāms viņa dzejā (piem. Mūžīgās miklas“, „Dievs“

u. c. — Dziesmas un lūgšanas dzīvības kokam — 20. un 186. l. p.).

Arī Paulīnas Bārdas leksika aizrāda uz zināmu dziesmu grāmatas ietekmi, piem. 13. l. p. „atspīdums no Dieva vaiga“.

Paulīnas Bārdas dzejoļu forma vienkārša. Viņa parasti dzejo četrrindu pantos un sastopamie pantmēri tās dzejā ir jamps un trochajs, retāk daktils. Nav tajos ne trioletu, ne sonetu, ne citu komplikētāku panta formu. Apskatot viņas dzejisko izteiksmi, atrodam šur tur metaforas, piemēram 26. l. p. „tomēr allažības roka iebāž mani savā maisā“, „ar tevi tālu atdalījies no manis dzīves dzīru nams, un dzēlīgs ērkšķu vaiņags vijies ap manu pieri neredzams“ (32. l. p.), „slimu sirdi saule un dziesmas pušu plēš“ (67. l. p.) „minūtes drūp sīki“ (85. l. p.). Tāpat atrodam arī dažas personifikācijas: „pār kalniem soļo bēdu diena gara“ (44. l. p.), „mīlestība aiziet gaismā starodama“ (62. l. p.), „vakars no met krēslas klēpi“ (139. l. p.). Sastopam arī dažus īpatnējus salīdzinājumus: „dzīvība kā balta puķe Dieva laukā“ (29. l. p.), „mūsu mūžs kā sīks salmiņš uguns liesmās“ (30. l. p.), „mirkļi reti kā zivis spožas šķeļ tumšos sāpju dziļumus“ (42. l. p.), „sirds kā rudens mežs pilns nopūtu“ (112. l. p.) u. c. Pa retam atrodam arī kādu sinekdochu: „...kur sirds vēl gaismas staram tic“ (50 l. p.), „brālīts debesīs atpakaļ tiecas“ (64. l. p.), tāpat atrodam arī vienu otru metonimiju: „mans jūgs ir salds, mans krusts nav grūts“ (63. l. p. — garīgo rakstu reminiscence) u. c.

Salīdzinot viņas dzejisko izteiksmi ar Friča Bārdas dzejiskās valodas elementiem, redzam, ka viņai nav tās gleznu, krāsu simbolikas, ne arī metaforu bagātības, kas Fricim Bārdam. Atminēsimies tikai Fr. Bārdas dzejoļus „Ziedonis“, „Gaidas“ („Zemes dēls“, 89. un 138. l. p.). Kāda tur gleznu un krāsu bagātība!

Noslēdzot šo īso apceri, jāsaka, ka Paulīna Bārda mums impōnē ar savu vienkāršību, kluso dvēseles emōciju, prieku un skumju, ilgu un sapņu izpausmi. Viņas dzejoļiem patīkamam, samtainu maigumu piešķir sirds siltums un sirsnīgā intimitāte, kas jūtama vai katrā dzejolī. To populāritāti, ko sasniedzis viņas dzīves draugs, Paulīna Bārda nesasniegs, bet sava klusa vietīņa latviešu dzejas dārzā viņai ierādama.

Materiāli.

Teicēja: 70 g. vecā Lize Grīnvalde, Bukaišu pag. Jurgaišu māju saimniece.

Neviļot es iegāju
Laimes mātes istabā,
Laimes māte man pacēla
lēnes krēslu apsēsties:
Sēd, meitiņa, maliņā,
pašā galda galiņā;
Nāks Laimiņa ņems no gala,
ne no vidus lasidama.

Spēlēju dancoju
visu cauru nakti
ar tām zītara jumpravām.
Jo tā spēlīte drīzi pagalam,
Sāk tā gauži raudāt.
Neraudi, neraudi, mana mīlā meitiņ,
es tavu godiņu aizmaksāšu:
es tev došu 300 dālderu
un savu jauno brāli.
Negribu, negribu 300 dālderu,
ne tavu jauno brāli.
Man pašai 300 dālderu
un savs jaunais brālis.

Apkārt kalnu, ne pār kalnu,
kam nav kalta kumeliņa.
Man bij kalts kumeliņš
es par kalnu nebēdāju.

Es savam kumeļam
no ozola stalli cirtu:
glāžu durvis, vaŗa grīda,
sidrabotas redelītes.

Es pats savu kumeliņu
uz dāldera riņķi griezu,
uz dāldera riņķi griezu,
uz pimbera dancināju.

Ortu metu upītē,
lai dzer manis kumeliņš;
dzer, kumeļ, nerausties,
naudu pirkts ūdentiņš.

Tautu meita, mellacīte (zilacīte),
sijā auzas kumeļam.
Sijādama auzas devu,
skaitīdama ābuliņu.

Iedeguse garu skalu
sēžu vēlu vakarā.
Izdeg manis gaŗais skalis
eimu gulēt raudādama.
Ne pie gultas nepiegāju,
jau klauvēja namaduris.
„Nāc iekšā, alus žūpa,
ko klauvēji namaduris.
— „Labvakar, sieva mana,
vai ir silta istabiņa;
ja būs silta istabiņa,
tad būs jauka valodiņa“.
— „Tādam krogus dzērājam
silta guļa sētmalē;
akmens siltais spilventiņš,
dubļi baltais paladziņš.“
— „Gudra, gudra, tautu meita,
es tev gudru darbu došu:
es tev došu liepas lapu,
pašuj smalku linu kreklū.“
— „Gudris, gudris, tautu dēls,
es tev gudru darbu došu:
es tev došu jūŗas olu
dreiņā zelta skriemelīti.“
Tautu dēls nemācēja
cūkai muldu uztaisīt,
tautu dēls vēl lielījās —
trejdeviņi goda svārki.
Kad aizgāju, tad atradu
vienu pašu goda svārku,
vienu pašu goda svārku
trejādiem ielāpiem:
viens bij suņa, otrs kaķa,
trešais bēra kumeliņa.
Tev būs gulē apakš sliekšņa,
ne pie mana augumiņa;
tev būs manas kājas apaut,
manas rokas nobučot.

Satura rādītājs.

	Lpp.
I.	
L. Bērziņš, Aforismi	3
Kārlis Klūga, Koklētājam	4
Jānis Kalns, Bagāts laiks	4
Dārzs	5
M. "Bitīte", Pirmā gaitā	6
Novēlējums	7
Eduards Adamsons, Svešinieks pie jūras	7
Kārlis Klūga, Devītais vilnis	8
Sveču dienā	8
Līvija Bičole, Jūlijā	9
J. Sēlis, Aizgājusi vasara	9
Frīda Šmite, Dienas	10
Bērnam	11
V. "Kancāns, Agrā pavasari	11
Elfrīda Boše, *	12
Leonija Ozolkalne, Mūžīgais	12
Jānis Kalns, Siena vezums brauc cauri Rīgai	12—14
Kārlis Plukšs, Latviešu dzejnieki angļiski	14—16
L. Latkovskis, Latviešu tautas dziesmas latīniski	16
Hildegarde Reinharde, Druzilla	17—25
II.	
A. Ābele, Vēl par epentezi un palātālo pārskaju	27—31
K. Plukšs, Eufēmisms latviešu tautas dziesmās	31—41
Alv. Augstkalns, Astoppadsmitā gadu simteņa apsveikuma dzejolis	42—48
K. Kārklīnš, Jāņa Sārta romāni	49—54
Kr. Valdemāra vēstule	54—56
A. Ābele, Augšzemnieku -ys, -is < -as, -es	56—57
A. Augstkalns, Papildinājums IMM 1934. Nr. 10, 346—354	57
Kārlis Klūga, Kanta ētika	58—70
J. Straubergs, Latviešu teksti no Rīgas ķemerejas tiesas aktīm	71—76
A. Augstkalns, Valodas piezīmes jaunajiem zvērestu tekstiem	76—79
L. Latkovskis, Folklorā	79—80
Elza Grāvīte-Plukšē, Paulīnas Bārdas dzeja	80—85
L. Bičole, Materiāli	86—87

Ramaves izdevumi:

1. **Ceļi.** Rakstu krājums docenta L. Bērziņa sešdesmitās dzimšanas dienas piemiņai. Rediģējis Alv. Augstkalns. Rīgā, 1931. Ls 1,50
 2. **Filoloģijas materiāli.** Profesoram J. Endzelīnam sešdesmitajā dzimšanas dienā veltīts rakstu krājums. Rīgā, 1933. Ls 7,—
 3. **Ceļi.** Rakstu krājums. II. Rīgā, 1933. Ls 1,30
 4. **Ceļi.** Rakstu krājums. III. Rīgā, 1933. [Veltīts profesoram J. Kauliņam septiņdesmitajā dzimšanas dienā.] Ls 3,50
 5. **Ceļi.** Rakstu krājums. IV. Rīgā, 1934. Ls 1,50
 6. **Ceļi.** Rakstu krājums. V. Rīgā, 1935. Ls 1,50
-

